

SABAHATTİN ALİ'NİN ESERLERİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

Neşe Binyıl Şahin

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

NİSAN, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(.....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir

YAZARIN

Adı : Neşe

Soyadı : BİNYİL ŞAHİN

Bölümü : Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

İmza :

Teslim tarihi:

TEZİN

Türkçe Adı : Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Değerler Eğitimi

İngilizce Adı : Values Education in Sabahattin Ali's Works

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

“Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.”

Neşe BİNYİL ŞAHİN

(İmza)

JÜRİ ONAY SAYFASI

Neşe BİNYİL ŞAHİN tarafından hazırlanan SABAHATTİN ALİ’NİN ESERLERİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Prof. Dr. Halil ÇELTİK

Başkan: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Prof. Dr. Ülkü GÜRSOY
.....

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Doç. Dr. Fatih SAKALLI
.....

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

.....

Tez Savunma Tarihi: ..11/..06/..2019..

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Unvan Ad Soyad

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Selma YEL.....

TEŐEKKÜR

Yaptığım çalışmada birikimlerini benimle paylaşan, bana yol gösterip yardımcı olan sayın danıőmanım Prof. Dr. Halil ÇELTİK'e, hayatım boyunca eğitim konusunda bana özellikle destek olan sevgili aileme, tashihte yardımlarını esirgemeyen arkadaőlarıma, manevi desteğiyle her zaman yanımda olan ve beni bu çalıőmayı yapmama teşvik eden kıymetli eőim Nazım ŞAHİN'e ve yanında olsam da birlikte geçireceğimiz anları kısalttığım için canım oğlum Deniz Uras ŞAHİN'e teőekkürlerimi sunuyorum.

Neşe BİNYIL ŞAHİN

Ankara, 2019

SABAHATTİN ALİ’NİN ESERLERİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Neşe BİNYIL ŞAHİN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Nisan 2019

ÖZ

Edebiyatımızın usta öykücüleri arasında ismi anılan Sabahattin Ali, eserlerinde toplumun aksayan yanlarını betimleyerek okuru, bu doğrultuda düşünmeye sevk etmekte ve ideal toplumun çizgilerini örtülü bir şekilde hissettirmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Sabahattin Ali’nin eserlerini değerler eğitimi yönüyle incelemektir. Bu amaç doğrultusunda Ali’nin üç roman, dört öykü ve bir tiyatro eseri incelenmiş ve incelenen eserlerde Milli Eğitim Bakanlığının 2017’de Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında belirlediği 10 kök değer altında 35 alt değeri örneklendirecek iletiler tespit edilmiştir. Araştırmada yöntem olarak içerik analizi seçilmiş ve eserlerde değerler tek tek tespit edilmiştir. Elde edilen veriler not edilmiş, değerler tanımlanarak incelenen eserlerdeki iletiler, sayfa numaralarıyla her değere ait tabloda yansıtılmıştır. 10 kök değer içerisinde en fazla “sevgi” değerinin işlendiği tespit edilirken “adalet” değeriyle ilgili iletilere diğer değerlere oranla daha az rastlanılmıştır. İncelenen eserlerde değerlerin işlenme sıklığı ve yüzdesi kök değer ve alt değerleri içeren oranlarla ayrı ayrı verilmiştir. Araştırma sonucunda incelenen eserler, değerler açısından çok zengin bir içeriğe sahip olmasalar da toplumda eksikliğini en çok hissettiğimiz sevgi, fedakârlık ve yardımseverlik gibi duygular, yazarın olayları ele alış tarzıyla somut bir şekilde resmedilmiş ve bu tür duyguların aslında toplumu oluşturan temel duygular olduğu okura yansıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Sabahattin Ali, Değer, Değerler Eğitimi, Edebiyat Öğretimi

Sayfa Adedi : 145

Danışman : Prof. Dr. Halil ÇELTİK

VALUES EDUCATION IN SABAHATTİN ALİ'S WORKS

(M.S. Thesis)

Neşe BİNYİL ŞAHİN

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

April 2019

ABSTRACT

Sabahattin Ali, who is mentioned among the master storytellers of our literature, encourages the reader to think in this direction and make the lines of the society to be felt implicitly in his works describing the disruptions of the society. The main purpose of this study is to examine Sabahattin Ali's works in terms of values education. In line with this purpose, Ali's three novels, four stories and one play were examined and in the examined works messages that exemplify the 35 subvalues under 10 root values, which were determined by the ministry of National Education in Turkish Language and Literature Curriculum in 2017, were identified. In the research, content analysis was chosen as a method and the values in the works were determined one by one. The data obtained were noted, the messages in the works examined by defining the values were reflected in the table of each value with the page numbers. While it was determined that the value of "love" was depicted the most in the 10 root values, the messages about the value of "justice" were encountered less compared to the other values. The frequency and percentage of processing of the values in the works examined were given separately with the ratios including the root values and the subvalues. As a result of this research; although the examined works do not contain a rich content in terms of values, lack of feelings such as love, sacrifice and benevolence we feel in the society were pictured in a concrete manner by the way the writer handles the events and it was reflected to the reader that such feelings are actually the basic feelings that form the society.

Key Words : Sabahattin Ali, Value, Values Education, Literature Curriculum

Page Number : 145

Supervisor : Prof. Dr. Halil ÇELTİK

İÇİNDEKİLER

ÖZ	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	1
ŞEKİLLER LİSTESİ	2
BÖLÜM 1	3
GİRİŞ	3
1.1. Problem Durumu	5
1.1.1. Alt Problemler	8
1.2. Çalışmanın Önemi	9
1.3. Çalışmanın Amacı	10
1.4. Varsayımlar	11
1.5. Sınırlılıklar	11
BÖLÜM 2	13
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	13
BÖLÜM 3	15
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	15
3.1. Sabahattin Ali	15

3.1.1. Sabahattin Ali'nin Hayatı.....	15
3.1.2. Sabahattin Ali'nin Edebi Kişiliği	20
3.1.3. Sabahattin Ali'nin Eserleri.....	23
3.1.3.1. Öyküleri.....	23
3.1.3.2. Romanları	24
3.1.3.3. Şiirleri	24
3.1.3.4. Tiyatrosu	25
3.2. Değerler Eğitimi.....	25
3.2.1. Değer Kavramı.....	25
3.2.2. Değerlerin Önemi ve İşlevi	27
3.2.3. Değerlerin Özellikleri	28
3.2.4. Değerlerin Sınıflandırılması	30
3.2.4.1. Spranger'in Değer Sınıflandırması	30
3.2.4.2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması.....	31
3.2.4.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması	32
3.2.4.4. Nelson'ın Değerler Sınıflandırması	33
3.2.5. Değer Eğitimi	35
3.2.6. Değer Eğitimi Yaklaşımları.....	39
3.2.6.1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama	39
3.2.6.2. Değerleri Belirginleştirme, Açıklama.....	40
3.2.6.3. Değer Analizi.....	41
3.2.6.4. Ahlaki Muhakeme	42
BÖLÜM 4	45
YÖNTEM	45
4.1. Çalışmanın Modeli.....	45

4.2. Çalışmanın Evreni	45
4.3. Veri Toplama Teknikleri.....	46
4.4. Verilerin Analizi	46
BÖLÜM 5	47
BULGULAR VE YORUMLAR	47
5.1. Adalet Değeri	47
5.1.1. Adil Olma	49
5.1.2. Eşit Davranma	49
5.1.3. Paylaşma	49
5.2. Dostluk Değeri	53
5.2.1. Diğerkamlık.....	55
5.2.2. Güven Duyma	55
5.2.3. Sadık Olma.....	56
5.2.4. Vefalı Olma	56
5.2.5. Yardımlaşma.....	56
5.3. Dürüstlük Değeri	63
5.3.1. Açık ve Anlaşılır Olma.....	64
5.3.2. Doğru Sözlü Olma.....	64
5.3.3. Etik Davranma.....	65
5.3.4. Güvenilir Olma	65
5.3.5. Sözünde Durma.....	66
5.4. Öz Denetim Değeri.....	70
5.4.1. Davranışlarını Kontrol Etme.....	70
5.4.2. Davranışlarının Sorumluluğunu Alabilme	71
5.4.3. Öz Güven Sahibi Olma	71

5.5. Sabır Değeri	74
5.5.1. Azimli Olma	75
5.5.2. Tahammül Etme	76
5.6. Saygı Değeri	82
5.6.1. Alçak Gönüllü Olma	83
5.6.2. Başkalarına Kendine Davranılmasını İstedığı Gibi Davranma	83
5.6.3. Diğer İnsanların Kişiliklerine Değer Verme	83
5.7. Sevgi Değeri	88
5.7.1. Aile Birliğine Önem Verme	88
5.7.2. Fedakârlık Yapma	89
5.8. Sorumluluk Değeri	95
5.8.1. Kendisine, Çevresine, Vatana, Ailesine Karşı Sorumlu Olma	96
5.9. Vatanseverlik	99
5.9.1. Çalışkan Olma.....	100
5.9.2. Dayanışma.....	100
5.9.3. Kurallara ve Kanunlara Uyma	101
5.9.4. Tarihsel ve Doğal Mirasa Duyarlı Olma	101
5.9.5. Toplumu Önemseme	101
5.10. Yardımseverlik	105
5.10.1. Cömert Olma.....	105
5.10.2. Fedakâr Olma	106
5.10.3. İşbirliği Yapma	106
5.10.4. Merhametli Olma.....	106
5.10.5. Misafirperver Olma	106
5.10.6. Paylaşma.....	107

BÖLÜM 6	115
SONUÇ VE ÖNERİLER	115
6.1. Sonuç.....	115
6.2. Öneriler.....	120
KAYNAKLAR	137

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. <i>Spranger'e Göre Değerlerin Sınıflandırılması</i>	31
Tablo 2. <i>Rokeach'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması</i>	32
Tablo 3. <i>Schwartz'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması</i>	33
Tablo 4. <i>Nelson'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması</i>	34
Tablo 5. <i>Özlem'e Göre Değerlerin Sınıflandırılması</i>	34
Tablo 6. <i>Değerler ile İlişkili Tutum ve Davranışlar</i>	37
Tablo 7. <i>Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Adalet Değerinin Dağılımı</i>	50
Tablo 8. <i>Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Dostluk Değerinin Dağılımı</i>	57
Tablo 9. <i>Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Dürüstlük Değerinin Dağılımı</i>	66
Tablo 10. <i>Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Öz Denetim Değerinin Dağılımı</i>	71
Tablo 11. <i>Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Sabır Değerinin Dağılımı</i>	76
Tablo 12. <i>Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Saygı Değerinin Dağılımı</i>	84
Tablo 13. <i>Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Sevgi Değerinin Dağılımı</i>	89
Tablo 14. <i>Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Sorumluluk Değerinin Dağılımı</i>	96
Tablo 15. <i>Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Vatanseverlik Değerinin Dağılımı</i>	102
Tablo 16. <i>Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Yardımseverlik Değerinin Dağılımı</i>	108
Tablo 17. <i>Sabahattin Ali'nin Eserlerinde İşlenen Kök ve Alt Değerler</i>	122
Tablo 18. <i>Sabahattin Ali'nin Eserlerinde İşlenen Kök Değerler</i>	123

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Sabahattin Ali'nin eserlerinde bulunan alt değerlerin işlenme sıklığı	124
<i>Şekil 2.</i> Sabahattin Ali'nin eserlerinde bulunan alt değerlerin işlenme yüzdesi	125
<i>Şekil 3.</i> Sabahattin Ali'nin eserlerinde işlenen kök değerlerin sıklığı	127
<i>Şekil 4.</i> Sabahattin Ali'nin eserlerinde işlenen kök değerlerin yüzdesi	127
<i>Şekil 5.</i> İçimizdeki Şeytan'da kök değerlerin yüzdesi.....	128
<i>Şekil 6.</i> İçimizdeki Şeytan'da kök değerlerin sıklığı.....	128
<i>Şekil 7.</i> Kürk Mantolu Madonna'da kök değerlerin yüzdesi	129
<i>Şekil 8.</i> Kürk Mantolu Madonna'da kök değerlerin sıklığı	129
<i>Şekil 9.</i> Kuyucaklı Yusuf'ta kök değerlerin yüzdesi	130
<i>Şekil 10.</i> Kuyucaklı Yusuf'ta kök değerlerin sıklığı	130
<i>Şekil 11.</i> Sırça Köşk'te kök değerlerin yüzdesi	131
<i>Şekil 12.</i> Sırça Köşk'te kök değerlerin sıklığı	131
<i>Şekil 13.</i> Kağnı Ses Esirler'de kök değerlerin yüzdesi.....	132
<i>Şekil 14.</i> Kağnı Ses Esirler'de kök değerlerin sıklığı.....	132
<i>Şekil 15.</i> Yeni Dünya'da kök değerlerin yüzdesi.....	133
<i>Şekil 16.</i> Yeni Dünya'da kök değerlerin sıklığı.....	133
<i>Şekil 17.</i> Değirmen'de kök değerlerin yüzdesi	134
<i>Şekil 18.</i> Değirmen'de kök değerlerin sıklığı	134

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bir toplumu oluşturan bireylerin geneli tarafından benimsenen, uzlaşa sağlanan, paylaşılan ve hayatı düzenleyen davranış, his, düşünce, kural ve inanç değer kavramını ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal hayatın içerisinde var olabilmek, ilişkilerini sürdürmek, ortak yaşam alanlarında ortama uyum sağlayabilmek için kendi doğamızda da bulunan sosyallik olgusunu gerçekleştirmemiz gerekmektedir. Sosyallik olgusunun gerçekleştirilme sürecinde karşımıza sosyal bilinç kavramı çıkmaktadır. Sosyal bilincin neticesi olarak da kültür ögesini görmekteyiz. Bu bağlamda sosyalliğin oluşabilmesi, sosyal bilince bağlıdır; bu duygunun gelişebilmesi de kültür ögesiyle mümkündür. Toplumlara kendine özgü kültürlerinin olması ve bunun geliştirilerek nesilden nesile aktarılması, toplumsal bilincin ortaya çıkardığı bir sonuçtur.

Her toplumsal bilinç, farklı kültür yapısı yarattığı gibi her kültür yapısı içerisinde gelişen değerler de farklılık göstermektedir. Sosyal yapıya ait değerler, sosyal kültürün normatif tarafını meydana getirmektedir. Değişimin kaçınılmaz olduğu çağımızda, toplumsal yapının kendini koruma altına alması yani toplumsal yapının tüm öğeleriyle devam etmesini sağlaması, kültürel yapının normatif yönünü oluşturan değerlerin, işlevsellik kazanmasıyla mümkün olacaktır. Toplumsal yapı, bir bütün halinde mevcut değerlere sıkı sıkıya bağlı kaldığı sürece, değişim karşısında direnç göstererek yapının devamlılığını sağlayacaktır.

Gençlerimizin toplumsal değişimler konusunda duyarlı hale gelmesi ve değerlerine sahip çıkarak toplumsal yapının korunmasını sağlaması, Milli Eğitimin en temel

amaçlarındandır. Bu amaç doğrultusunda, müfredat programlarına yerleştirilen ve derslerde işlenen değerler eğitimi, küçük yaşlardan başlayarak geleceğin toplumunu inşa edecek bireylere, birçok yöntem kullanılarak kazandırılmaktadır. Değerler eğitimiyle; doğru düşünen, özgüven sahibi, adil, sorumluluk hissi olan, öz denetimi yüksek, duyarlı, ahlaki kurallara saygılı, sevgi ve hoşgörü çemberinde yetişen ve bunu davranışa dönüştürerek pekiştiren bireylerin topluma kazandırılması hedeflenmektedir.

Edebiyatın duygu ve düşünleri dil aracılığıyla insanlara aktardığı ve bu yolla insan eğitimini en iyi şekilde yerine getirdiği bilinmektedir. Edebiyatı diğer disiplinlerden ayıran en önemli özelliği, topluma yol gösteren, öğüt verici öykülerle mukayese edebilme özelliği kazandıran, birlik ve beraberliği ön plana çıkararak eserlerin üretilmesidir. Eğitici ve öğretici özelliğiyle karşımıza çıkan öykü, Türk Dili ve Edebiyatı öğretiminde büyük rol üstlenmektedir. Öykü ve öykü kadar etkili olan romanların eğitim sistemi içerisindeki önemi bilindiğinden değerler eğitiminde kazandırılmaya çalışılan değerlerin somutlaştırılması açısından bu çalışmanın inceleme konusu olarak Sabahattin Ali'nin olay çevresinde gelişen metinleri (öykü, roman, oyun) seçilmiştir.

Yazın hayatının usta isimleri arasında unutulmayan şair ve yazar olarak ismi anılan Sabahattin Ali, eserlerini oluştururken tercih ettiği toplumsal gerçekçilik yaklaşımıyla, Anadolu halkının yaşantısını gözler önüne sermiştir. Bu çalışmada, Sabahattin Ali'nin olay çevresinde gelişen metinlerinde (öykü, roman, oyun) işlediği konularda, değerler eğitimine ilişkin hususlar tespit edilerek incelenmiştir. Çalışma, değerler eğitimine yönelik yapılan inceleme sonucuna göre ortaya konulacak olan bulgularla bundan sonraki çalışmalar için kaynaklık edecektir.

Çalışma altı bölümden oluşmakta olup birinci bölüm, araştırmadaki problemin ortaya konulduğu, çalışmanın amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıklarının ele alındığı bölümdür. İkinci bölümde, çalışmayla ilgili daha önce yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölüm, kavramsal çerçevenin oluşturulduğu bölümdür. Bu bölümde Sabahattin Ali'nin hayatı ve eserleri, eserlerinde işlediği konular ve edebi kişiliği ile alakalı ayrıntılı bilgilere yer verilmiş ayrıca yine bu bölüm içerisinde değer kavramı açıklanarak sınıflandırılması hakkında ve değerler eğitimi yaklaşımlarıyla alakalı bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölüm, çalışma yönteminin anlatıldığı bölümdür. Beşinci bölüm, çalışmanın amacını ortaya koyan asıl bölümdür. Bu bölüm son müfredat değişikliğine göre belirlenen değerler ve alt başlıkları ele alınarak Sabahattin Ali'nin öykü, oyun ve

romanlardaki tespit edilen değerlerin verildiği, tablo halinde yansıtıldığı bölümdür. Bölüm altıda ise sonuç ve öneriler bulunmaktadır.

Giriş bölümünde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, sayılıtları ve sınırlılıkları; araştırma ile ilgili tanımlara yer verilmektedir.

1.1. Problem Durumu

Doğumla başlayıp ölümle sona eren uzun soluklu bir süreç olan eğitim; insanların birbirine zarar verdiği, kötülüğün, aymazlığın, çıkar ilişkilerinin daha sık yaşandığı günümüzde önemi daha da artan bir olgu haline gelmiştir. Tarih boyunca yaşananlara bakıldığında, tüm olumsuzlukların arkasında insanın olduğu görülmekte, bu noktada insani değerlerden uzaklaşmış bir toplumda kötülük hâkim olmaktadır. Böylesi bir ortama maruz kalmamak ancak ‘‘Ağaç yaşken eğilir.’’ misali küçüklükten verilen eğitim ve buna bağlı insani değerlerle oluşturulabilmektedir.

Eğitim kavramını açıklayan birbirinden farklı ve benzer nitelikte birçok tanımlama yapılmakla birlikte, hepsinde de görülen ortak noktanın eğitimin olumlu bir değişim süreci olduğudur. Eğitim bireylerin toplumsal yaşantıya uyum sağlamaları adına kültürel değer ve normların kuşaklararası aktarımının sağlanması, toplumsal hareketliliğin oluşması ve bireylerdeki düşünsel, ahlaki ve fiziksel değişimin evrensel değerler çerçevesinde oluşmasını hedefleyen bir araçtır (Gökçe, 2000, s. 125). Eğitim bireyin kişisel ve toplumsal yeteneklerinin gelişimi adına kontrollü ve seçkin bir çevreyi ve öğrenim faaliyetlerini de kapsayan sosyal bir süreçtir (Varış, 1985’ten akt. Kumbasar, 2011, s. 4). Bu bağlamda eğitim, bireyleri birbirine bağlayan, tehdit ve risklerden koruyan, toplumsal yaşantıyı oluşturan, huzuru, mutluluğu ve gelişmeyi sağlayan; millî, manevi sosyal, insani ve ahlaki değerlerin toplumdaki bütün bireylere kazandırılmasında en etkili yoldur.

En genel anlamıyla bir değişim süreci olan eğitim ile ahlaklı, değer sahibi bireyler yetiştirilmek istenmektedir. Bu nihai amaçlar; tüm kültürel yapılar ve toplumlar için evrensel amaçlardır. Bireyde sağlam bir karakter meydana gelmesi, erdemlilik ve iyilik potansiyelinin artması ve iyi işler yapması ancak iyi bir eğitimle sağlanabilmektedir. Bu anlamda ‘‘erdemlilik’’ ve ‘‘bilgi’’, bireyleri olgun hale getiren ve üstün karakterli yapan iki önemli olgudur (Hökelekli, 2013, s. 275). Bu noktada bireylerin erdemli ve bilgili kişiler olmasında değerler eğitiminin önemi, ön plana çıkmaktadır.

Günümüz dünyasında eğitime son derece önem verilmesine rağmen, suç oranlarının sürekli arttığı görülmektedir. Böylesi bir ortam bireylerin birbirlerine olan güvenlerinde azalmalara, kültürel etkileşimde ve iletişimde zayıflamalara neden olmakla birlikte daha birçok sıkıntının oluşmasına kaynaklık etmektedir. Bu tür problemlerin tamamı sosyal problemlerdir ve çözümü de ideal, evrensel değerlerin vurgulandığı bir eğitimden geçmektedir. Bu bağlamda evrensel ve milli değerlerin küçük yaştan itibaren bireylere uygun bir şekilde aktarılabilirdiği, kişiliklerinin bir parçası haline getirilebildiği ölçüde bu ve benzeri problemler azalacaktır. Değerler eğitimi, olumsuzlukların azalıp olumlu özelliklerin bireylerde kişilik haline gelmesi adına, insan ruhunda zaten var olan bilgeliğin, erdemin ve iyiliğin açığa çıkmasını ve bir karaktere dönüşmesini sağlamaktadır (Duran, 2014, s. 75).

Dünya genelinde, insandan kaynaklı sıkıntıların sürekli artması doğrultusunda birçok bilim dalının ilgi alanına giren değerler eğitimi, günümüzde eğitim dünyasının da önem verdiği bir alan haline gelmiştir. Eğitime özellikle de değerler eğitimine vurgu yapan Kılınç ve Akyol (2009), günümüzde insanlar ve toplumlar arasında yaşanan sıkıntıların giderilmesinde “değerler eğitimi” çalışmalarına gereken hassasiyetin gösterilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Onlara göre;

Evrensel bildirilerde, kişilerarası ilişkilerde, toplumsal hayatta sevgi, barış, hoşgörü, adalet gibi değerler hep vurgulandığı halde çağımızda savaflara, cinsel istismar ve terör olaylarına, şiddet ve menfaat merkezli eylemlere sıkça rastlanmaktadır. Bu noktada değerlere sahte bağlanma, çıkar duygusuyla hareket edip ‘öteki bilinç’inden yoksun olma göze çarpmaktadır. Bu gelişmeler karşısında eğitim her zaman olduğu gibi yine kendine pay çıkarmalı ve değerler eğitimi yeniden sorgulanmalıdır (Kılınç ve Akyol, 2009, s. 3).

Günümüzde önemi daha da artan bu “değerler”, tarih boyunca insanların maruz kaldığı yasaklar, ilahi emirler, tecrübeler ve yaşantılar neticesinde oluşmuştur. Buna göre değerler “toplumun tarihi birikimi ile ortaya çıkan, toplumun tamamı tarafından kabul gören, toplumun varlık, birlik ve devamının sebebi olarak görülen, tasvip ve teşvik gören, korunan kabulleniş ve inanışlardır.” (Tural, 1992, s. 29). Bir başka ifadeyle değerler eğitimi; bireysel, evrensel, kültürel ve ahlaki özellikler açısından bireylerin kazanması gereken duyarlılıkları ifade etmektedir. Bu noktada en etkili ve önemli rol aileye düşmektedir. “Bireyin aile içinde kazandığı bilgi, tutum ve değerler sağlam temelli ve diğer değerler ile uyumlu olmalıdır. Aileden sonra toplumun etkisi başlar. Birey toplum içinde yaşarken gelenek, görenek, örf, âdet ve töre ile ilgili değerleri, bilgileri ve tutumları öğrenmeye başlar.” (Ulusoy ve Dilmaç, 2014, s. 85).

Toplumlar değer yargılarını koruyabildikleri ve sonraki nesillere aktarabildikleri oranda varlıklarını devam ettirebilmektedirler. Sevgi, saygı, adalet, hoşgörü gibi değerler tüm dünya toplulukları için evrensel değerleri ifade etmekle birlikte toplumdan topluma değişen değer yargıları da bulunmaktadır. Özellikle dini ve sosyal değerler bağlamında, olaylara bakış açılarında farklılıklar olabilmektedir. Buna göre bir toplumda güven ve adalet duyguları ön plana çıkarken başka bir toplumda merhamet ve sevgi değerleri ön plana çıkabilmektedir. Bu doğrultuda “Değerler bir toplumun çoğunluğu tarafından kabul gören, inanılan ve korunmaya çalışılan davranış şekilleridir. Değerler bu nitelikleriyle milleti başka milletlere karşı açıklayan bir bütünü oluşturur ve ‘kültür’ kavramıyla da yakından ilgilidir.” (Özbay, 2002, s. 114).

Bizim kültürümüzde misafirperverlik, yardımseverlik, çalışkanlık, şükür, dua, sadakat, kalp kırmama, namus vb. değerlerin ön planda olduğu görülürken bu değerlerin yeni kuşaklara aktarılabilmesi için ciddi gayretler gösterilmiştir. Fakat gelişen teknolojiyle birlikte kişilik özelliklerinde değişmeler, aile birliğinin zedelenmesi ve yoğun iş hayatı bu ve benzeri değerlerin zamanla unutulmasına ve kaybolmasına neden olmuştur (Emirhan, 2016, s. 2).

Hem evrensel değerlerin hem de milli değerlerin geliştiği güzel bir şekilde bireylere kazandırılması mümkün değildir. Bu noktada planlı programlı hareket etmek, resmi kurumlar vasıtasıyla bilinçli bir şekilde bu işi yürütmek gerekmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda değerler eğitime verilen önem daha da artmıştır. Bu doğrultuda özellikle MEB tarafından yapılan çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Bakanlık 2010 yılından beri değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar yapmakta, gerek müfredat gerek ders kitaplarındaki parçalar gerekse sosyal kulüpler yönüyle bu değerleri öğrencilere aktarmaya çalışmaktadır (Emirhan, 2016, s. 2).

Doğumla birlikte aile ortamında başlayan eğitim süreci, okul hayatıyla birlikte eğitim kurumlarında devam etmektedir. Bu değerlerin çocukluk yıllarından itibaren verilmesi, kişiliğe yansımaları açısından son derece önemlidir. Bu nedenle çocuklara okul hayatında, özellikle Türkçe derslerinde ve okunan edebi eserler vasıtasıyla aile, sevgi, saygı, adalet ve dürüstlük gibi değerler verilmeye çalışılmaktadır (Aytaş ve Yalçın, 2011, s. 162).

Bireylere evrensel değerlerin kazandırılmasında edebi eserlerin ve dilin önemli bir etkisi vardır. Eğitim sürecinin merkezini dil ile edebiyat, dil ile edebiyatın merkezini de edebi eserler oluşturmaktadır (Zengin ve Zengin, 2007, s. 9). Öğrenmenin yaşı olmaz anlayışından hareketle, çocuktan yaşlısına kadar her seviyede insana edebi eserler vasıtasıyla kültürel değerler ve normlar kazandırılabilir. Edebi eserler vasıtasıyla toplumların kültürel değerleri, gelenek ve görenekleri kuşaklar arasında aktarılmaktadır. Bu bağlamda edebi eserler bir taraftan kültürel ve evrensel değerleri koruyup kuşaklar arasında aktarımını yaparken diğer taraftan bu değerlerin okuyucu tarafından da benimsenmesine vesile olmaktadır (Yaman vd., 2009, s. 114). Edebi eserler vasıtasıyla “Çocuk kendisine anlatılanları dinleyerek veya okuyarak hem kendisini hem de ‘insan denilen meçhul varlığı’ tanıma fırsatı bulur. Korku, kıskançlık, öfke nefret, hırs gibi duygularda ölçsüzlüğün verdiği zararları fark eder, duyguları kontrol altına almak gerektiğini öğrenir.” (Sinar, 2006, s. 176).

Özellikle roman ve öykülerle çocuklara okuma zevki ve alışkanlığı kazandırılmasının yanı sıra bu eserlerin kurgulanmış içerikleriyle ve çocuğun hayal dünyasına sunacağı katkılarla değerlerin karakterlerine yerleşmesinde önemli katkıları olmaktadır. Sadece çocuklar için değil aynı durum yetişkinler için de geçerlidir ve birey hayatın keşmekeşinde unuttuğu bu değerleri roman ve öykü kahramanlarıyla tekrar hatırlamakta ve bir hayat düsturu haline getirebilmektedir.

Edebiyatçılar, toplumun temel duygu ve düşüncelerini yazdıkları eserler vasıtasıyla okuyucularına aktarmaktadırlar. Bu bağlamda Sabahattin Ali de Türk toplumunun ortak değerlerini, hayallerini, duygu ve düşüncelerini eserlerinde ustalıkla işlemiş, bu yönüyle Türk edebiyatının en beğenilen yazarlarından biri olmuştur. Bu bakımdan gerek öyküleri gerekse de romanları açısından MEB tarafından vurgulanan değerlerin incelenmesi gerektiği düşünülmüştür.

1.1.1. Alt Problemler

- ✓ Sabahattin Ali'nin eserlerinde hangi değerler öne çıkmaktadır?
- ✓ Sabahattin Ali'nin eserlerinde öğretim programlarında belirlenen hangi değerler, ne sıklıkta işlenmektedir?

- ✓ Sabahattin Ali'nin eserleri, değerler eğitiminde kullanılmaya uygun kaynaklar mıdır?

1.2. Çalışmanın Önemi

Bir toplumu diğer toplumlardan ayıran, geçmişten günümüze kadar gelen, bireylerin birbirleriyle ideal anlamda ilişkiler kurmalarını sağlayan ve bu yönüyle insanlar arasındaki bağların daha güçlü hale gelmesini sağlayan sosyal kabuller “değer” olarak ifade edilmektedir (Kumbasar, 2011, s. 9). Bu yönüyle toplumların temel dinamiklerden olan bu değerlerin bireylere kazandırılması son derece önemlidir. Öyle ki değerler, bireylerin yanlışla doğruyu ayırt etmelerine yardımcı olurken toplumsal hayata uyumu kolaylaştırmakta ve böylelikle hem toplumsal hem de bireysel huzurun teminine yardımcı olmaktadır.

Bireyler ya da toplumlar hakkında değerlendirmelerde bulunabilmek için sahip oldukları değerlere bakmak yeterli olacaktır. Çünkü sahip olunan değerler toplumların çağdaşlık seviyelerini gösterirken aynı zamanda bireyler arasındaki ilişkinin de düzeyini ortaya koymaktadır. Özellikle vatanseverlik, dürüstlük, çalışkanlık, bilimsellik gibi değerlerin ön planda olan toplumlar, bu alanlarda da dünyanın önde gelen toplumları arasına girmekte ve insanların yaşam kalitelerinde yükselmeler meydana gelmektedir (Kumbasar, 2011, s. 9).

Günümüzde dünya genelinde belli toplumlar hariç, büyük çoğunluğunda temel ahlaki normların zedelendiği, insani değerlerin ciddi oranda zayıfladığı görülmektedir. Değerlerdeki bu zayıflamalar devletleri bu anlamda önlemler almaya itmiş, bu olumsuz gidişi durdurma adına eğitim çalışmalarına daha fazla ağırlık vermeye başlamışlardır. Bu çerçevede doğumla başlayan ve ölümle biten eğitim sürecinde, öğrenme boyutunu meydana getiren okul hayatında, bireylerdeki bu olumsuzlukları azaltma adına “değerler eğitimi” adıyla yeni bir eğitim anlayışı kullanılmaya başlamıştır. Bu eğitim anlayışı ile toplumu ayakta tutan, geçmişten gelen birikim sonucu oluşmuş ahlaki anlayış, gelenek, görenek ve hayat tarzının sonraki kuşaklara da aktarılması hedeflenmektedir.

Ülkemizde MEB, “değerler eğitimi” kavramını ilk olarak 2010 yılında yayınlamış olduğu genelge ile ortaya koymuştur. Bu alanda okullara gönderilen yazılarla, değerler eğitimi konusunda yapılması gerekenler belirtilmiş ve gerekli hassasiyetin gösterilmesi özellikle vurgulanmıştır (Yılmaz, 2015, s. 6).

Türkçe ve edebiyat eğitiminde edebi eserler, yazıldığı dilin hem geçmişte hem de günümüzde yaşayan bir parçası olması yönüyle ana kaynaklardır. Ancak her gün yüzlerce eserin yayımlandığı öngörülürse bunların tamamının derslerde kullanılması imkânsızdır. Bununla birlikte eserlerin analizinin yapılmadan kullanılması da çocuklar açısından sakıncalar oluşturabilmektedir.

Yapılandırmacı eğitim modelinin hâkim olduğu ülkemizde çocuk bilgiye kendisi ulaşması ancak öğretmenlerden de nasıl yapılacağına dair rehberlik alması gerekmektedir (İşhan, 2007, s. 55). Günümüzde gelişen teknolojiyle birlikte, özellikle internet kullanımındaki artış, sosyal medya kullanımı bireylerin sağlıklı bilgiye ulaşımını engelleyebilmekte, temel ahlaki değerlerden uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Bu anlamda kültürel yozlaşmanın had safhaya çıktığı, iyi ile kötünün ayırt edilmediği bir ortamda “değerler eğitimi” ve bu alanda yapılacak çalışmalar daha da önemli hale gelmiş durumdadır.

Bu çalışmada Türk edebiyatının önemli yazarlarından Sabahattin Ali'nin roman ve öyküleriyle birlikte bir tiyatro eserinin değerler eğitimi açısından incelenmesi hedeflenmiştir. Yazarın Türk edebiyatındaki yeri ve hala çok okunan yazarlar arasında olması, eserlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesini gerekli kılmıştır. Yapılacak bu çalışmayla yazarın sekiz eserinin değerler eğitimi açısından incelenmesi imkânı bulunmuş, öğrencilere, velilere ve öğretmenlere bu alanda kaynak oluşturabilecek bir çalışma olacağı öngörülmüştür.

1.3. Çalışmanın Amacı

Sabahattin Ali, eserleri 2004 yılından itibaren 100 Temel Eser'in hazırlanmasıyla MEB müfredatında yer almış, Cumhuriyet dönemi edebiyatındaki en önemli yazarlarımızdan biridir. Birçok yazarla birlikte onu da önemli yapan hususların başında Anadolu'yu ve Anadolu insanını gerçekçi bir dille anlatması ve özellikle bu gerçekçiliği yalın ve duru bir Türkçe ile kaleme alması gelmektedir. Sabahattin Ali, yazdığı öykü ve romanlarının yanı sıra şiir, tiyatro, masal ve makale gibi birçok edebi türde eser veren çok yönlü bir yazar olmasına rağmen o, daha çok öyküleriyle tanınmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Cumhuriyet döneminin önemli yazarlarından biri olmakla birlikte, günümüzde de hala zevkle okunan bir yazar olan Sabahattin Ali'nin eserlerinin değerler

eğitimi açısından konumunu belirtmek ve değerler eğitiminde nasıl kullanılabileceğini ortaya koymaktır.

1.4. Varsayımlar

Çalışmada MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Programı'nda “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik” başlıklarıyla belirtilen değerlerin Sabahattin Ali'nin eserlerinde de işlendiği varsayılmıştır. Bahsi geçen bu değerlerin Sabahattin Ali'nin eserleriyle her yaştan okuyucuya kazandırılabilirdiği öngörülmektedir.

1.5. Sınırlılıklar

Çalışmanın kapsamı Sabahattin Ali'nin eserlerinden oluşturmaktadır. Bu kitapların incelenmesinde MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Programı'nda yer alan ve “Öğrencilere Kazandırılması Hedeflenen Değerler” başlığı altında yer alan “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik” değerleri esas alınacaktır.

Çalışmamız bu değerler bağlamında Sabahattin Ali'nin Yapı Kredi Yayınlarında ıkan Kuyucaklı Yusuf (2006), İçimizdeki şeytan (2015), Kürk Mantolu Madonna (2011) adlı romanları; Sırça Köşk (2016), Değirmen (2015), Yeni Dünya (2016) ve Kağnı-Ses (2016) adlı öyküleri ve Esirler (2016) adlı oyunu ile sınırlıdır.

BÖLÜM 2

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

“İlgili Araştırmalar” bölümde son zamanlarda üzerinde çokça çalışılan değerler eğitimi konusunda yapılan birkaç çalışmaya yer verilecektir.

Akbaş 2004’te 8. sınıf öğrencilerinin değerleri yakalama düzeylerini belirlemeye yönelik yaptığı çalışmada öğretmen ve öğrencilerin görüşleri dikkate alarak bir değerlendirme yapmış ve öğretmenlerin değerler konusundaki genel görüşlerine başvurmuştur. Çalışmada elde edilen sonuca bakıldığında, öğrencilerin değerlere ulaşma düzeylerindeki farklılığın kaynağının sosyo-ekonomik etkenler olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin değerleri işleme yöntemi olarak sözel anlatıma dayalı bir yol izlediği belirlenmiş, bununla birlikte aile ile iletişim kurulmadığı, destek alınmadığı, iş birliği oluşturma yönteminin tercih edilmediği çalışmada dikkat çeken bir husus olarak ifade edilmiştir.

Değerler eğitimi konusunda bir diğer çalışma olarak Günaydın’ın 2005’te “Doğan Kardeş” dergisinde yer alan çalışması gösterilebilir. Bu çalışmada, çocuk için hangi davranışların edindirilmesi ve davranışların kazandırılması sırasında verilen değerlerle nasıl bir çocuk modeline ulaşıldığı belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen sonuca göre dergi yayımlandığında hedeflenen çocuk modeli olarak etrafını sorgulayan, çevresinde olup bitenlerden haberdar, araştıran, çevresine karşı sorumluluk taşıyan, üretken bir modelin ortaya çıktığı görülmektedir.

“Ömer Seyfettin ve Hikâyelerinde Eğitim Değerleri” adlı eserle Aydemir 2010, Ömer Seyfettin’in öykülerinin değer eğitiminde kazandırılmak istenen değerler bakımından zengin bir içeriğe sahip olduğunu belirtmiştir. Öykülerini oluşturma amacının halkı bilinçlendirmek olduğu, çalışmada özellikle vurgulanmıştır. Aydemir, öykülerin halka

öğretilmek istenen değerler yönüyle ele aldığı konuları üç ana başlık altında toplayarak telkin edilmek istenen duyguları sınıflandırmıştır. Ayrıca çalışmada, Ömer Seyfettin'in yurt ve millet konularında vermek istediği telkinler geniş yer tutmaktadır.

Moğul tarafından 2012'de Mehmet Akif Ersoy'a ait olan "Safahat" adlı eserin, Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi için uygun olup olmadığı incelenmiştir. 100 Temel Eser arasına giren bu eser, içerik yönüyle değerler eğitiminde faydalanılabilecek düzeyde olup olmadığı, evrensel kavramlar açısından yeterli kavramın yer alıp almadığı ve taşıdığı özellikler itibariyle Türkçe dersine uygulanıp uygulanamayacağı yönleriyle ele alınmıştır. "Safahat" adlı eserdeki metinler incelenerek Türkçe dersi ve değer eğitimi açısından bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmada detaylı bilgilendirme yapmak adına metinlerin kendi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için birkaç yazarın görüşüne de yer verilmiştir. "Safahat"ın Türkçe dersi için çok yönden incelemesi yapılarak yapılan değerlendirme değerler eğitiminde yararlanılan değerlerle birlikte ifade edilmiştir. Bu eserde daha çok bilimsellik ve çalışkanlık değerlerinin kullanıldığı dikkat çekmiştir.

Dirican, 2013 çalışmasında belli yaş aralığında bulunan çocukların değerleri edinmesine dair Türk yazarlarca hazırlanmış olduğu resimli kitaplarda yer verilen değerlerin ne olduğu ve ne kadar kullanıldığını belirlemeye çalışmıştır. Çalışmada elde edilen sonuca göre barış, liderlik, cesaret, sorumluluk, özgüven, çalışkanlık, dürüstlük, hoşgörü, empati, estetik, tutumluluk, adalet, saygı, temizlik, yardımseverlik, nezaket, mutluluk, arkadaşlık, paylaşmak ve sevgi değerlerinin işlendiği belirtilmiştir.

Kumbasar, 2011'de yapmış olduğu çalışmada, Muzaffer İzgü'nün romanlarını betimsel özellikte tarama tekniğinden faydalanarak değerler eğitimi yönünden incelemiştir. İzgü'nün 12 romanını belirlediği 25 değere göre incelemiş, gereken taramayı tek tek yapmıştır. Tarama sonucuna göre ulaştığı verileri not olarak kaydetmiştir. Listelenen 25 değer ayrı ayrı başlıklar halinde tanımlanmış, tespit edilen değerler kitaptaki sayfa numaralarının da yer aldığı tabloda gösterilmiştir. Belirlenen değerle ilgili kitapta tespit edilen bölüm, alıntı yapılarak aktarılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuca göre en çok sevgi değerine rastlanılmıştır. Romanlarda alçakgönüllü olma değerine rastlanmamıştır. Romanlara dair yapılan değerlendirmeler arasında içkiden bahsedilen bölümler, olumsuz özellik olarak gösterilmiş ve değerler eğitimindeki kazandırılmaya çalışılan değerlerle ilgili bu bölümlerin çeliştiği vurgusu yapılmıştır.

BÖLÜM 3

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Sabahattin Ali (1907-1948)

3.1.1. Sabahattin Ali'nin Hayatı

Sabahattin Ali, Karadeniz kökenli bir aileye mensuptur. Mehpare Taşduman'a yazmış olduğu mektuplarda, babasının İstanbul'un köklü ve asil bir ailesinin ferdi olduğunu belirten ifadelerle rastlanmaktadır. Aliye Hanım, Ramazan Korkmaz ile 27 Nisan 1991'de yaptığı görüşmede; Sabahattin Ali'nin kendisine söylemiş olduğu bilgiye göre, aile geçmişlerinin Karadeniz'e dayandığını ifade etmiş ve dedesinin uzun zaman önce İstanbul'a gelerek yerleştiğini belirtmiştir (Korkmaz, 1991, s. 4). Sabahattin Ali'yi yakından tanıyan ve bir dönem hep aynı arkadaş ortamlarına birlikte katılan Nihal Atsız, Sabahattin Ali'nin babasının Oflu olduğunu, kendi ağzından duyduğunu dile getirmektedir (Atsız, 1940'tan akt. Korkmaz, 1991, s. 3).

Babası Ali Selahattin Bey, harbiyeden zabıt olarak mezun olduktan sonra 10 yıl sonra Eğridere'de görev yaptığı dönemde Hüsniye Hanım'la tanışmış ve hayatını birleştirmiştir (Ali Laslo ve Özkırımlı, 1979, s. 320). 14 yaşındayken Cihangirli Ali Selahattin Bey'le hayatını birleştiren Hüsniye Hanım, 25 Şubat 1907'de ilk çocuğu olan Sabahattin Ali'yi dünyaya getirmiş, üç buçuk yıldan sonra ikinci çocuğu olan Fikret'i kucağına almıştır. O dönemde patlak veren Dünya Harbi tüm dengeleri alt üst etmiş ve Üsküdar'da ikamet eden aile, Selahattin Bey'in Sıkı Yönetim Mahkemesi Başkanı olarak Çanakkale'ye atanması üzerine taşınmak durumunda kalmıştır. Küçük yaşta iki çocuk annesi olması, tüm

dehşetiyle yaşanan Dünya Harbi'nin etkisi, evini ve çevresini terk etmek zorunda kalması gibi etkenlerden dolayı Hüsniye Hanım, psikolojik bir bunalım geçirerek iki defa intihara teşebbüs etmiştir. Eşini kurtarmak isteyen Selahattin Bey, ailesini Çanakkale'den çıkarmaya karar vermiştir (Ali Laslo, 2011, s. 13). Bu hususta Sabahattin Ali, o döneme dair hissettiklerini “Çirkince” adlı öyküsünde şu şekilde geçirmektedir (Ali, 2016, s. 95):

Çanakkale'de asker olan babamın yanından, Çivril'de asker olan dedemin yanına gidiyorduk... Şimdi düşünüyorum da, o karmaşık devirde, o berbat yolculuk şartları içinde annem gibi beceriksiz bir kadının iki küçük çocukla bu kadar uzun yolculuğa nasıl çıktığına hala şaşırıyorum... Cephelerde her gün yüzlerce subayın öldüğü, yüzlerce subay ailesinin memleket içinde perişan kaldığı o günlerde, silah arkadaşları arasında, birbirlerinin ailelerini korumak hususunda, yazılmamış hatta konuşulmamış bir mukavele var gibiydi.

Çanakkale Savaşı'nın ardından askerlik mesleğinden istifa eden Selahattin Bey, İzmir'e yerleşerek bir gazino işletmeye başlar. İşlerini yoluna koyduğu sırada İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesiyle maddi sıkıntı içine giren Selahattin Bey ve Hüsniye Hanım, Balıkesir'in Edremit ilçesinde oturan Hüsniye Hanım'ın ailesinin yanına sığınmak zorunda kalırlar. Edremit'te geçirdiği günleri Sabahattin Ali, “Kağnı Ses Esirler” adlı kitabında yer alan “Pazarıcı” isimli öyküsünde anlatmaktadır (Ali Laslo ve Özkırımlı, 1979, s. 321).

Basık tavanlı dükkanın kazancı onları biraz güç geçindiriyordu. Mesela iki seneden beri kendi sırtına bir elbise yaptıramamış, yüzbaşılığından kalma üniformalarını bozdurarak giymişti. Gene bozdurarak ilk mektebin son sınıfına giden oğluna palto yaptırdığı kurşuni pelerini, bir zamanlar, ağarmamış saçlarının altında ve dik omuzlarında dalgalanır gibi kıvrılan bu şimdi havı dökülmüş kumaşı, sıksa oğlunun sırtında gördükçe gözleri yaşarır gibi oluyordu. Balkan Harbi'nden sonra ticarete atılan o eski ve becerikli adam bu değilmiş gibi, vaziyeti bozuldukça çekingen ve şaşkın bir hal alıyordu.

Ali Selahattin Bey, Edremit'te ticaretle uğraşmaktadır ancak işler istediği gibi gitmemektedir. Bu duruma bir de Hüsniye Hanım'ın psikolojik problemlerinin artık baş edilmez hale gelmesi de eklenince ailenin oldukça zor günler yaşadığı söylenebilir. Annesinin içinde bulunduğu buhranlı dönemi Sabahattin Ali şöyle ifade etmektedir (Külek, 2016): “Muhakkak bir bahane bularak adama yediğini içtiğini zehir eder.” der. Anne sevgisini ve şevkatini, sıcak bir yuva mutluluğunu tadamayan Sabahattin Ali, soyadı verileceği dönemde de “Şenyuva” soyadını almak istememiş ve babasına olan bağlılığı ve saygısını ömür boyu hissetmek için Ali ismini tercih etmek istemiştir. Ancak ön ad olarak kullanılan Ali isminin soyadı olarak kullanılamayacağı belirtilmesi üzerine Alı olarak kaydettirmiştir. Eserlerini, Sabahattin Ali olarak ölümsüzleştirmiştir (Aydoğan, 2014, s. 62-63). Annesinin psikolojik sıkıntıları hayatında derin izler oluşturmuş ve bu durum ileriki dönemlerde edebiyat dünyasının önemli yapıtları arasında sayılacak olan eserlerinde etkisini hissettirmiştir. Buhranlı dönemlerin yansımasını iç dünyasında şiddetli bir şekilde

yaşayan Hüsniye Hanım, hastanede uzunca bir süre kalır ve bu sırada Selahattin Bey işlerini yoluna koyar ancak eşinin taburcu tarihinden bir gün önce vefat eder. Sabahattin Ali, annesi ile babasına baktığında gördüklerini “Kuyucaklı Yusuf” romanında şu ifadelerle dile getirmektedir (Ali, 2006, s. 18-19):

Salahattin Bey, gençliğini deli gibi geçirdikten, hayatın tadılmadık zevkini bırakmadıktan sonra, birdenbire yorgunlaştığını, artık daha fazla koşacak kuvveti olmadığını görmüş ve kendisinden on beş yaş küçük kızla evlenivermişti... Salahattin Bey oldukça güzel olan bu kızı evvela kendisi ile bir ayarda bir mahluk gibi değil, güzel bir kedi, bir kuzu gibi sevdi. Lakin derhal anladı ki, bu kızcağz kendisini hiç de küçük, basit görmemekte, bir müsavat istemektedir... Kapalı büyüyen ve bu şekilde bütün tabii arzu ve ihtiyaçlarını içinde hapsetmeye mecbur olan genç kız, gayet tabii olarak sinirli ve manen bozuk bir mahluktur...

Edremit’te ilköğrenimini tamamlayan Sabahattin Ali, ortaokulu Balıkesir Öğretmen okulunda okumuş daha sonra eğitimine İstanbul ilköğretmen okulunda devam etmiştir. 1926’da bu okuldan mezun olduktan sonra öğretmen olarak Yozgat’ta göreve başlamıştır. Bir yıllık görev süresinin ardından Milli Eğitim Bakanlığının açmış olduğu sınavda başarı elde edince eğitim için iki yıllığına Almanya’ya gitmiştir. Sabahattin Ali’nin düşünce dünyasındaki farklılaşmanın ilk basamağı olarak görülen Almanya yolculuğu Hıfzı Topuz tarafından şu şekilde dile getirilmektedir (Mert, 2009):

Kendisi solla, solculukla ilişkisi olmayan hatta Türkçü-Turancı bir kişi olarak Almanya’ya tahsile giderken yolda Almanca bir roman gördüğünü ve bu romanı yolda yani trende okuduğunu anlatmıştı. Bu roman bitince ‘Bu romanda olanların onda biri doğruysa insan, namuslu bir insan, mutlaka solcu olmalıdır.’ kararına varmıştır. Bu roman Upton Sinclair’in ‘Oil’ adlı kitabıdır. Türkçesi, ‘Petrol’ olarak çevrilmiştir... Giderayak Türkiye’nin Alman dilinde yazılmış en geniş marksist-leninist kütüphanesine sahip olduğunu da söylemişti.

Almanya macerasından önceki yaşantısında solculukla ilişkisi yok denecek kadar az olan Sabahattin Ali, Turancı kimliğiyle bilinen Nihal Atsız ve onun arkadaş çevresiyle aynı grupta yer almaktadır. Almanya yolculuğu yazarın solculuk yaşamının başlangıç aşaması olarak görülmektedir. Aslında Sabahattin Ali, sanatçı kimliği ön planda olan bir kişi olarak ideolojik kalıplaşmalardan uzak durmak istemiş, kendini ve başından geçenleri anlatmak için çaba sarf etmiş ancak olaylar onun istediği şekilde gelişmemiştir. 1930 yılında Gazi Enstitüsü’nde açılan sınavda başarılı olur ve Aydın Ortaokulu Almanca öğretmenliğine atanır. Burada Komünizm söylemlerinde bulunduğu gerekçesiyle soruşturma geçirmiştir. Bu soruşturma mahkemeye taşınır ve hakkında detaylı bir tahkikat yapılması için tutuklanmasına karar verilir. 9 Eylül 1931 tarihine kadar Aydın hapisanesinde tutuklu kalır. Başından geçenleri, iç dünyasını paylaşmaktan zevk aldığı Ayşe Sıtkı İlhan’a yazmış olduğu mektupta anlatır (İlhan ve Akın, 1997, s. 113). Bu süre içerisinde yazar kimliğini bir an olsun unutmayan Sabahattin Ali, daha sonra yazacağı öyküler için malzeme

biriktirir. Beratından sonra Konya Ortaokulu Almanca öğretmenliğine atanır. Konya’da çevresi tarafından eğlenceye düşkün, içki ve kadınlara meraklı biri olarak değerlendirilse de iç dünyasında içten içe yalnızlığının koyu karanlığında boğulmaktadır. İştirak ettiği toplantılarda, samimi olarak değerlendirmedeği tavırlar karşısında sert üsluplar kullanarak tenkitlerde bulunmaktadır. Bu şekilde eleştirdiği çevrelerin hedef tahtası haline gelmiştir. Konya’da geçirdiği günlerine “Bir Skandal” adlı eserinde yer vererek yalnızlığını ve yaşadığı duygu karmaşıklığını okuruyla paylaşmıştır (Korkmaz, 1991, s. 21).

Aşklarıyla da her zaman çevresi tarafından sürekli gündem yapılan Sabahattin Ali, aşkına ilk kez karşılık gördüğü Melahat Hanım’a şiirler yazar ve bu duygularla katıldığı bir toplantıda okumuş olduğu hicviyyede memleketin idaresinde olanlara ima ve tahkirde bulunmuş olması iddiasıyla tutuklanmış ve bir yıllık mahkumiyetinin ilk dört ayını Konya cezaevinde, kalan altı ayını da Sinop cezaevinde geçirmek zorunda kalmıştır. Temyiz mahkemesinin aleyhte karar vermesi üzerine cezası on iki aydan on dört aya çıkarılmıştır (Korkmaz, 1991, s. 22).

Sabahattin Ali’nin Sinop cezaevindeki günleri, daha sonradan bestelenerek unutulmayan şarkılar arasına girecek olan “Aldırma Gönül” olarak bilinen “Hapishane Şarkısı” adlı eserinin kaleme alınmasına tanıklık etmektedir. Sinop cezaevi günleri tahliyesine az bir zaman kala cezası 29 Ekim 1933’te sona erdirilir. Çıkar çıkmaz Milli Eğitim Bakanlığına başvurarak öğretmenlik mesleğine geri dönmek istediğini belirtmiştir. Hikmet Bayur (dönemin Milli Eğitim Bakanı) Sabahattin Ali’den bu süreçte yaşadıklarından ders çıkarmış olduğunu ve düşüncesinin değişmiş olabileceğini herkese ispat etmesini istemiştir. Bunun üzerine Sabahattin Ali, M. Kemal’e itafen “Benim Aşkım” adlı şiiri kaleme alarak Varlık dergisinin 13. sayısında yayımlar (Sönmez, 2013, s. 31).

Benim Aşkım

Bir kalemin ucundan hislerimiz akınca
Bir ince yol onları sıkıyor, daraltıyor;
Beni anlayamazsan gözlerime bakınca
Göğsümü parçala bak kalbim nasıl atıyor.

Daha pek doymamışken yaşamının tadına
Gönül bağlanmaz oldu ne kıza, ne kadına...
Gönlüm yüz sürmek ister yalnız senin katına.
Senden başka her şeyi bir mangıra satıyor.

Sensin, kalbim değildir, böyle göğsüme vuran,
Sensin “Ülkü” adıyla beynimde dimdik duran.
Sensin çeyrek asırlık günlerimi dolduran;
Seni çıkarsam, ömrüm başlamadan bitiyor.

Hem bunları ne çıkar anlatsam bir dizeye?
Hisler kambur oluyor dökülünce yazıya.
Kısacası gönlümü verdim Ulu Gazi’ye.
Göğsümde şimdi yalnız onun aşkı yatıyor. (Ali. 2014, s. 118)

Bu şiire kitaplarında yer vermeyen Sabahattin Ali, sonunda istediğine kavuşmuş, tutkunu olduğu öğretilenlik mesleğini Ankara II. Ortaokulu’nda devam ettirmiştir.

Ankara’dayken 1932 yılında İstanbul’da bir yakınlarının vasıtasıyla tanıştığı Aliye Hanım’la mektuplaşmaya başlar. Bu şekilde birbirlerine aşık olan Aliye Hanım ve Sabahattin Bey, posta yoluyla nişan taktıktan sonra hızlı bir şekilde 16 Mayıs 1935’te evlenirler (Ali Laslo, 2011, s. 39). 1937 senesinde yedek subay olarak askerliğini yapar ve 30 Eylül 1937’de hayatında çok özel bir yere sahip olan kızı Filiz, dünyaya gelir (Ali Laslo, 2011, s. 42). İdeal bir eş ve sevecen bir baba rolü tam da Sabahattin Ali için söylenebilecek bir tanımlamadır. Bu dönem Sabahattin Ali için yazın dünyasında önemli eserlere imza attığı bir dönem olmuştur. Günümüzde en çok okunan ve birçok dile çevrilen romanları “Kuyucaklı Yusuf, İçimizdeki Şeytan, Kürk Mantolu Madonna” bu yıllardaki yazarın verimli dönemine ışık tutan eserleridir. Bu dönem politikayla da içli dışlı olduğu bir dönemdir aslında. Daha önceleri Nihal Atsız’ın düşüncelerine karşı sert bir üslup takıman Sabahattin Ali, Atsız’ın kendisini hedef alan ve kasıt içeren hamlelerine maruz kalır. Atsız, dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu’na bir mektup yazarak solun temsilcisi olarak adlandırdığı Sabahattin Ali’nin devlet organlarında çalıştırılmaması gerektiğini ifade ederek devletin Ali’yi koruduğunu ve taltiflerde bulunduğunu iddia etmiş ve bu durumu eleştiren ifadeler kullanmıştır (Atsız, 1940). Bunun üzerine Sabahattin Ali, tekrar görevden alınmıştır.

İşsiz kalan Ali, o dönemde etrafında güvendiği insanlar tarafından birtakım gazeteler çıkartılmaya başlanmıştı, o da bu işe girişti. Kurucu ortaklığını yaptığı “Yeni Dünya” gazetesi, henüz yayımlanmadan farklı görüşlerin odağı haline gelmiş ve gazetenin yayımlanmaması için türlü oyunlar sergilenmiştir. Bu durumla ilgili görüşlerini belirten Sabiha Sertel, bayrak sıralamasının değiştirilmesinin bir komplo olduğunu ifade etmiş ve

bayrak olayının “Yeni Dünya”yı vurmak için hazırlanmış bir tuzak olduğunu iddia etmiştir (Sertel, 1987’den akt. Sönmez, 2013, s. 51). Bu olayların devamı niteliğinde görülen başka bir eklenti 4 Aralık’ta gerçekleştirilen “Tan” olaylarıdır. Bu olaylar sonucunda “Yeni Dünya” gazetesinin matbaası işlemez duruma getirilir. Sabahattin Ali, içinde bulunduğu kaos ortamına rağmen düşüncesinden ödün vermeden eleştirel tavrını kaleme aldığı öyküleriyle sürdürmüştür. “Sırça Köşk”teki öyküler döneme kaynaklık edecek yazılardır.

Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz ve Sabahattin Ali, siyasal mizah olarak hazırladıkları “Marko Paşa” adlı dergiyi çıkarmışlardır. Bu dergiyi “Malum Paşa, Merhum Paşa ve Öküz Paşa” gibi yine siyasal içerikli mizah dergileri de takip etmiştir. Bu dergilerden birinde yazmış olduğu “Adalet Koridorlarında” adlı yazısı tutuklanmasına yol açar. İstanbul’daki buhranlı dönemleri onu hem maddi hem de manevi yönden oldukça yıpratmıştır. Ülkede siyasal baskılardan uzak kalamayacağını, hür iradesine dayalı yayın hayatını sürdüremeyeceğini anladığı için yurt dışına çıkmak istemiş ancak pasaport yasağından dolayı emeline ulaşamamıştır. İnsan kaçakçılarıyla anlaşarak kendisini sınırın dışına çıkaracak olan Ali Ertekin’i alarak Kırklareli’ne doğru yola çıkmıştır. Ali Ertekin daha sonra milli duygularla işlediği cinayeti itiraf ettiği ifadesinde, Sabahattin Ali’nin başına odun vurarak onu hayattan kopardığını anlatmıştır. Cinayetin işlendiği tarihten dört ay sonra ormanda bir çoban tarafından bulunan ve ihbar edilen, tanınmaz haldeki cesedin, Sabahattin Ali’ye ait olduğu kayıtlara geçmiştir (Aydoğan, 2014, s. 62-63).

3.1.2. Sabahattin Ali’nin Edebi Kişiliği

Sabahattin Ali, toplumsal gelişmelere karşı ilk zamanlarda sanatı, bilinçli veya bilinçsiz bir ifade olarak görmüş, ilerleyen dönemlerde de sanatın bir amaca yönelik gerçekleştirilmesini ileri sürmüştür. Dönemindeki yazarların sergiledikleri sanat için; halkın sorunlarından uzak, üst tabakanın beğenisine uygun ve kalıcılığı olmayan eserler eleştirisinde bulunmuştur. Yeni edebiyatçıların takip edecekleri yol açısından görüş bildirirken de kalıcılığın yolunun realist ürünler ortaya koymaktan geçtiğini vurgulamıştır. 1929’da yazmış olduğu “Değirmen” adlı eserinde sanata nasıl baktığını somut olarak görmekteyiz (Ali, 2015, s. 14):

“Siz sevemezsiniz adaşım, siz şehirde yaşayanlar ve köyde yaşayanlar; siz, birisine itaat eden ve birisine emredenler; siz, birisinden korkan ve birisini tehdit edenler... Siz sevemezsiniz. Sevmeyi yalnız bizler biliriz... Bizler: Batı rüzgârı kadar serbest dolaşan ve kendimizden başka Allah tanımayan biz çingeneler.”

Sabahattin Ali'nin, sanatı ve içinde bulunduğu toplumu, sistemi, insanı, sevgiyi ele alışını yakaladığımız bu ifadeleri, onun çevresinde olup bitenleri nasıl yorumladığını belirten satırlardır.

Şiire karşı yaklaşımını 1938'de bir söyleşi sırasında şu şekilde dile getirmektedir (Ümran, 1938, s. 566): “Bence şiirin eskisi yenisi yoktur. İyi şiir, muhakkak ki insana bir şey ilave eder, bu şey bazen tez olur, bazen bizim manen daha genişlememizi temin eden bir heyecan olur.”

Şiirlerini hece vezni ile oluşturan şair ve yazar Sabahattin Ali, yazın dünyasına ilk olarak şiirleriyle girmiştir. Halk şiirinin etkisinin hissedildiği eserlerini kaleme alırken öykü ve romanlarında olduğu gibi toplumsal gerçekçilik yaklaşımıyla hareket etmiştir. Eserlerini Orhan Şaik Gökyay'ın yönetmiş olduğu “Çağlayan” adlı dergide yayımlamıştır. Bu derginin ismi birçok kaynakta “Irmak” olarak da geçmektedir. Irmak dergisinden başka Meşale, Hayat, Güneş dergilerinde de birçok yazısı yayımlanmıştır. Kendisi, eserlerine yönelik yapmış olduğu bir değerlendirmesinde, öykü ve romanlarını şiirlerinden daha çok beğendiğini ifade etmiştir. 2015'te Yapı Kredi Yayınları tarafından 23. baskısı yapılan “Değirmen” adlı eserin önsözünde şu ifadelere yer vermektedir:

Şiir ve öykülerim arasında, yazmış olmaktan utanacağım kadar kötülerini biliyorum. Bunların bir kısmının çocuk denecek bir yaşta yazılmış olmaları bence bir mazeret değildir çünkü bu çeşit bir yazıyı bugün herhangi bir imzanın üstünde görsem sahibini ıslah olmaz bir zevksizlik ve tam istidatsızlıkla suçlandırmakta tereddüt etmem. Bunların benim sanat hayatımın gelişmesini göstermesi bakımından, sadece kendim için bir ehemmiyeti vardır ki bu da onları başkalarına okutmak için bir sebep olamaz.

Sabahattin Ali, her ne kadar eserleri hakkında mütevazilik yapmış olsa da bahsettiği dönemde yazmış olduğu birçok şiiri bestelenmiş ve unutulmayanlar arasına girmiştir. Şiirlerini yazarken sade bir üslup kullanarak daha geniş bir okuyucu kitlesi hedeflemiştir. Bununla birlikte çeşitli imgeler de kullanan şair, en çok doğaya ait imgeleri tercih etmiştir. Böylelikle insana dair daha fazla şey anlatacağını ve hayalinde yarattığı “insana” olan özlemine daha kolay anlatabileceğini düşünmüştür. Her zaman samimilikten yana bir duruş sergileyerek yapaylıktan ve yalancılıktan uzak durmuştur. Bu özelliği, çoğu zaman Sabahattin Ali'yi zor durumda bırakmış ve kendini tutamayarak katıldığı toplantılarda karşılaştığı samimiyezsiz tavırları sertçe eleştirmesine yol açmıştır. Arkadaş toplantılarında okuduğu hiciv türünde şiirlerinden dolayı olumsuz bakışları sürekli olarak kendine çekmiş ve yapılan şikayetlerden ötürü mahkumiyet yaşamıştır. Başından geçenlere rağmen kendince benimsediği sanat anlayışından asla kopmamıştır.

Öykü ve romanlarında toplumsal gerçekçiliği ön planda tutarak bu doğrultuda konular belirlediği ve hayatın içinden canlı karakterleri seçtiği görülmektedir. Türk edebiyatında yazdığı eserlerle büyük beğeni toplayan yazar, çok sesliliğiyle de dikkat çekmektedir. “İçimizdeki Şeytan” adlı eserin önsözünde Nazım Hikmet, Sabahattin Ali’nin edebiyatıyla ilgili şu yorumu yapmaktadır (Atsız, 1940).

Sabahattin, Türk dünyasında bir okulun başıdır, başlangıcıdır. En usta Türk yazarlarından biridir. Sabahattin’in Türk düzyazısı üstündeki etkisi büyüktür, olumludur. Türk edebiyatının halkçı, demokrat, antiemperyalist, sosyalist kolu; tek sözcükle, Türk edebiyatının ilerici yazarları kendi aralarında Sabahattin Ali gibi bir yazarın bulunmasıyla onun sağlığında da övündüler, sonra da övünüyorlar ve övünecekler.

“İçimizdeki Şeytan” romanında sanatkâr kişiliğiyle hayata karşı mücadelesini sürdüren Ömer’in iç konuşmalarıyla iç hesaplaşmaları verilmiş ve hissettiği duygu ve düşünceler okura başarılı bir şekilde aktarılmıştır.

Selim İleri, Sabahattin Ali’nin edebiyata bakışını değerlendirirken üç romanını da hayranlıkla okuduğunu belirterek özellikle “İçimizdeki Şeytan” eserini ibret verici bir eser olarak tanımlamaktadır. Yazarın bu eserinde siyasetin karanlık yüzünün açıkça gösterildiğine işaret ederek insanların nasıl birbirine düşürüldüğünü ve düzene karşı koyanların merhametsizce durdurulduğunu, gerçek kişiler üzerinden yapılan anlatımla yansıttığını ifade etmiştir (Ali, 2015, s. 11).

Sabahattin Ali, roman ve öykü türünde eser verenler için kalıcılık özelliğini tanımlamış ve konuların güncel meselelerden seçilmesi gerektiğini, toplumun sorunlarına ışık tutmasını ve seçilen karakterlerin günlük hayatta karşılaşılabılır türden olmasını savunmuştur. Edebiyatla ilgili yapılan eski-yeni tartışmasının içinde yer almamış, eser eleştirilerinde iyi-kötü ölçeğinin kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Fuzuli ve Şeyh Galip gibi eski ve kaliteli yazarları okuduğunu ifade ederek yeni ve kalitesiz yazarlardan uzak durmuştur. Bu konuya dair kaleme aldığı mektubunda Yaşar Nabi Nayır’a, Orhan Veli Kanık’ın öncülüğünü yaptığı Garip Hareketi’yle ilgili olarak ağır eleştirilerde bulunmuş, hareketi; halka yabancı, gereksiz ve anlaşılmaz şeklinde yorumlamıştır (Nayır, 1985, s. 85).

Sabahattin Ali, kendi ifade şekliyle sanata bakışını şu şekilde tarif etmiştir (Ali, 2006, s. 87):

Halkçı bir edebiyatın ancak realist olabileceği izaha ihtiyaç göstermeyecek kadar açık bir hakikattir. Halk alelûmum realist olduğu ve tahriften hoşlanmadığı için hakikatleri maksatlı veya maksatsız, şuurlu veya şuursuz değiştiren muharrirlerden de pek hoşlanmaz. Yalnız bu realizm, natüralizme pek benzeyen diğer realizm ile karıştırılmamalıdır. Realist olacağım diye hayatta vakıa halinde mevcut bulunan romantizmi inkâr etmek saflık olur. Zaten ben bu izm’lerden pek bir şey anlamam. Benim için sadece hayat ve insan vardır, bin türlü

tezahürleriyle bugün realist, yarın romantik, öbür gün natüralist olan hayat ve insan. Muharrir yalnız görüşünde değil, yazışında da bu hayat gibi olmalı yani her şeyden evvel bir insan olmalıdır... Muhtelif taraflarıyla herkes gibi bir insan. Ve böyle yazmalıdır. Muharrir realist mi? Şöyle mi, böyle mi diye araştıracağımıza namuslu mu yoksa yalancı ve tahrifçi mi diye sormalıyız. Hakikî realizm samimi olmak, yalan söylememektir.

Kısa ve mücadelelerle dolu bir ömür geçiren Sabahattin Ali, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın önde gelen isimlerinden biri olarak gelecek nesillerin hayatlarını şekillendirecek olan duygu ve düşünce dünyalarına büyük katkılar sağlamıştır. İçinde bulunduğu ideolojik kaos ortamına rağmen temiz ve sade diliyle, gerçekçilik anlayışı ve samimi duygularıyla edebiyatımıza önemli bir katkı sunmuştur. Kendini eserleriyle anlatmak için büyük çaba sarf etmiş ancak yeteri kadar anlaşılammış bir sanatçısıdır.

3.1.3. Sabahattin Ali'nin Eserleri

3.1.3.1. Öyküleri

Yazar, 1935'te çıkardığı ilk öykü kitabı olan "Değirmen" isimli eserinde 16 öyküye yer vermiştir. 1936 yılında "Kağrı" da 13 öyküsü bulunmakta, 1937'de çıkardığı "Ses" adlı eserinde 5, 1943 senesinde yazdığı "Yeni Dünya" isimli kitabında 13, dört yıl aradan sonra 1947 yılında yayımladığı "Sırça Köşk" adlı eserinde ise 13 öyküsü bulunmaktadır. Eserlerinde toplam 60 öykü bulunmaktadır. 1947'de yayımlanan "Sırça Köşk" isimli öykü kitabında diğerlerinden farklı olarak "Masallar" başlığı taşıyan ayrı bir bölüme yer vermiştir. Bu bölümde 4 masal alınmıştır. "Yangın" ve "O Arkadaşım" adlı ilk öykülerine kitaplarında yer vermemiştir. Sonradan ekledikleri de olmuştur ve bu şekilde toplam öykü sayısı 64'e ulaşmıştır.

Öykülerin hepsi yalın bir kurguya sahip olmakla birlikte anlatılanlar abartılmadan nesnel bir biçimde verilmiştir. Öykülerde değişik çevreler, kişiler anlatılmış ama hemen hiçbirinde belli bir siyasal görüşün savunması yapılmamıştır. Öykülerinde hayata dair acıyı tatlıyı, doğruyu, yanlış, sevinci, köyü, kenti, kasabayı, hastaneyi, hapisaneyi, hükümet kapısını anlatmıştır. Onun en iyi bildiği ortam olan hapisane, neredeyse her öykü kitabında karşımıza çıkmıştır.

3.1.3.2. Romanları

Üç romanı bulunan yazarın ilk eseri başyapıt özelliği taşıyan “Kuyucaklı Yusuf” adlı kitabıdır. Önceleri tefrikalar şeklinde yazılmış daha sonra kitap olarak yayımlanmıştır. 1937 yılında basılan kitap, filme de uyarlanmıştır. Bu eser, klasik bir yapıt olarak değerlendirilmekte ve toplumsal gerçeklik yönüyle de kendisinden sonraki birçok esere de kaynaklık etmektedir. Sabahattin Ali’nin bu romanının tamamlanmadığına dair değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu yorumun yapılmasının sebebi, romanın sonunun yazılmamasından kaynaklanmaktadır. Roman Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünün hızlandığı, II. Meşrutiyet’in ilan edildiği dönemi anlatır. Romandaki olaylar, 1903 yılında başlar ve 1915 yılının sonuna kadar devam eder. Bu roman Anadolu’yu anlatması bakımından aynı zamanda Türk edebiyatının dönüm noktasını oluşturur. Eser Milli Eğitim Bakanlığının 2004 yılında ortaöğretim öğrencileri için hazırladığı 100 Temel Eser arasında yer almıştır.

“İçimizdeki Şeytan” adlı ikinci romanı 87 bölüm halinde tefrika edildikten sonra 1940 yılında basılmıştır. Roman bir sevda masalından yola çıkarak ırkçıların hayat tarzlarını ve duruşlarını eleştirmiştir. Roman yayınlandığında ülkede, Nazizm’in etkisiyle ırkçılık ön planda olduğu için büyük yankı uyandırmıştır.

48 sayı olarak tefrika edilen “Kürk Mantolu Madonna” adlı romanı 1943 yılında kitap haline getirilmiştir. Bu romanı yazar zor şartlar altında askerlik yaptığı sırada kaleme almıştır (Bezirci 1987’den akt. Aydoğan, 2014, s. 75). Bu romanda ana tema aşktır, sosyal gerçeklik ikinci planda kalmıştır. Eser öyküden uzun, romandan kısadır. Eser öykü ile roman arasında kalmış ancak roman olarak basılmıştır.

3.1.3.3. Şiirleri

Yazmış olduğu 28 şiiri “Dağlar ve Rüzgâr” ismiyle Sabahattin Ali’nin sağlığında (1934) basılmıştır. Kitabın dördüncü basımını Asım Bezirci, 1973 yılında yine aynı isimle basmıştır. Diğer baskılara göre bu basımı farklı kılan özelliği Sabahattin Ali’nin tüm şiirlerinin bulunmasıdır. Bu eser üç bölümden oluşmaktadır; Dağlar ve Rüzgâr, Kurbağanın Serenadı ve Öteki Şiirler olmak üzere. Daha sonradan başlıksız iki şiirinin de içinde olduğu on bir şiirine daha ulaşılır. Yeni bulunanlarla beraber toplam 76 şiire ulaşılmış olur. “Kurbağanın Serenadı” adlı şiir defterinde 21 şiir bulunmaktadır. Bu

defterde bulunan şiirlerin 8 tanesi hiçbir kitapta yayımlanmamıştır. “Öteki Şiirler” başlığıyla basılan şiirlerin tamamı dergilerde kalan şiirlerdir (Aydoğan, 2014, s. 83).

Şiirlerinde halk şiirlerindeki sadelik olmakla beraber, çeşitli imgeler de kullanır. Doğaya ait imgeleri kullanır ve bunu doğaya ait “insan”a olan özlemini anlatmak için ona kendi doğasını göstermeye çalışarak yapar (Koşak, Ekopolotik, 2011). Romanlarında olduğu gibi toplumsal- gerçekçi bakış açısıyla kaleme aldığı şiirlerinin çoğu bestelenmiştir.

3.1.3.4. Tiyatrosu

“Esirler” isimli oyunu, yayımlanmış tek tiyatro oyunudur. Oyunun ayrıntılarına, Ayşe Sıtkı’ya yazmış olduğu mektuplarında çokça yer vermektedir. “Esirler” piyesi hakkında bir değerlendirme yapması için oyunun tamamını Ayşe Sıtkı’ya göndereceğinden bahsetmektedir (İlhan ve Akın, 1997, s. 102, 143, 181). Üç perdeden oluşan oyun, Çinlilerle yapılan savaşın kaybedilmesi sonucu esir düşen Türklerin yaşadıklarını ele almaktadır.

3.2. Değerler Eğitimi

3.2.1. Değer Kavramı

İnsanoğlunun var olduğu andan itibaren hayatını kolaylaştırmak ve diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilme adına kendisine rehberlik yapabilecek birtakım kural ve kaidelere ihtiyacı olmuştur. Ancak yaşamı kolaylaştırmak için oluşturulan bu kurallara rağmen sosyal hayatta insanlar arası birçok sıkıntılar da yaşanmıştır ve yaşamaya devam etmektedir. Tarihi olaylara bakıldığında yaşanan savaşların, hırsızlıkların, cinayetlerin vb. bütün olumsuzlukların kaynağında insan vardır. Savaş da başlatsa, cinayet de işlese her insan zamanında bir çocuktü ve masumdu. Ancak yaşam sürecinde ailesinden, çevresinden gördüklerine göre kişilik özellikleri oluştu ve zamanla bir iyilik abidesi olabileceği gibi birçok insanın ölümüne yol açabilecek bir cani de olabildi. İlk andan itibaren kötülüğün var olduğu dünyada insanoğlu, bu özelliklerin ön plana çıkmaması ve toplumsal huzurun sağlanabilmesi adına bazı değerlerin toplum tarafından özümzenmesi gerektiğini acı tecrübelerle de olsa anlamış oldu.

Değerlerin toplum tarafından özümsemesi gerektiği bilincinde olan eğitimciler, felsefeciler, psikologlar ve sosyologlar yapmış oldukları çalışmalarda değer kavramını incelemişlerdir. Son yıllarda özellikle sosyal bilimler içerisinde birçok bilim dalı bu kavrama yönelik çalışma yapmış, bu nedenle de değer kavramına yönelik birbirinden farklı birçok tanımlama ortaya çıkmıştır

Latince bir kelime olan ve “güçlü olmak” ya da “kıymetli olmak” anlamlarında kullanılan “valere” kökünden türetilen değer kavramını, sosyal bilimlerde ilk defa kullanan Znaniecki olmuştur (Bilgin, 1995’ten aktaran Kuru, 2016, s. 40). Değer kavramına yönelik yapılan tanımlamalardan bir kısmı şu şekildedir:

TDK güncel Türkçe sözlükte bu kavramın birbirinden farklı birçok tanımı yer almakla birlikte konumuzla bağlantılı olan tanımlama “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü.” (TDK, 2011, s. 607).

“Bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç.” (Güngör, 2000, s. 279).

“Değer, bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb karşısında ortaya koyduğu duyarlıklardır.” (Yaman, 2012, s.17).

“Kişinin kıymet verdiği, ihtiyaç duyduğu, sevdiği ve beğendiği maddi ve manevi her şey.” (Şentürk, 2010, s. 53).

“Kişi ya da toplumun kabul ettiği var olma ve hareket etme tarzı.” (Doğan, 2007, s. 309).

“Birlikteliği, düzeni, kolektif bilinci, yüksek ahlâkı öne çıkaran değerler, kargaşaya yol açabilecek durumlarda sosyal refleks oluşturabilecek kabullerdir.” (Kılınç ve Akyol, 2009, s. 5).

“Bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlar.” (Özden, 1998, s. 167).

Köylü (2016)’nın yapmış olduğu tanımlama ise tüm bu tanımların bir özeti mahiyetindedir. Buna göre “Değer kavramına odaklanıldığında değerlerin inanç, yargı, amaç, hedef, tercih, tutum ve davranış kavramları ile ilişkisi görülecektir. Bireylerin

tercihlerinde birer filtre görevi gören değerler, inanç formunda yargıların normu, standardı ve ölçütü olmuşlardır.” (Köylü, 2016, s. 51).

3.2.2. Değerlerin Önemi ve İşlevi

Değerlerin özelde birey için genelde de toplum için önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü bireylerin sahip olduğu değerler, zamanla çevresine de yansımakta huzurlu bir toplum için dayanak noktası olmaktadır. Bu noktada değerler bireye içinde bulunduğu toplum ile uyum içerisinde yaşaması için bir yol göstericidir ve bireyle birlikte toplumun da dönüşümüne katkıda bulunmaktadır. Bireyin hayatını kolaylaştırmasının yanı sıra çevresindeki diğer insanlarla olan ilişkilerini de sağlamlaştırmaktadır. Kişiye arzu edileni, doğruyu, iyiyi gösteren işaretler olan değerler, hayatın keşmekeşinde kişiye yol göstermekte, ideal olan davranışın tercih edilmesi noktasında rehberlik yapmaktadır.

Toplumun bireyi, bireyin ise kendisini kontrol etmesinde temel unsurlar olan değerler, aynı zamanda bireyin toplum içerisindeki konumunun belirlenmesinde de önemli bir etkiye sahiptir. Birey, sahip olduğu değerlerle çevresindeki diğer insanlarla etkileşime geçmekte ve sosyal statüsü için uygun bir zemin oluşturmaktadır (Yazıcı, 2006, s. 499).

Değerler, bireyle birlikte toplum için de son derece önemlidir. Çünkü bireyler, içinde yaşadıkları toplumun değer sistemini içselleştirdikleri takdirde, zamanla toplumu değiştirerek kalkınmış ve güçlü bir toplum haline getirebileceklerdir. Şayet değerler, bireyler tarafından benimsenmezse içinde bulunulan toplum zamanla ekonomik, hukuki ve ahlaki anlamda büyük bir çöküş yaşayacak ve başka toplumların boyunduruğu altına girecektir (Arslanoğlu, 2005, s. 77). Bu olumsuzlukların yaşanmaması adına değerlerin özellikle eğitim vasıtasıyla küçük yaştan itibaren bireylere aktarılması son derece önemlidir. Toplumsal yaşamda bu derece önemli bir etkiye sahip olan değerlerin, sahip oldukları özelliklere bağlı olarak taşınmış oldukları çeşitli işlevleri de bulunmaktadır. Bu işlevlerden belki de en önemlisi, toplumda birlik ve beraberliği sağlamada taşınmış olduğu kilit roldür. Çünkü aynı değerlere sahip insanlar arasında çatışmalar olmamakta, ortak bir noktada buluşarak birlikte yaşayabilmektedirler.

Fichter (1990)’a göre değerler, toplumdaki ödül ve cezaların temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle değerlere sahip olmayan toplumlar, güçlü bir kontrol mekanizmasını da yitirmiş olmaktadır. Çünkü toplumda neyin yanlış, neyin doğru olduğu, bireylerden istenenler ve

yasak olanlar, bunlara bağılı ödül ve cezalar değerlere göre belirlenmektedir. Şayet toplumda değer kavramı yerleşmemiş ise bireylerin tavır ve davranışlarının değerlendirildiği temel ölçütler de ortadan kalkmaktadır. Fichter'a göre değerlerin taşımış olduğu temel işlevler şunlardır (Fichter, 1990'dan akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014, s. 8):

1. Değerler, bireylerin sosyal statülerinin belirlenmesinde birer araç olarak kullanılırken rollerin seçiminde ve gerçekleşmesinde rehberlik eder.
2. Değerler, kişilerin dikkatini yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesnelere üzerinde yoğunlaştırır.
3. Her toplumda ideal düşünme ve davranma yolları, değerler tarafından gösterilir.
4. Değerler, sosyal kontrol ve baskının aracıdır.
5. Değerler, dayanışma aracı olarak da işlevde bulunur.

Gökçe (1994)'ye göre ise değerlerin işlevleri şunlardır (Gökçe,1994, s. 133):

1. Sosyo-kültürel bir değer temelde seçici oryantasyonun standardıdır.
2. Değer(ler), kültürel olarak şekillendirilmiş ve aynı zamanda kültür üzerinde de yönlendirici olarak etki etmektedirler.
3. Değer(ler), insanlarla özdeşleşmiştir.
4. Değerler, sözel bir boyuta sahiptir.

Değerler üzerine yapılan çalışmalarda işlevlerle ilgili iki temel özelliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar, bireyin içinde bulunduğu topluma ayak uydurabilmesi için rehberlik edip onu sosyalleştirmek ve kişiler arasında benzer düşünceler tesis edip birlik ve beraberliğin teminine çalışarak toplumsal bütünlüğü sağlamak ve bu olumlu ortamı gelecek nesillere aktarmaktır (Kumbasar, 2011, s. 25).

3.2.3. Değerlerin Özellikleri

Değerler toplumun kültürel birikiminin bir parçasıdır. Bu açıdan bir taraftan bireyin vicdanına seslenirken diğer taraftan toplumsal düzenin sağlanmasında önemli bir işlev görmektedir. Bu noktada değerlerin benimsenmesi ve sonraki kuşaklara aktarılabilmesi için özelliklerinin de bilinmesi gerekmektedir. Örneğin toplumun temel dinamiklerinden olan hukuk, aile, siyaset, ekonomi gibi kurumların kendilerine özgü değerleri olmakla birlikte işleyişleri birbirlerinden bağımsız düşünülemezse değerleri de birbirinden bağımsız düşünmemeli ve aralarında pozitif bir ilişki olduğu unutulmamalıdır (Özensel, 2003, s. 228). Bu noktada adaletli olmayan birine güven duyulamayacağı gibi hoşgörülü olmayan birinden de merhametli olması beklenmemelidir (Emirhan, 2016, s. 15). Konuyla

ilgili çalışmalar yapan birçok araştırmacı değerlerin özelliklerini maddeler halinde sıralamışlardır.

Schwartz ve Bilsky (1987) değerlerin özelliklerini altı maddede vermişlerdir (Schwartz ve Bilsky, 1987'den aktaran Sönmez, 2011, s. 37):

1. Değerler inançtır. Ancak tümüyle nesnel ve duygulardan arındırılmış değillerdir. Fikir niteliği taşımazlar. Soyut ve kişiseldirler, etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
2. Değerler bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hakkbilirlik, yardımseverlik...) ilişkilidir.
3. Değerler özgül eylem ve durumların üzerindedir. Örneğin itaatkârlık değeri, evde, işte, okulda ve tanımadığımız ilişkilerin tümünde geçerlidir.
4. Değerler davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görür.
5. Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. Bu sıralama değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur.
6. Değerler değişime açık yapılardır. Zaman içinde ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak için değer önceliklerinde değişiklikler olabilir.

Tural (1992)'a göre ise değer, kavramlara yüklenen anlamlardır. O, değerlerin özelliklerini şu şekilde ifade etmektedir (Tural, 1992'den aktaran, Emirhan, 2016, s. 15-16):

Değer bir sosyal yapının varlık, birlik, işleyiş ve devamının sebebi olarak kabul edilen, tasvip ve teşvik gören, korunmaya çalışılan inanışlara değer denilir. Bir toplumdaki değerler bazen iman, bazen kanaat, bazen bilgi şeklinde ortaya çıkar. Kaynağı, ortaya çıkış şekli ve yaptırım gücü ne olursa olsun, değerler kavramlara yüklenen manalardır. Değerler, temel bakış açıları veya temel ilkelerin esas aldığı yaklaşım atomlarıdır. Değerlerden her biri, o sosyal yapının tarihi birikiminin sonucu olarak meydana gelir. Değerler, o sosyal yapıyı oluşturan üyelerin büyük çoğunluğu tarafından benimsenir.

Burada iki araştırmacıya atıf yapılmakla birlikte, konuyla ilgili çalışma yapan birçok araştırmacı tarafından benzer unsurların vurgulandığı görülmektedir. İster yerli ister yabancı araştırmacı olsun benzer özellikleri ifade etmeleri, değerlerin evrensel bir anlayış olduğunu göstermektedir. Toplumlara göre farklılıklar arz edebilmekle birlikte temel özellikler noktasında tüm toplumlarda benzer özellikler göstermektedirler. Bu ortak özellikleri şu şekilde özetlemek mümkündür (Kumbasar, 2011, s. 27):

Değerler insanlara, nasıl davranacakları konusunda kılavuzluk eder. Hangi davranışların iyi, hangi davranışların kötü olarak değerlendirileceğini gösteren ölçütler sunar. İnsanlar benimsedikleri değerlerin gerekliliğine inanır. Bu sebeple değerler güçlü inançlardır. İnsanlar inandıkları değerler uğruna bazen ölümü bile göze alabilir. Değerler hiyerarşik bir yapı sergiler. Bazı değerlere toplum tarafından daha fazla kıymet verilir. Değerler görecelidir; toplumdan topluma değişebildikleri gibi zaman içinde de değişime uğrayabilirler. Değerler tek bir kişinin görüşünü yansıtmaz, toplumun ortak görüşünü yansıtır. Bu yüzden toplumsal dayanışmanın kurulmasına katkı sağlar.

3.2.4. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler insanların davranışlarının yönlendirilmesinde, hayatlarının şekillenmesinde, toplum içerisinde belli bir konuma gelmelerinde belirleyici unsurlardır. Doğumla başlayıp ölümlle biten hayat sürecinde farklı kademelerde, farklı değerler ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple hayatın bu keşmekeşi içerisinde her kademedede farklı değerlerle hareket etmek gerekmektedir.

Türk toplumunda değerler, genel olarak maddi ve manevi değerler olmak üzere iki başlıkta toplanmaktadır. Dürüstlük, hoşgörü, saygı, sevgi gibi değerler manevi değerleri oluştururken tarihi yapılar, giyim kuşam ve yemekler gibi kültürel öğeler de maddi değerleri oluşturmaktadır. Toplum nezdinde değerler bu şekilde sınıflandırılırken sosyal bilimciler arasında net bir ayrım söz konusu değildir. Bu konuda birçok sınıflandırma yapılmış olmakla birlikte genel kabul görenler, Batılı araştırmacılardan Nelson, Schwartz, Spranger ve Rokeach'in yapmış oldukları sınıflandırmalardır (Çakıcı, 2010, s. 12).

3.2.4.1. Spranger'in Değer Sınıflandırması

Değer sınıflandırmaları içerisinde en tanınmış olanı Spranger'in yapmış olduğu sınıflandırmadır. Yapmış olduğu değer testinde deneklerini sahip oldukları kişilik özelliklerine göre ayırmıştır. Araştırma neticesinde ise kişilerin belirlemiş olduğu altı kişilik tipinden birine gireceği iddiasında bulunmuştur. Onun yapmış olduğu bu sınıflandırma daha sonraki araştırmacılara da kaynaklık etmiş ve değerleri de bu altı kişilik grubuna göre sınıflandırmak önemli bir yaklaşım olmuştur (Güngör, 2010, s. 85).

Tablo 1.

Spranger'e Göre Değerlerin Sınıflandırılması

1. Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirci, akılcı ve entelektüeldir.
2. Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
3. Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
4. Sosyal Değer	Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattir, bencil değildir.
5. Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
6. Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

Not: Akbaş, O. (2004, s. 56). Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim ikinci kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bu altı değer bir ölçek halinde denekler üzerinde denendiğinde tıp öğrencilerinin bilimsel değerlerinin, iş idaresi öğrencilerinin ekonomik değerlerinin, sanatçıların estetik değerlerinin, din adamlarının ise dini ve sosyal değerlerinin en yüksek puanları aldıkları görülmüştür. Elde edilen bu netice sınıflandırmanın doğru olduğuna dair bir kanıt olarak değerlendirilmiştir (Ünal, 1981'den aktaran Akbaş, 2004, s. 56).

3.2.4.2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Rokeach (1973), yapmış olduğu çalışmalar neticesinde değerleri amaç değerler ve araç değerler olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Ona göre ulusal güvenlik eşitlik, mutluluk ve rahat bir yaşam gibi hayatın temel amaçları olan değerler amaç değerleri oluştururken bu amaçlara ulaşmada kullanılan sevecen, bağımsız, neşeli ve hırslı gibi değerler ise araç değerlerdir (Bilgin, 1995'ten aktaran Akbaş, 2004, s. 57).

Tablo 2.

Rokeach'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dini olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü
Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkar
Heyecanlı verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hakim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsız
Zevk	Yaratıcı olma

Not: Akbaş, O. (2004, s. 57). Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim ikinci kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

3.2.4.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Schwartz, Rokeach'ın yapmış olduğu değer sınıflandırması üzerinde bir çalışma yapmış ve değerleri 10 temel değer grubuna ayırmıştır. Daha sonra bu temel gruplarla bağlantılı 56 alt değer belirlemiştir. Onun temel olarak belirlediği 10 değer grubu; güvenlik, uyma, geleneksellik, iyilikseverlik, evrenselcilik, özyönelim, uyarılım, hazcılık, başarı ve güçtür (Sivrikaya, 2010, s. 24).

Tablo 3.

Schwartz'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, Otorite sahibi olmak, Zengin olmak, Toplumdaki görüntüyü koruyabilmek, İnsanlar tarafından benimsenmek
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, Yetkin (muktedir) olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak, Zeki olmak
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke ve hazza yönelim	Zevk, Hayattan tat almak
Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, Değişken bir hayat yaşamak, Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, Merak duyabilmek, Özgür olmak, Kendi amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak, Kendine saygısı olmak
Evrenselcilik (universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, Erdemli olmak, Toplumsal adalet, Eşitlik, Dünyaya barış istemek, Güzelliklerle dolu bir dünya, Doğayla bütünlük içinde olma, Çevreyi koruma, İç uyum
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, Dürüst olmak, Bağışlayıcı olmak, Sadık olmak, Sorumluluk sahibi olmak, Gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, Manevi bir hayat, Anlamlı bir hayat, Alçak gönüllü olmak
Geleneksellik (tradition): Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçak gönüllü olmak, Dindar olmak, Hayatın bana verdiklerini kabullenmek, Geleneklere saygılı olmak, İlimli bir hayat (Dünyevi işlerden el ayak çekmek), Mahremiyet
Uyma (confirm): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, İtaatkar olmak, Anne-Babaya ve yaşlılara değer vermek, Kendini denetleyebilmek
Güvenlik (security): Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, Temiz olmak, Aile güvenliği, İyiliğe karşılık vermek, Bağlılık duygusu, Sağlıklı olmak

Not: Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000'den akt. Akbaş, O. (2004, s. 59). Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim ikinci kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

3.2.4.4. Nelson'ın Değerler Sınıflandırması

Nelson ise değerleri bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olmak üzere üçe ayırmıştır. Aşağıdaki tabloda bu üç değer ve özellikleri yer almaktadır.

Tablo 4.

Nelson'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Bireysel Değerler	Bireysel değerler, seçim yapmada ve satın aldığımız ürünlerde, hobilerimizde olduğu gibi diğer kişisel tercihlerimizle ilişkilidir (Michaelis 1988: 361 Aktaran Yazıcı 2004: 3).
Grup Değerleri	Grup değerleri, belirli bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan değerlerdir. Bu grup; aile, kulüp, dini ya da politik bir grup olabilir (Naylor ve Diem, 1987: 350 Aktaran Yazıcı, 2004: 3).
Sosyal Değerler	Sosyal değerler ise adalet, saygı, farklılık, eşitlik gibi değerlerdir ve bireyin mevcut toplumsal yapı içerisinde varlığını devam ettirmesine yarar (Akbaş 2004: 19 Aktaran Yazıcı 2004: 3).

Not: Çakıcı, E. (2010, s. 16). Milli Eğitim Bakanlığının 2004 yılında tavsiye ettiği yüz temel eserdeki yerel romanlar aracılığıyla edebiyat öğretiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Türkiye'de de bazı araştırmacılar tarafından da değerlerin sınıflandırıldığı görülmektedir. Özlem (2002), yukarıdaki yabancı araştırmacılardan farklı bir yaklaşımla felsefede yer alan öznel ve nesnel bakış açısına göre bir sınıflandırmaya gitmiş ve birbirinden farklı değer sınıflandırmalarını birleştirmiştir. Aşağıdaki tabloda Özlem (2002) tarafından yapılan değer sınıflandırması gösterilmiştir.

Tablo 5.

Özlem'e Göre Değerlerin Sınıflandırılması

1. Hazzı (Hedonist) Değerler	olumlu: haz, olumsuz: acı
2. Bilgisel Değerler (Bilgi Değerler)	olumlu: doğru, olumsuz: yanlış
3. Ahlaksal Değerler	olumlu: iyi, olumsuz: kötü
4. Estetik Değerler	olumlu: güzel, olumsuz: çirkin
5. Dinsel Değerler	olumlu: sevap, olumsuz: günah

Not: Özlem, 2002'den aktaran Çakıcı, E. (2010, s. 16). Milli Eğitim Bakanlığının 2004 yılında tavsiye ettiği yüz temel eserdeki yerel romanlar aracılığıyla edebiyat öğretiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Türkiye’de değerler konusunda yapılan sınıflandırmalardan biri de Güngör (1998) tarafından yapılan sınıflandırmadır. O değerleri estetik, teorik (veya ilmî), iktisadi, siyasi, sosyal ve dinî olmak üzere altı maddede toplamıştır (Bağlı ve Özensel, 2005, s. 230).

3.2.5. Değer Eğitimi

Değerler hem bireyin gelişiminde hem de toplumsal düzenin sağlanmasında son derece önemlidir. Toplumdan topluma değişmekle birlikte birçok değer evrenseldir ve dünyanın her yerinde geçerlidir. Ahlak, dürüstlük, sevgi, saygı vb. evrensel değerler, bireylerin bir arada huzur içerisinde yaşamaları için temel değerlerdir ve her toplumda geçerlidir. Ancak önemli olan bu değerlerin toplum tarafından benimsenmesi ve içselleştirilmesidir. Bunun yolu da değer eğitiminden geçmektedir. Çünkü bireylerin değerleri içselleştirebilmeleri için çocukluktan itibaren bu değerlerin hem kendisi için hem de içinde bulunduğu toplum için önemini kavramış olması gerekmektedir. Bu noktada ailede başlayan eğitim süreci okulla devam etmekle birlikte bu uzun soluklu süreçte değerlerin sistemli bir şekilde bireylere aktarılması bir eğitim sisteminin temel hedefleri arasında yer almalıdır. Çağlayan (2013)’e göre;

Eğitim kurumlarında öğrencilerin düzeylerine ve ilgilerine göre değerler eğitiminin programlanması, tartışılması, aklın süzgecinden geçirilmesi önemlidir. Öğrencilerin gelişim düzeyleri göz önünde bulundurularak akılcı bir yaklaşımla karakter ve ahlâkını olumlu yönde etkileyen, ona kimliğini, sorumluluklarını hatırlatan bu rehberlik önemsenmelidir. (Çağlayan, 2013, s. 95)

Değer eğitiminde değerlerin bireyler tarafından içselleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu noktada ön plana “vicdan” kavramı çıkmaktadır. Vicdan kişinin kendisinde bulunan ahlaki değerleri yine kendi içerisinde yargılamasına imkân veren bir iç duygudur. Vicdan duygusu ölmemiş kişilerde her türlü değerın gelişmesi son derece kolaydır. Ama bu duygu ölmüş ise değerlerin benimsetilmesi son derece zor olmaktadır. Bu açıdan ahlaki davranışların kazanılmasında öğrenilen teorik bilgilerden ziyade duygular ön plandadır. Tarih boyunca yaşanan olumsuz olaylar göstermiştir ki, kişi davranışın yanlış olduğunu bile bile vicdani bir etki olmadığı sürece bu kötü davranışı rahatlıkla işleyebilmekte ve pişman da olmamaktadır. Bu açıdan değer eğitiminde bireylere öncelikli olarak vicdan duygusunun kazandırılması gerekmektedir. Kişinin sahip olduğu bu duygunun derecesini ise çocukluğunda ailesinden aldığı eğitim belirlemektedir. Çocukta kuvvetli bir vicdan oluşumu isteniyor ise katı bir disiplin anlayışından ziyade sevgi ve erdem merkezli bir yaklaşımla bireyler yetiştirilmelidir. Bireyin kuvvetli bir vicdana sahip olması durumunda

kişinin davranışlarında tutarlılıkla görülmekte ve sorumluluk duygusu ön plana çıkmaktadır (Turna, 2011, s. 29).

Değer eğitiminde iki temel hedef vardır. Bunlardan ilki hem bireyin hem de toplumun yaşanılan hayattan memnun olmaları ve bu bağlamda karakterli bir hayat sürdürebilmeleri, ikincisi ise bireyin toplumsal iyiliğe katkıda bulunması yani kendisi için olumlu anlamda her ne istiyor ise aynısını başkaları için de istemesidir (Akbaş, 2004, s. 61). Toplumun geneli bu özelliklere sahip olduğunda ancak huzurlu bir toplum oluşacaktır. Bunun olması için de küçüklükten itibaren eğitim sisteminin içerisinde hem evrensel değerler hem de kültürel değerlerin verilmesi önemlidir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara vurgu yapılmakta ve değerlerin bireylere belli bir plan çerçevesinde aktarılması gerektiği belirtilmektedir.

Türkiye’de de değer eğitimine yönelik çalışmaların son yıllarda arttığı gözlenmektedir. Bu doğrultuda 19. Milli Eğitim Şurası’nda “Değerler eğitimine öğretim programlarında etkin bir şekilde sarmallık anlayışla yer verilmesi” (MEB, 2014) şeklinde bir tavsiye karar alınmıştır. Sonraki süreçte hem ders programlarında hem de okullarda farklı etkinliklerle bu değerler öğrencilere aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir. MEB tarafından konuya gösterilen bu yaklaşım son derece önemlidir. Çünkü değer eğitiminin bir devlet politikası haline gelmesi, desteklenmesi ve bu alana gerekli yatırımın yapılması değer eğitimi ile hedeflenen huzurlu topluma ulaşmada önemli bir basamak olacaktır (Emirhan, 2016, s. 20-21).

2017-2018 Eğitim-Öğretim yılından itibaren uygulanan, Milli Eğitim Öğretim Programında öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler, on ana başlık altında toplanmıştır (Tablo 6). Bu değerler, birbirleriyle ilişkili ve her biri farklı değerleri de içinde barındırmaktadır.

Tablo 6.

Değerler ile İlişkili Tutum ve Davranışlar

Değerler	Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar
Adalet	Adil olma Eşit davranma Paylaşma
Dostluk	Diğerkâmlık Güven duyma Sadık olma Vefalı olma Yardımlaşma
Dürüstlük	Açık ve anlaşılır olma Doğru sözlü olma Etik davranma Güvenilir olma Sözünde durma
Öz Denetim	Davranışlarını kontrol etme Davranışlarının sorumluluğunu alabilme Öz güven sahibi olma
Sabır	Azimli olma Tahammül etme
Saygı	Alçakgönüllü olma Başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma Diğer insanların kişiliklerine değer verme
Sevgi	Aile birliğine önem verme Fedakârlık yapma
Sorumluluk	Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma
Vatanseverlik	Çalışkan olma Dayanışma Kurallara ve kanunlara uyma Tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma Toplumunu önemseme
Yardımseverlik	Cömert olma Fedakâr olma İş birliği yapma Merhametli olma Misafirperver olma Paylaşma

Not: MEB (2017). *Türk dili ve edebiyatı, program detayı*.
<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=353> sayfasından erişilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programında öğrenme öğretme sürecinde değerlerin aktarılmasında, tutum ve davranışa dönüştürülmesinde birtakım hususlara dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu hususlar:

- Değer eğitimi, öğretim programlarındaki ifadelerden fazlasıdır: Değerler, yalnızca öğretim programlarında yer alan ifadeler olmaktan çıkarılmalı, öğrencilere okul içinde ve dışında değerleri pratiğe dönüştürmeleri için uygun ve etkili fırsatlar sağlanmalıdır.
- Değerler, konu anlatımı şeklinde aktarılmamalı ve öğretim programı kazanımlarından kopuk olmamalıdır: Değerler, öğrencilere kazanımların içerik boyutu (konu) ile ilişkilendirilerek aktarılmalıdır. Konudan kopuk bir şekilde verilen değerlerin özümsemesi zor olacak, anlamlılığını ve kalıcılığını yitirecektir.
- Öğrencilerin kendilerini güvende hissedecekleri, destekleyici bir öğrenme ortamı oluşturulmalıdır: Öğrenme öğretme ortamı, öğrencilerde olumlu his ve deneyimler uyandırmalı, kendilerini anlamalarına yardımcı olmalı, sorgulamayı desteklemeli, değerleri keşfettirmeli ve değerlere ilişkin bilgileri uygulamaya dönüştürerek anlamlı kılmalıdır.
- Değerler aktarılırken bütüncül bir bakış açısı benimsenmelidir: Toplumsal değerlerin özümsemesi ve aktarılması sadece sınıf ortamı ile sınırlandırılmamalıdır. Değer eğitiminde kapsamlı bir yaklaşım benimsenmeli, aile, okul çalışanları ve toplumdaki insanlar eğitim sürecine dâhil edilmelidir. (MEB, 2017).

Bütün sınıf seviyelerindeki öğretim programları Talim ve Terbiye Kurulu tarafından Temmuz 2017’de onaylanarak 2017-2018 eğitim ve öğretim yılından itibaren kademeli bir şekilde uygulamaya konulmuş, izleme değerlendirme çalışmaları yapılmış ve öğretim programları güncellenmiştir. Güncellenen öğretim programları 20 Ocak 2018 Cumartesi itibariyle “<http://mufredat.meb.gov.tr>” internet sitesi üzerinden kamuoyu ile paylaşılmıştır.

Güncellenen öğretim programlarında değerler eğitimi, öğretim programlarının perspektifi içine alınmış ve yetkinliklerle ayrılmaz bir bütün olduğu vurgulanmıştır. Değerlerimiz ve yetkinliklerimiz 20 Ocak 2018’de güncellenen Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında şu şekilde ifade edilmiştir:

Değerlerimiz toplumumuzun millî ve manevî kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmış ve yarınlarmıza aktaracağımız öz mirasımızdır. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimizdir. Bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir şekilde teoripratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturur. Güncellik içinde öğrenme öğretme süreçleriyle kazandırmaya çalıştığımız bilgi, beceri ve davranışlar ise bizi biz yapan değerlerimizin ve yetkinliklerin günün şartları içinde görünürlük kazanma araç ve platformlarıdır; günün şartları içinde değişiklik gösterebilir yapısıyla arzıdır ve bu sebeple de sürekli gözden geçirmelerle güncellenir, yenilenir (MEB, 2017):

2017-2018 Milli Eğitim Bakanlığı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında yer alan on ana değer (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik), güncellenen programda aynen yer almış, bu değerler “kök değerler” biçiminde ifade edilmiştir. Ayrıca bu değerlerin öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına hem ilişkili olduğu alt değerlerle hem de öteki kök değerlerle ele alınarak hayat bulacağı vurgulanmıştır.

3.2.6. Değer Eğitimi Yaklaşımları

Doğumla başlayıp ölümle son bulan hayat sürecinde insanlar, doğduktan sonra ailesinden, eğitime başlamasıyla birlikte okul ve arkadaş çevresinden aldığı özelliklerle kişiliğini şekillendirmektedir. Çocukluk yıllarında kazanmış olduğu özellikler, onu iyi ya da kötü bir çizgide hayatını idame ettirmesine sebep olmaktadır. Bu noktada özellikle okul hayatında aldığı eğitimin önemi son derece büyüktür. Eğitim, sadece akademik bilgi verilen bir yer değil aynı zamanda iyi ile kötünün nesillere aktarıldığı ahlaki bir boyuta da sahip etkili bir yapıdır. Hedeflenen ve olması gereken bu ahlaki boyut, günümüzde “değerler eğitimi” olarak adlandırılmaktadır (Yılmaz, 2015, s. 32). Yapılan araştırmalarda değerler eğitiminin hangi yöntemlerle aktarılması gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar ortaya konarken genel anlamda altı farklı yaklaşımın ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar; “değerleri telkin etme, aşılama”, “değerleri belirginleştirme, açıklama”, “değer analizi”, “ahlaki muhakeme”, “karakter eğitimi” ve “değerler eğitiminde gizil güç: örtük program”dır. Bu altı farklı yaklaşımdan ilk dördü herkes tarafından kabul edilen klasik yaklaşımlardır. “Karakter eğitimi” ve “örtük program” gelinen süreçte bu dört maddenin yetersiz görülmesi üzerine ortaya konmuş olan yeni yaklaşımlardır. Günümüzde bunlara ilaveten bir de “vatandaşlık eğitimi” adı altında yeni bir yaklaşımdan bahseden araştırmacılar da bulunmaktadır (Kumbasar, 2011, s. 35). Burada genel geçerliliği kabul edilen ilk dört yaklaşımdan bahsedilecektir.

3.2.6.1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama

“Değerlerin doğrudan öğretimi” olarak da ifade edilebilen bu yaklaşım, öğretmen merkezli bir yaklaşımdır. Tümdengelimci bir anlayışla eğitim yapıldığından değerlerle ilgili doğrudan bilgi verilmekte, devamında örneklerle kavramlar pekiştirilmeye çalışılmaktadır. Değerler öğretilmeye çalışılırken soru sorma, anlatı, gösteri vb. yöntemler kullanılmaktadır (Çakıcı, 2010, s. 24).

Değerleri telkin etme, aşılama yaklaşımında ilk olarak çocuğa kazandırılmak istenen değerler belirlenmekte ve bu değerlere yönelik belli bir zaman ve program dâhilinde etkinlikler düzenlenmektedir. Öğretmen veya anne baba tarafından gerekli görülen dürüstlük, doğruluk, adalet gibi değerler empoze merkezli bir yaklaşımla töresel oyunlar,

öyküler ve efsanevi kahramanlar aracılığıyla çocuklara aktarılmaktadır (Doğanay, 2006, s. 267).

Yöntem daha çok dini oluşumlar, izcilik ve ordu gibi grupsal hareketin ön planda olduğu ortamlarda kullanılmakta, önemli kişilerin yaşamının incelenmesinin yanında ideallere yönelik yeminler ezberletilmektedir. Eğitim kurumlarında ise halka hizmet organizasyonlarına ve törenlere katılma, öğretmenler tarafından anlatılan ahlaki durumları dinleme ve ilham verici öyküler okuma, yeminlerle kuruma ya da okula bağlılık gibi yöntemler uygulanmaktadır (Akbaş, 2004, s. 97).

3.2.6.2. Değerleri Belirginleştirme, Açıklama

John Dewey'in çalışmalarından yola çıkarak Raths, Harmin ve Simon tarafından 1966'da geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Telkin yönteminin etkisini kaybettiği düşüncesinden hareketler ABD'de 1970'li yıllarda uygulanmaya başlamıştır (Akbaş, 2008, s. 12).

“Değerleri Belirginleştirme” yaklaşımı seçme, ödüllendirme ve davranma şeklinde üç aşamadan oluşmaktadır. Öncelikli amaç öğrencilerin değerlerle ilgili düşüncelerini ve bunların farkında olmalarını sağlamaktır (Çakıcı, 2010, s. 24). Bu yaklaşımda başarı sağlanabilmesi için öğretmen tarafından şu yedi basamağa uygun hareket edilmesi gerekmektedir (Akbaş, 2004, s. 674):

1. Özgürce seçim ya da bağımsız seçim yapma (seçme özgürlüğü).
2. Bir dizi mevcut seçeneği değerlendirdikten sonra alternatifler arasından seçebilme.
3. Her alternatifin olası sonuçlarını düşünerek değerlendirdikten sonra seçebilme.
4. En önemli ve değerli olduğu düşünülen şeyleri ödüllendirme ve değer verme.
5. Serbestçe (özgür) seçilen bir değeri açıkça söyleyebilme.
6. Serbestçe (özgür) seçilen değerle uyumlu olan bir hareket tarzı (tavır) ortaya koyma.
7. Seçilen değerle uyum içerisindeki bir hareket tarzında tekrar tekrar hareket edebilme.

Değerleri belirginleştirme yaklaşım biçimi, istenilen davranış değişimini sağlayamadığı, estetik ve etik değerleri karıştırdığı, tüm değerleri eşit gördüğü, ahlaki ve ahlaki olmayan konuları ayırtıramadığı, öğretmenleri eğitilmiş birer danışman ya da psikiyatrist rolüne soktuğu ve öğrencilerin gizlilik hakkını tehlikeye attığı gibi eleştirilere maruz kalmıştır (Akbaş, 2004, s. 100).

3.2.6.3. Değer Analizi

Değer analizinde öncelikli amaç, öğrencilerin değerlerle ilgili problem yaşadıkları durumlarda doğru kararı vermeleri adına mantıksal düşünme ve bilimsel araştırma yöntemlerini kullanmaları için yardımcı olmaktır. Değerlerle ilgili sorular veya sorunlar, mümkün mertebe akıl yürütmeye dayalı olarak ve duygular katılmadan çözümlenmeye çalışılmakta ve bunların yapılabilmesi için üst düzey bilişsel süreçler kullanılmaktadır (Doğanay, 2006, s. 272).

Öğrencilerin tamamen özgür ve bilimsel hareket etmelerine imkân sunan bu yaklaşım, öğrencileri düşünmeye ve farklı alternatifler bulmaya yönlendirmesi ve eğitim sürecine önem vermesi açısından önemlidir. Bu doğrultuda değer yaklaşımının hedeflerini şu şekilde ifade etmek mümkündür (Ulusoy ve Dilmaç, 2014, s. 74):

- “1. Öğrencilere, bir değer kavramını ve değerlendirmeyi öğretmek.
2. Öğrencilerin söz konusu değer nesnesi hakkında en akılcı yargıya ulaşmalarına yardımcı olmak.
3. Öğrencilere, bazı değer kavramları hakkında bir değer yargısını paylaşan bir grubun nasıl üyesi olabileceğini öğretmek”

Verilen hedefler çerçevesinde öğretmenler, öğrencilerine kendi değerlerini aktarmamakta, onlara rehberlik yaparak öğrencilerin kendi değerlerini kendilerinin bulmasına yardımcı olmaktadır (Kumbasar, 2011, s. 38). Bazı noktalarda “değer açıklama yaklaşımı”na benzeyen bu yaklaşımda kanıt toplama ve bunların değerlendirilmesi süreçlerinin yer alması, bunu değer açıklama yaklaşımından ayıran temel özelliklerdir. Bu açıdan daha çok problem çözmeye benzeyen bu yaklaşım, telkin ve değer açıklama yaklaşımlarından daha üstün özellikler barındırmaktadır (Tokdemir, 2007, s. 43).

Değerler üzerine çalışmalar yapan Welten ve Mallon, “değer analizi” yaklaşımında uygulanması gereken süreci sekiz aşamalı olarak ifade etmişlerdir. Öğretmen tarafından belirlenen bir örnek olay üzerinde bu sekiz basamak bir süreç olarak uygulanmaktadır. Bu sekiz aşama, sırasıyla şu şekildedir (Welten ve Mallon, 1999; akt. Aladağ, 2009, s. 28):

1. Değer sorununu belirleme.
2. Karşılaşılan değer sorununu açıklığa kavuşturma.
3. Sorun hakkında bilgi ve kanıtlar toplama.
4. Bilgi ve kanıtların uygunluğunu ve doğruluğunu değerlendirme.
5. Olası çözüm yollarını belirleme.

6. Çözüm yollarının her birinin olası doğurgularını belirleme ve değerlendirme.
7. Seçenekler arasından birini seçme.
8. Seçilen öneri doğrultusunda davranımda bulunma.

Ancak diğer yaklaşımlarda olduğu gibi bu yaklaşıma da birçok itiraz yapılmıştır. Yapılan itirazlar genellikle süre ile ilgilidir. Çünkü 25-30 kişiden oluşan bir sınıfta biriyle ilgilenen öğretmen, diğer öğrencilerin dikkatini dağıtabilmekte ve sürecin sağlıklı işlemesine bir engel teşkil edebilmektedir. Böyle bir sıkıntının yaşanmaması için Welten ve Mallon aşağıdaki önerilerde bulunmuşlardır (Welton ve Mallon, 1999'dan akt. Çengelci, 2010, s. 20):

1. Değer analizi yaklaşımı, öğrenci sayısının az olduğu küçük gruplarda kullanılır.
2. Öğretmen, öğrencilerin sürece etkin biçimde katılıp katılmadığı konusunda duyarlı olmalıdır.
3. Öğrencilerin ilgisi azalmaya başladığında özetleme yapılmalı ve başka bir konuya geçilmelidir.
4. Sorun içerikle yeterince ilgili değilse ve çözümü görmek için yeterli zaman yoksa sürece hiç başlanmamalıdır.

3.2.6.4. Ahlaki Muhakeme

Kohlberg ve Piaget tarafından yapılan karar verme ve değer ikilemleri ile bilişsel düşünme ve bilişsel muhakeme süreçlerine yönelik araştırmalar neticesinde ortaya konmuş bir yaklaşımdır (Yazıcı, 2006, s. 508). Temel amacı, öğrencilere verilen ahlaki ikilem içeren öykülerle onların davranışlarına yol gösterecek ahlaki yargılar geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Böylelikle öğrenci, sonraki yaşantısında karşısına çıkabilecek benzer durumlarla yüz yüze getirilmekte ve benzer bir durumda sergileyeceği davranışın toplumsal beklentiye ne ölçüde cevap verdiğini öğrenmektedir (Akbaş, 2008, s. 16).

Kohlberg tarafından yapılan araştırmada 10-16 yaş arası erkek çocuklara ahlaki açmazlar içeren 10 farklı öykü verilmiş ve böylesi bir durumda nasıl davranacakları sorulmuştur. Kohlberg, çocukların verdikleri cevaplar çerçevesinde ahlaki gelişimi ikişer düzeyli üç evreye ayırmıştır (Kohlberg, 1966'dan aktaran: Güngör, 2000, s. 53-55). "Gelenek öncesi evre" olarak adlandırdığı ilk dönemde çocuk benmerkezci olarak olaylara yaklaşmaktadır ve gerçek anlamda herhangi bir ahlaki ölçüsü yoktur. İkinci evre "geleneksel evre"dir. Bu evre yasalara duyma dönemidir ve olaylara törel yargılar, geleneksel değerler ve toplumsal beklentiler doğrultusunda yaklaşılır. Üçüncü ve son evre ise "gelenek sonrası evre"dir.

Evrensel ahlâk ilkelerinin ön planda olduğu bu evrede bireysel ve toplumsal değerlere, bu ahlak ilkeleri çerçevesinde bir yaklaşım sergilenir (Aydın, 2000, s. 56).

Ahlaki muhakeme yaklaşımının sınıf içi uygulamasında, sınıf gruplara ayrılır ve öğretmen tarafından anlatılan örnek olayda yapılması gereken en iyi davranışın ne olduğu sorulur. Grup kendi içlerinde bu konuyu tartışır, karşılaşılan çıkmazlar, öğrencilerin gelişim seviyeleri ve deneyimleri çerçevesinde çözüme kavuşturulur. Yapılan araştırmalar, bu yaklaşımda öğrencilerin diğer çocuklardan etkilenmeden kendi görüşlerini ileri sürdüklerini ortaya koymuştur. Bu uygulamadaki temel amaç, öğrencilerin yaşayabilecekleri sıkıntılar karşısında kendilerine rehberlik yapabilecek ahlaki ilkeleri yine kendilerinin geliştirmesini sağlamaktır. Bu aşamada kullandıkları dayanaklar, aynı zamanda bireyin ahlaki gelişim evresini de göstermektedir. Önemli olan öğrencinin doğru çözümü bulmasından öte, neden bu çözüme ulaştığıdır (Akbaş, 2004, s. 101).

BÖLÜM 4

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan ölçme araçlarına, ölçüm güvenirliği ve geçerliğine, verilerin toplanmasına ve çözümlenmesine yer verilmiştir.

4.1. Çalışmanın Modeli

Sabahattin Ali'nin eserlerinde yer alan değerlerin tek tek tespit edilmesi amaçlandığı için bu çalışmanın modeli, nitel araştırma modellerinden “içerik analizi” yöntemidir.

İçerik analizi, nitel araştırmalarda önemli bir veri analiz yöntemidir. Bu yöntemde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analiziyle daha ayrıntılı ele alınır, betimsel yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temalar keşfedilebilir (Şimşek, 2009). İçerik analizi yöntemi, betimsel analize göre daha kapsamlı bir incelemeyi gerektirir. Bundan dolayı çalışmada bu modelin kullanılması tercih edilmiştir.

4.2. Çalışmanın Evreni

Araştırmanın evrenini, Sabahattin Ali'nin olay çevresinde gelişen edebi metinleri (roman, öykü, oyun) oluşturmaktadır. Araştırma süresince zaman ve kaynaklar bakımından Sabahattin Ali'nin tüm eserlerine ulaşmak ve onları incelemek mümkün olduğundan eserlerin tamamı çalışmaya dahil edilmiştir.

4.3. Veri Toplama Teknikleri

Öncelikle Sabahattin Ali'nin olay çevresinde gelişen eserleri (roman, öykü, oyun) ve değerler eğitimi ile ilgili bazı eserler bir araya getirilmiştir. Bu çalışmada incelemeye esas eser olarak kullanılmak üzere Yapı Kredi Yayınlarından çıkmış olan Sabahattin Ali'nin öykü, roman ve tiyatroları temin edilmiştir. Bunlarla birlikte Sabahattin Ali'nin eserlerini ve değerler eğitimini konu alan araştırmalar, makaleler toplanmıştır.

2017-2018 Eğitim-Öğretim yılından itibaren uygulanan, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 07/2017 tarih ve 67 sayılı kararı ile değiştirilen Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programında öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerle bu araştırmada kullanılacak veriler olduğundan bu öğretim programları tek tek incelenerek tespit edilen “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” değerlerinden hareketle veri toplama çalışması yapılmıştır.

Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin detaylı olarak incelenmesini kapsadığı için veriler, yazılı dokümanların incelenmesi yoluyla elde edilmiştir. Doküman inceleme yöntemi, birçok alanda önemli kuramların geliştirilmesine yardımcı olmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 187). Bununla birlikte bu yöntem, ekonomik olması bakımından da avantajlıdır.

4.4. Verilerin Analizi

İlk olarak Sabahattin Ali'nin olay çevresinde gelişen eserleri (roman, öykü, tiyatro) ve değerler eğitimi ile ilgili ve yardımcı olabileceği düşünülen bilimsel eserler, makaleler, tezler ve eğitim yazıları toplanmıştır. Daha sonra toplanan bu dokümanlar incelenerek konularına ve ilgilerine göre fişlenip gruplandırılmıştır.

Toplanan eserlerin tamamı baştan sona okunmuş; Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenen değerler, eserler taranarak fişlenmiştir. Her değerlendirme ile ilgili sonuçlar ayrı ayrı başlıklarda sınıflandırılmıştır. Değerlerle ilgili bulguların eserlerde nasıl yer aldığı tespit edildikten sonra yorumlamalar yapılmış ve birtakım sonuçlara ulaşılmıştır. Yapılan tüm araştırma sonunda Sabahattin Ali'nin eserlerinde hangi değerlerin olup olmadığı bulunmuş, hangi değerlere daha fazla yer verildiği analiz edilmiş, bu değerlerin öğrencilere faydaları belirtilerek ve sonuçların günümüz eğitiminde nasıl uygulanması gerektiği tartışılmıştır.

BÖLÜM 5

BULGULAR VE YORUMLAR

5.1. Adalet Değeri

Adalet kavramı Türkçe sözlükte, kanunların insanlara tanımış olduğu hakları kullanması, yasalara göre davranmak, kişi hakkı gözetmek, herkese kendi payına düşeni verme ve doğruluk ifadeleriyle tanımlanmıştır (TDK, 2011, s. 24). Anayasada yer alan ikinci maddeyle adalet kavramının Türkiye Cumhuriyetinin temel bir özelliği olduğu ortaya konulmaktadır. ”Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.” Anayasamızda belirtilen bu ifadelerden, adalet kavramının bir devletin gelecekte de var olabilmesinin ön şartı olduğunu ve toplumun düzen ve hukuk içinde ilerleyebilmesinin adaletle mümkün olacağını anlamaktayız.

Hayatın her alanında birey davranışları üzerinde etkili olan adalet kavramıyla ilgili şu tanımlamalar yapılmaktadır:

“Bütün aşırılıkların ortası ve genel olarak aşırılıklardan kurtulmayı sağlayan bir erdem olduğu için bütün erdemlerin en tam olanı ve adeta ortak olanı.” (Çınar, 2013, s. 16)

“Bütün insan ilişkilerinde karşılıklı saygı ve sevginin gözetilmesi, hak dağıtımı ve paylaşımında insafli bir yolun izlenmesi” şeklinde adalet kelimesi açıklanarak eşitlik kavramıyla benzerliği vurgulanmaktadır. Her iki kavramın birbirinden ayrılan yönü ise Hökelekli'nin adalet kavramını tanımladığı “Değerler Psikolojisi ve Eğitimi” adlı kitabında şu şekilde belirtilmektedir (Hökelekli, 2013, s. 50): “Adalet, güç değil hak eşitliğine,

kuvvetlerin değil bireylerin eşitliğine saygıdır. Herkesin her konuda eşit olması değil, ehliyet ve işe liyakati ölçüsünde hak sahibinin hakkını elde etmesidir.”

Evrensel değerler arasında önemli bir teşkil eden adalet kavramı, bireyin ait olduğu toplumdaki, teminatı olarak da tanımlanmaktadır. Bireylerin arasındaki ilişkileri düzenleyen, onları iyiye ve doğruya yönlendiren hukuk kurallarının ifadesi şeklinde de belirtilebilir (Demirel, 2006, s. 12).

Adalet üzerine yazmış olduğu makalesinde Hayati Hökelekli şu ifadelere yer vermektedir (Hökelekli, 2008, s. 132): “Adalet, bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermektir. Hüküm ve davranışlarında tarafsız ve ilkeli olmak, eşitliği gözetmektir. Menfaat, yakınlık, düşmanlık, önyargı ve benzeri nedenlerin etkisinden uzak, doğru ve dürüstçe iş yapmaktır.”

Yapılan tanımlardan hareketle toplumdaki huzur ve düzenin kaynağı olan adaletin sağlanabilmesi için hukuk kurallarıyla birlikte ahlak kurallarının da toplumda işlevsellik kazanması gerekmektedir. Ahlak ve hukuk arasındaki ilişkinin oluşturulmasında adalet, bir zorunluluktur. Toplumun ayakta kalabilmesi ve huzur, düzen, barış, güven gibi dinamiklerinin zarar görmemesi için adalet, olmazsa olmaz bir özelliktir. Bu bağlamda devleti yönetenlerin vatandaşına, okul müdürünün sorumlu olduğu öğretmenine, personeline ve öğrencilerine, öğretmenin öğrencilerine, gereken sevgi ve saygıyı göstererek hak ölçüsünde hakkını vermesi adaletin açıklaması olup bu değerın uygulanmaması ise zulüm olarak belirtilebilir.

Toplum tarafından adalet söylemleri devamlı bir şekilde dile getiriliyorsa o toplumdaki adalet anlayışının irdelenmesi gerekmektedir. Bu söylemler özellikle birçok konuda mağduriyet yaşayan insanlar tarafından seslendirilmektedir. Böyle bir durumda ortaya çıkan tablo, güçlünün güçsüzü ezdiği bir görüntüdür. Toplumdaki düzenin sağlanamadığının ifadesi olan bu tür gelişmeler, birlik ve beraberlik duygusunu zedeleyen, şiddet olaylarını artıran, terörü artıran bir ortam yaratır (Hökelekli, 2008, s. 136). Adalet duygusunun var olması, insanlar arasındaki dengeyi sağlamaktadır. Adaletin olmadığı toplumlar için söz konusu olan olumsuzluklar Hökelekli'nin makalesinde dile getirilmiş ve bu tür olumsuzlukların önüne geçmek için devletin oluşturduğu yasalar doğrultusunda hareket etmenin önemine vurgu yapılmıştır. Ancak hukuk kurallarının tek başına yeterli olamayacağı bu kuralların insanlar tarafından benimsenmesi ve önemine inanılması gerekmektedir. Toplumdaki her birey tarafından adaletli olma ve bu doğrultuda hareket

etme davranışı benimsendiği ve uygulandığı takdirde toplum düzenini sağlamak mümkün olmaktadır. Bundan dolayı toplumu meydana getiren her bireye adalet bilinci küçük yaşlarda verilmeli ve bu değeri yaşamında uygulayabilir hale getirilmelidir. Bu davranışı kazandırmak için özellikle ülkemizde 2003 yılında değerler eğitimi üzerine çalışmalar başlatılmış olup ders programlarına yerleştirilmiştir (MEB, 2010, s. 23). Adalet değeri, Türkçe Öğretim Programı'nda "Hak ve Özgürlükler" ana temasına bağlı olarak ele alınmış olup Sosyal Bilgiler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programları'nda da bu değere yer verilmiştir (MEB, 2006). Bu değer, 2017 yılında yapılan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında on değer arasında yer almış ve "adil olma, eşit davranma ve paylaşma" alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017).

5.1.1. Adil Olma

Değerler eğitimi içerisinde önemli bir yere sahip olan adil olma değeri, adalet ve eşitliğe ulaşmak için geniş bir bakış açısına sahip olunmasını gerektirmektedir.

5.1.2. Eşit Davranma

İnsanların farklı özelliklere sahip olmaları, onların toplumda saygı görmesine ve hakkını almasına engel teşkil etmemelidir. Her birey, yaşadığı ortamı başkalarıyla paylaşmak zorunda olduğunu unutmadan farklılıklara saygı duyabilme davranışını göstermeli ve her insanın eşit haklara sahip olduğu gerçeğini unutmamalıdır.

5.1.3. Paylaşma

Toplumsal ortamlarda diğer bireylerle etkileşim halinde bulunuruz. Bu etkileşim sırasında farkında olarak ya da olmayarak birçok şey paylaşıyoruz. Paylaştıklarımızda adaleti sağlamak için her bireye eşit davranmak durumunda olduğumuzu biliriz ve buna göre davranışlarımıza yön veririz.

Adalet değeri içerisinde ele alınan adil olma, eşitlik, paylaşma kavramları birbirini bütünleyen özelliklere sahiptir. Başka bir deyişle birinin açıklamasını yaparken diğer kelimeyi de işin içine katarak ifade etmekteyiz.

Tablo 7.

Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Adalet Değerinin Dağılımı

Eserin Adı	Adil Olma Bulunduğu sayfalar	Eşitlik Bulunduğu sayfalar	Paylaşma Bulunduğu sayfalar
İçimizdeki Şeytan	-	-	-
Kürk Mantolu Madonna	-	-	-
Kuyucaklı Yusuf	-	-	-
Sırça Köşk	141		140, 141
Kağnı Ses Esirler	55	127, 128, 59	-
Değirmen	-		-
Yeni Dünya	-	106, 107, 34	-

“Kağnı Ses Esirler” adlı kitabındaki öykülerden biri olan “Köpek”te şehirli birinin cahil olarak gördüğü çobanı kendince küçük duruma düşürme çabaları anlatılmaktadır. Geçen diyaloglarda mühendisin, mühendisin nişanlısının ve kayınvalide adayının her hamlesine köylü halkın saflığı ve temizliğini ifade eden cevaplar veren çobanın tavrı, aydın-köylü çatışmasının örneği şeklindedir.

İki tarafa gidip gelirken otomobilin yanında durdu ve kollarını yan kapının açık duran penceresine dayayarak nişanlısına:

“Nereden aklına esti çobanla konuşmak!” dedi.

Genç kız, omuzlarını, kollarını, gözlerini oynatarak:

“Merak ediyorum ayol, ben hiç köylü görmedim ki!” dedi. Yanında oturan annesi başını çevirmeden:

“Ne münasebet!” dedi. “Ankara’da pazarlarda, yollarda hiç görmedin mi?”

“Aa onlar köylü mü, amele... Hem ben böyle çobanları falan görmek isterim. Sonra yavru keçileri de okşayacağım.” (Kağnı Ses Esirler, s.127-128).

“Yeni Dünya” eserinde yer alan ”Sulfata” adlı öyküde, sıtma hastalığına yakalanan eşini, kasabadaki doktora muayene ettirmek isteyen ancak kovulan ve hakarete uğrayan bir köylünün başından geçenler anlatılmaktadır.

“Doktor, tüyü bozuk bir oğlandı. Kaytan bıyık bırakmış, kocaman bir gözlük takmıştı; yüzümüze bile bakmadı, gömlekli bir hademeye:

‘Al şunun kanını!’ dedi bizi de; ‘İki gün sonra gelin!’ diye savdı.”(Yeni Dünya, s. 106)

Eşinin sıtmalı hallerini bilen delikanlı doktora adeta yalvarır:

“Ayağıma düştüm: Üç saatlik dağda otururuz.” dedim, “Yangını olunca başını doğrultamıyor, buraya nasıl gelir? Yerinden kalktı, üstümüze yürüdü, tepine tepine bağırdı:

“Ne lâf anlamaz hödük şeylersiniz!” dedi. Kanun var, nizam var, size yol gösteriyoruz, daha da kafa tutuyorsunuz. Defolun şuradan!... ‘Ak gömlekli hademeyi çağırđı. At şu miskinleri dışarı!’ dedi.” (Yeni Dünya, s.107).

Devletin sunmuş olduğu hizmetlerden faydalanma konusunda herkes eşit haklara sahiptir. Aydın kesimin, zengin tabakanın, insanları küçük görme davranışı ve kendisinden alt seviyede düşündüğü insanlara, hakkı olanı vermemesi toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar öykülerinde ele aldığı köylü, kentli, aydın tiplerleriyle aslında bütün insanların eşit olduğu mesajını vermektedir.

Yazar temalarını oluştururken genellikle toplumun karşı karşıya kaldığı güç durumları tercih etmektedir. Sosyal adaletsizlik, eşitsizlik ve çaresizliklerin ele alındığı öykülerde okul çağında olan ancak ailesinin içinde bulunduğu ekonomik yetersizliğin yükünü küçük omuzlarında taşımak zorunda kalan çocukların hayatları anlatılmaktadır. “Ayran, Apartman, Arabalar Beş kuruşa” adlı öykülerde yazar, sosyal adaletsizliği eleştirel bir üslupla yansıtmıştır.

Yazarın “Yeni Dünya” adlı eserinde yer verdiği “Ayran” öyküsünde, okul çağındaki küçük Hasan’ın iki küçük kardeşine bakmak için yaz kış demeden elinde güğümüyle ayran satmak adına gösterdiği çaba ve derme çatma bir evde verdiği yaşam mücadelesi anlatılmaktadır.

Küçük Hasan, kurulu bir makine gibi güğümü ve maşrapayı yakalayarak trenin boyunca koşmaya ve başını pencerelelere kaldırarak:

“Ayran, ayran, temiz ayran!” diye bağırmaya başladı. Yazın “buz gibi!” diye bağırdı; şimdi bu soğuk havada, her ayran kelimesinin başında hala o “buz gibi” sıfatı vardı. Kimse başını çevirip bakmıyordu bile.

...

Dört bardak, hiç olmazsa dört bardak satabilseydi. Buna mukabil alacağı on kuruşla eve bir kara ekmek götürebilirdi. Onun gelmesini, aç bir uyuşukluk içinde dört gözle bekleyen iki küçük kardeşinin hayali gözünden şimşek gibi gelip geçiyor ve o hep bağırdı:

“Temiz ayran... Temiz...” (Yeni Dünya, s. 34).

Sosyal adaletsizliğin vurgulandığı bir diğeri öykü, “Kağrı Ses Esirler” adlı kitabında yer verilen “Apartman” isimli öyküdür. Bu öyküde, inşaat işçisi olan babasının evi geçindirmekte zorlanması üzerine okulu bırakarak ailesine destek olmak isteyen küfeci bir çocuğun öyküsü kaleme alınmıştır. Bu öyküde, tüm gün sırtında yük taşıyan bir çocuğun hakkı olan parayı istemesi üzerine uşağın sert sözlerle karşılık vermesi, hakaret ederek aşığılaması anlatılmaktadır. Küçük çocuk küfesine yüklenen şarap şişelerini taşımakta

zorlanınca ayağı takılarak düşmesi sonucu birkaç şişe kırılır. Bunun üzerine uşak parasını vermeyerek kırdığı şişelerin yerine saymasını söyler.

“Haydi bakalım, çek arabanı!” diye çocuğa bağırdı.

Çocuk büsbütün ağlamaya başladı. Bu arada anlaşılmaz bir şeyler söylüyordu. Öteki hızla bağırdı: “Defol ulan! Senin yüzünden ben de laf işittim! Taşıyamayacaktın ne diye yüklendin...”

Çocuk yine bir şeyler mırıldandı. Uşak:

“Pamuk yükletecek değildik ya!...” dedi.

Çocuk gözlerini silmeye başlayarak:

“ O kadar yerler dolaştırdınız, paramı verin hiç olmazsa!” diye yalvardı (Kağrı Ses Esirler, s. 55).

“Kağrı Ses Esirler” adlı kitabında yer alan “Arabalar Beş Kuruşa” adlı öyküde de aynı tema işlenmiştir.

“Arabalar beş kuruşa!...”

Başını çevirip baktı, sonra koşarak o tarafa gitti, siyah çarşafı kadının yanındaki çocuğun elini tutarak:

“Aaa!” dedi, “Sen burada araba mı satıyorsun?”

Satıcı başını kaldırıp hemen baktı. Hemen yüzü güldü, o da “Aaa” dedi ve ilave etti: “Annem yalnız gelemiyor, sonra bağırıyor da... Onun için ben de geliyorum!...” (Kağrı Ses Esirler, s. 59).

Aynı okulda okuduğu arkadaşıyla karşılaşan satıcı, zengin, hayatın güzelliklerini yaşayan ve zor hayatların farkında olmayan arkadaşına okuldan kalan zamanlarını annesine yardım ederek geçirdiğini söylerken kendisiyle arkadaşları arasındaki keskin çizgiyi de ortaya koymaktadır aslında.

Sabahattin Ali, “Sırça Köşk” adlı eserinde, köye gelen birkaç kafadarın köy halkının temiz duygularını istismar ederek bir köşk inşa etmesini anlatmaktadır. Bu köşkün yapımı için köy halkı elinde avucunda ne varsa ortaya koyar. Uzun bir süre geçmesine rağmen bir türlü yapımı bitmeyen köşk, halktan bir grup insanın isyan etmesine yol açar. O güne kadar fark etmedikleri siyasi adaletsizlikten doğan haksız paylaşım, insanları isyan ettirmiştir.

Biz sizin şanınız şerefınız için çalışıyoruz, sizin iyiliğinizden başka bir şey düşünmüyoruz. Bakın bugün getirip bıraktığınız koyunların bile hepsini yemedik, boğazımızdan kestik, bir kısmını size geri vereceğiz. Bütün koyunların kelleleri halka dağıtılsın!”

Sırça köşkten çıkan birçok hizmetkâr, biraz önce oraya canlı olarak giren, şimdi kesilip, yüzülüp kebab edilmeye başlanan koyunların kafalarını halka dağıtmışlar.

Kelleyi alanlar dağılmak üzereyken içlerinden biri elindeki başa bakarak hayretle bağırmış:

“İyi ama bu başını beynini almışlar!”

Elebaşı balkondan seslenmiş: “Öyle... Fakat siz beyni ne yapacaksınız? Pişirmesini bilmez, ziyan edersiniz (Sırça Köşk, s. 140-141)!”

Başka biri dilinin olmadığını, diğeri gözlerinin oyulduğunu, söylemişlerse de köşktekilerin elebaş köy halkının her isyanına bir cevap oluşturmuştur. Ancak halkın arasından biri artık dayanamamış ve tüm gücüyle elindeki beyni, gözü, dili olmayan kelleyi köşke savurmuş. O güne kadar kimsenin yıkamayacağı yönünde sürekli konuşulan köşkte koca bir delik açılmıştır. Bunu gören diğeri de sırasıyla ellerindeki işe yaramaz kelleri tek tek fırlatarak yıkılmaz denilen köşkü yerle bir etmişlerdir.

Sabahattin Ali, “Sırça Köşk”le siyasi gücü eline geçiren kişilerin toplumu nasıl kendisine köle ettiğini vurgularken haksızlığa ve adaletsizliğe karşı da ses çıkarılmasını ve mücadele edilmesini masalın sonunda köşkü yıkararak yansıtmıştır.

İdeolojik kimliğiyle bilinen Sabahattin Ali, eserlerinde siyasi ve toplumsal konuları tema olarak belirlemiştir. Toplumsal gerçeklik yaklaşımıyla ele aldığı kitaplarında, Anadolu halkının cahilliğinden ötürü hak arayamaması, yoksulluğuna karşı mücadele edemeyişi ve şehirdeki insanların ve zengin tabakanın sahip olduğu temel haklardan köylü halkın yoksun oluşu anlatılmaktadır. Bu anlatımla Sabahattin Ali, devlet yöneticilerinin adaleti tam manasıyla sağlayamadığını dile getirmektedir. Öykülerinde işlediği temalardan biri olan “kentli-köylü” arasındaki derin uçurum toplumdaki eşitsizliği örnekleyen türdendir.

5.2. Dostluk Değeri

İnsan yaratılış itibariyle tek kalamayan sosyal bir varlıktır. Doğumdan ölüme kadar geçen sürenin her döneminde kişi bir başkasına veya başkalarına ihtiyaç duyar. Bu gereksinimin karşılanması bazen en yakınındaki kişilerle (aile) bazen de kendi oluşturduğu çevresiyledir. Sosyal hayatını yaşamak için kurduğu yaşam alanında en yakınında bulunması gereken kişileri belirlerken kendince bazı kriterler oluşturur. Bu kriterler aslında evrensel boyutta da aynıdır. Dolayısıyla bazı tanımlamalar ve açıklamalar dünyanın herhangi bir bölgesinde de değişmeyen özellikler göstermektedir.

Birey, etrafında bulunan insanlarla bir bağ kurarken o anı yaşamaktan mutlu olduğu kişileri seçmeye özen göstermektedir. Ayrıca sadece mutlu olduğu anları paylaşmak için değil, kendini kötü hissettiğinde de üzüntüsünü paylaşabileceği kişilerle bağ kurar. İşte bu noktada duyguların ifadesi olarak ortaya çıkan dost kavramı, bireyin yaşamında kalp ve beyin enerjisi şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, birey çevresiyle geliştirdiği ilişkilerinde güven, mutluluk, paylaşım gibi duyguları yaşamak istediği veya yaşadığı

kişiyi dost olarak ifade etmektedir. Evrensel nitelik taşıyan dost kavramıyla ilgili duygularını tarif ederken Montaigne, “Böyle bir şans insana üç yılda bir rastlar.” demektedir. Balzac ise, “Felaketin bir iyiliği varsa, hakiki dostlarını tanımasıdır.” şeklinde bir bakış açısıyla yansıtmaktadır duygularını. Oscar Wilde, bir dostun üzüntüsünde yanında olup onu teselli edebilmenin önemli sayıldığını ancak onun başarılarına yürekten, samimi bir biçimde sevinebilmenin iyi bir ruh özelliği gerektirdiğini dile getirirken dostluğun farklı bir yönüne vurgu yapmaktadır. Cicero’ya göre de dostluk, kişiler arasında doğal bir şekilde meydana gelen, karşılıklı çekim ve sevgiye bağlı gelişen ve kişilik benzerliğine dayalı ilişki olarak belirtilmektedir.

Dostluk üzerine yapılan açıklamalar doğrultusunda, kişinin sosyal yaşamında birincil öneme sahip olan bu duygunun, kişiliğin gelişmesinde ve şekillenmesinde de rolünün büyük olduğu bilinmektedir. “Dost” kelimesinin anlam olarak açılımında, iyi gün ve özellikle kötü günde bağ kurduğu kişiyi yalnız bırakmama manası yer almaktadır. Her birey, iyi gününü geçirebileceği insan bulmakta zorlanmaz ancak kötü gününde o anların acısını paylaşılarak azaltacak insanı arar. Yaşadığı problemlerin hem etkisini kırmak hem de bu problemlere çözüm bulmak için iyi bir dosta ihtiyaç duyar. Bu gereksinimin karşılanması biraz da kendi kişiliğiyle alakalıdır. Hayatında güvenilir bir insanı tanımlarken saydığı özelliklerin kendisinde de olması gerekir ki sağlam bir ilişki kurabilsin. Bu yönüyle bakıldığında okullarda okutulan dersler içerisinde kazanım olarak verilmeye çalışılan değerler eğitimi, bireyleri daha küçük yaşlardayken bu konuda eğitmeye uğraşır. Temaların içerisinde hissettirilen değerler, bireyin karşısındaki kişide aradığı özelliklerin aslında kendisinde de olması gerekliliği üzerinde durur. Ve küçük yaşlarda eğitim yoluyla edindiği doğru kazanımlar sayesinde hayatını şekillendiren birey, karakter olarak da ideal insanın vasıflarını taşır. Bu doğrultuda, verilen mesajlarla sağlam ilişkiler geliştirebilen bireyler hedeflenmektedir.

Bireyin psikolojik bakımından ruhsal sağlığını korumak için sosyal hayatın içine dahil olması, arkadaşlık, dostluk ilişkisi kurabilmesi, bir gruba ait olması, rol ve statü kazanması gibi eylemlerde bulunması gerekmektedir (Geçtan, 1978’den akt. Erol, 2014, s.151). Kendi dışındaki insanlara sevgi dolu yaklaşması ve onlarla ilgili iyi düşünceler geliştirebilmesi ilişki kurduğu kişilerle arasında gerçekleştirebileceği sevgi alışverişleriyle mümkündür. Böyle bir yaklaşım, bireyin kendini ifade etmesine, kişiliğini olumlu yönde geliştirmesine ve içinde bulunduğu grubun üyeleri tarafından kabul görmesine zemin hazırlamaktadır

(Geçtan, 1978'den akt. Erol 2014, s. 151). Bütün bu kazanımların edinilmesinde büyük önem taşıyan değerler eğitimi konuları arasında bulunan dostluk değeri ve alt kazanımları bireyi ruhsal yönden tamamlamaktadır.

Dostluk değeri, 2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında “diğerkâmlık, güven duyma, sadık olma, vefalı olma ve yardımlaşma” alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017). Bu alt başlıkların hepsi birbiriyle ilişkili olup birbirinden ayrılmamaktadır.

5.2.1. Diğerkâmlık

Özgecilik/diğerkâm kavramı, egoizm kavramının karşıtı olarak “altruisme” biçiminde Fransa'da Fransız filozof Auguste Comte tarafından felsefe alanına kazandırılmış bir terimdir. Sözcük İtalyancadaki “altrui” ve Latincedeki diğerleri anlamına gelen “alteri” den türetilmiştir. Comte'a göre özgecilik, insanlığın ahlak ve kültür anlamında gelişmesinin şartı olarak açıklanmaktadır. Felsefî temelli terim, Comte ile Spencer'in ahlak görüşü kapsamında geliştirilmiş ve bireylerin her birinin gerçek sorumluluğunun, kendisini başkalarına, topluma adanmış olduğu görüşü vurgulanmıştır (TDK, BSTS/Eğitim Terimleri Sözlüğü, 1974).

5.2.2. Güven Duyma

Şüphelenmeden, kaygı ve endişe duymadan inanma olarak açıklanan kavram, bireylerin yaşamı boyunca geliştireceği ilişkilerde sıkça karşılaşılabilecek bir duygu durumudur. İnsanların hayatında biyolojik olarak sağlıklı olmak ne kadar önemliyse psikolojik anlamda sağlıklı olmak da o kadar ya da daha fazla önemlidir. Nitekim ruhsal sağlığı bozuk olan bireylerin biyolojik sağlıkları da tehdit altındadır. Kişi kuracağı yaşantıda her açıdan sağlıklı olabilmek için olumlu ilişkiler geliştirmek durumundadır. Bu ortamın sağlanmasının koşulu ise çevresinde güvenilir olarak tanımlanmak ve güvenilir kişilerle arkadaşlık bağı kurabilmektir. Uzun bir sürede kazanılan bu duygu, kısa bir sürede yitirilecek kadar hassas bir özelliğe sahiptir. Bireylerin karşılıklı olarak tutarlı davranış sergilemesi bu duygunun kalıcılığını sağlamaktadır.

5.2.3. Sadık Olma

Sadakat, içten ve sağlam dostluklar oluşturabilmek için doğruluk ve dürüstlük temeline dayanarak gelişen bağlılık duygusudur. Kişinin ahlaki gelişimi açısından oldukça önemli olan bu duygu, iyi bir toplum yapısının oluşması için de gereklidir.

5.2.4. Vefalı Olma

“Sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı” şeklinde en basit tanımıyla vefa kavramı açıklanmaktadır (TDK, 2011, s. 2476). Bu kavram daha önce açıklamalarına yer verdiğimiz dostluk, güven ve sadakat kavramlarıyla iç içedir. Karşısındaki insana verdiği sözü unutmaması, bağlılığını ortaya koyması yönüyle sadakat kavramının kapsamına girmektedir. Zor günlerinde yanında olan ve içinde bulunduğu güç durumdan kurtulmasını sağlayan kişiye zamanı geldiğinde aynı şekilde karşılık vermesi de dostluğun kapsamında değerlendirilmektedir. Toplumsal refah ortamının kurulması, dostlar arasında sadakat duygusunun azalmaması, sosyal güvenin olması ve dayanışmanın ortaya çıkması vefa duygusuna bağlı gelişmelerdir.

5.2.5. Yardımlaşma

Sosyal hayatın içerisinde kendine yetemeyen insan, yaşamını devam ettirebilmek için başka insanların yanında olmasına ihtiyaç duymaktadır. Sosyal yaşantıda insanlar, birbirlerine gerektiği durumlarda destek olmak ve birbirlerinin yaşantısını kolaylaştırmak durumundadır. Bu bağlamda yardım kelimesi şu şekilde tanımlanmaktadır: “Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma.” (TDK, 2011, s. 2535).

İnsani ilişkilerin sağlam temeller üzerine kurulması ve bu ilişkilerin kalıcılığının sağlanması için güven, yardımlaşma, sadakat, vefa gibi duygu ağlarıyla örülmesi gerekmektedir.

Sabahattin Ali'nin eserlerinde de dostluklar ve bu duyguyu pekiştiren güven, yardımlaşma, sadakat, vefa duyguları ustalıkla işlenmiştir.

Tablo 8.

Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Dostluk Değerinin Dağılımı

Eserin Adı	Diğerkamlık Bulunduğu sayfalar	Güven Duyma Bulunduğu sayfalar	Sadık Olma Bulunduğu sayfalar	Vefalı Olma Bulunduğu sayfalar	Yardımlaşma Bulunduğu sayfalar
İçimizdeki Şeytan	67	180			
Kürk Mantolu Madonna		45	128	41	17
Kuyucaklı Yusuf			40	149, 167	156, 183
Sırça Köşk		42		11, 39	11
Kağrı Ses Esirler		24, 147, 187		25, 108, 187	
Değirmen	-	-	-	-	-
Yeni Dünya	-	-	-	-	-

Yazarın “İçimizdeki Şeytan” adlı eserinde romanın kahramanlarından Ömer ve Nihat arasındaki dostluk, Nihat’ın her ne olursa olsun Ömer’e karşı diğerkamlık duygusuyla yaklaşmaktan bıkmaması şeklinde ele alınmıştır.

“Benim için ölmeyi bile göze alır... Mamafih, şimdiye kadar olan arkadaşlığımızda fedakarlık yapmak hep ona düşüyordu...” (İçimizdeki Şeytan, s. 67).

“Kürk Mantolu Madonna” eserinde işlenen dostluk duygusu; güven, sadık olma, vefa ve yardımlaşma değerleriyle yansıtılmıştır. Romanın ilk kısmında anlatıcı tarafından tanıtılan Raif Efendi’nin dış dünyayla bağlantısını niçin kestiği verilmektedir. Neredeyse hiç arkadaşı olmayan Raif Bey’i tanımak için hiçbir fırsatı kaçırmayan anlatıcı, kısa sürede onun güvenini kazanmayı başarır. Raif Bey çok hastadır ve son anlarını yaşamaktadır. O güne kadar herkesten sakladığı günlüğünü ölüm anında yalnızca ona emanet eder. Günlüğü eğer isterse okuyabileceğini ya da yok edebileceğini söyler. Okuyucular, bu günlük sayesinde Kürk Mantolu Madonna’nın kim olduğunu ve Raif Efendi’nin başından geçenleri öğrenir.

“Sözüne devam edemedi. Öksürüyordu. Nihayet gözleriyle defteri işaret ederek ‘Oku göreceksin!’ dedi. Bunu bekliyormuş gibi hemen siyah kaplı defteri cebime koydum.” (Kürk Mantolu Madonna, s. 45).

Raif Bey, hasta yatağında kendisini sürekli ziyaret eden iş arkadaşına (anlatıcı) kimseyle paylaşmadığı, hayatının saklı yanlarını karaladığı günlüğü vererek aralarındaki dostluğun güven ilişkisine dayandığını göstermektedir. Raif Bey ve anlatıcının arasındaki dostluk ilişkisinde vefa duygusu şu şekilde verilmiştir:

“Evde gene büyük bir telaşla karşılaştım. Kapıyı Necla açtı ve beni görünce: “Sormayın, sormayın!” diye başını salladı. Adeta aile efradından biri gibi olmuştum ve ev halkı beni yabancı telakki etmiyordu”. (Kürk Mantolu Madonna, s. 41).

Anlatıcı fırsat buldukça bir vefa örneği göstererek dostu Raif Bey’i ziyaret etmeyi ihmal etmemiştir.

Aynı eserde yardımlaşma değerine de örnek vardır. Önceleri çok sık görüşen eski iki dost olan anlatıcı ve Hamdi, iş yoğunluklarının artmasıyla daha seyrek görüşmeye başlarlar. Bir akşamüstü otomobiliyle ilerlerken yol kenarında yürüyüş yapan arkadaşını gören Hamdi, lüks aracını durdurarak arkadaşına seslenir ve onun düşünmesine fırsat vermeden yanında yer açar. Sohbetin ilerleyen saatlerinde arkadaşının işsiz kaldığını öğrenince müdürü olduğu şirkette kendisine iş ayarlayabileceğini söyler. Aşırı gururlu olan arkadaşını ilk başta gitmek istemez ancak aylardır işsiz kaldığını ve bir türlü iş bulamadığını aklına getirince gitmeye karar verir.

Odanın tenhalaştığı bir anda arkadaşım başını kaldırarak:

“Sana bir iş buldum!” dedi. Sonra, yüzüme o cesur ve manalı gözlerini dikerek ilave etti: “Yani bir iş icat ettim. Yorucu bir şey değil. Bazı bankalarda ve bilhassa kendi bankamızda işlerimizi takip edeceksin... Adeta şirketle bankalar arasında irtibat memuru gibi bir şey... Boş zamanlarında içeride oturur, kendi işlerine bakarsın... İstedğin kadar şiir yaz... Ben müdürle konuştum, tayinini yapacağız... Fakat sana şimdilik pek fazla veremeyeceğiz: Kırk elli lira... İleride tabii artar. Hadi bakalım!..

Muvaffakiyetler! (Kürk Mantolu Madonna, s. 17)

Her ne kadar iki arkadaş arasında geçen bu diyalog, yardımlaşma olarak verilmiş olsa da aslında her zamanki gibi sahip olduklarını karşıdakine hissettiren tavırlar sergilemekten hoşlanan Hamdi’nin bir kez daha böyle bir fırsatı yakalamanın haklı gururunu yaşamak için attığı adımın ifade şeklidir.

Maria’yı çok seven Raif Bey, onun hastalığıyla oldukça sarsılmıştır. Bütün gününü yanında geçirmeye çalışıyor, isteklerini karşılayarak yanında geçirdiği her bir dakikayı kazanç olarak değerlendiriyordu. Maria’nın evde istirahat etmesi hasta vücudu için yetmeyince hastaneye yatmak zorunda kalmıştır. Maria, hasta yatağındaiken yanında olmamanın üzüntü içerisinde olan Raif Bey, hastane bahçesinin duvar dibinde sabahlamayı aşkına gösterdiği bir vefa olarak saymıştır. Raif Bey, Maria’yı bir sevgiliyi sever gibi değil

de sadık iki dostun birbirini sevmesi gibi sevmiştir. Onu terk etmemeyi hissettiği aşk değil, dostu gösterilecek vefa olarak görmektedir.

Maria Puder’i ne kadar sevdiğimi ve ona nasıl delice bağlı olduğumu, sabaha kadar yüksek taş duvarların etrafında dolaştığım ve hep onu düşündüğüm bu gecede tam manasıyla anladım. Birçoklarından dışarı sönük ve sarı bir ışık vuran pencerelere bakıyor, onun bunlardan hangisinde olduğunu tahmin etmeye çalışıyor; yanında bulunmak, ona hizmet etmek, ellerimle alının terlerini silmek için mukavemet edilmez bir arzu duyuyordum. (Kürk Mantolu Madonna, s. 128).

“Kuyucaklı Yusuf” adlı eserde dostluk değeriyle ilgili olarak sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma değerlerine rastlanmıştır.

“Yusuf’a kalsa gene işin farkına varacağı yoktu, bereket versin hiçbir zaman ondan ayrılmayan ve yapılan teklif ve tehditlere rağmen Yusuf’u terk etmeyen Ali, ona birçok bilmediği şeyleri öğretiyor, pek körü körüne yürümemesini temine çalışıyordu.” (Kuyucaklı Yusuf, s. 40).

Her ne olursa olsun Yusuf’un yanında kalan Ali, sadık bir dost olarak her türlü tehlikeyi göze aldığını göstermektedir.

“Babası olmasa bu evde bir dakika durmayacak, herhangi bir işe sarılarak karısını ve kendisini geçindirmeye bakacaktı. Fakat o akşam köyde babasına karşı girdiği manevi taahhüt, onu buraya bağlıyordu.” (Kuyucaklı Yusuf, s. 149).

Babasına karşı büyük bir saygı duyması ve ona karşı vefasızlık yapmamak için Yusuf, evden ayrılmaz.

Kaymakamın vefatı üzerine tüm Edremit halkı camiye akın etmiş ve hepsi duvar diplerine çömelerek beklemişlerdir. Evin önünde de yığınla insan vardır. Şaşkın ve sapsarı olan Yusuf, âdeta taşa dönüşmüş, ses çıkaramadan evin içinden gelen feryatları dinlemektedir. Sağa sola koşuşturan Hasip Efendi, tüm yükü omuzlamış ve büyük bir vefa örneği sergilemiştir.

Bu Hasip Efendi, sabahtan beri dört tarafa koşmaktan harap olmuştu. Bir kenarda bir dakika dinlenmek imkânı bulursa derhal gözlüğünü alına kaldırıp ağlamaya başlıyor ve yaşlar aksakallarından süzülerek mintanına damlıyordu. Fakat o olmasa Kaymakam’ın cenazesi kaldırılamayacaktı. Kadınlar yukarda baygın bir halde yatıyor ve başlarında dört beş komşu bekliyordu. Lif ve sabun tedarikinden, müezzine haber vermeye kadar her şeye Hasip Efendi koşuyor, bir taraftan da kadınları susturmaya uğraşıyordu (Kuyucaklı Yusuf, s. 167).

Hatırı sayılır kaymakam bir gün Yusuf’u hükümete götürerek kendi odasının yanındaki odada bulunan ihtiyar iki kişi ile tanıştırır ve Hasip Bey’e Yusuf’u yetiştirmesi için emanet eder ve Hasip Bey de seve seve Kaymakam Bey’e yardım eder.

“Salâhattin Bey gülerек:”

“Göreyim seni Hasip Efendi!” dedi. “Bizim damadı az zamanda öyle bir yetiştir ki, kaleminden kan damlasın!..”

“Sayenizde inşallah, Beyefendi!” (Kuyucaklı Yusuf, s. 156).

Yardımlaşma değerine bir diğer örnek de İhsan’ın Ali’nin ölümünden sonra Yusuf’a gereken yardımı esirgememesi verilebilir.

“Ali’nin ölümünden beri adamakıllı bir şey konuşmamışlardı. İhsan, Yusuf’un bu kadar uzun zamandan sonra kendisine eski bir arkadaştır diye başvurmasından büyük bir iftihar duyuyor ve ona arkadaşlığına layık olduğunu ispata çalışıyordu.” (Kuyucaklı Yusuf, s. 183).

“Sırça Köşk” adlı öykü kitabında dostluk değerleriyle ilgili güven duyma, vefa ve yardımlaşma değerleri tespit edilmiştir.

Güven duyma değeri “Böbrek” adlı öyküde tespit edilmiştir. Bu öyküde, böbrek rahatsızlığından dolayı büyük şehre tedavi amacıyla giden Avni’nin yaşadığı sıkıntılar, kendisine dost olarak yaklaşan dolandırıcıya inanıp iyileşmek için bütün parasını kaptırması, doktorların ilgisizliği ve başından atma girişimleri, hastayı yıldırarak özel muayenehanesine hasta bakıcı aracılığıyla yönlendirmesi gibi olaylarla memleketin her köşesinde karşı karşıya kalan halkın durumunu somutlaştıran bir öykü anlatılmaktadır.

Borlu hemşerisi Avni’yi hemen hiç yalnız bırakmadı. Elinden gelen her yardımı, her kolaylığı gösterdi. Ara sıra işlerinin yüzüstü kaldığından bahsetse bile, Avni’nin: -Siz artık zahmet etmeyin, ben kendim gider gelirim- yollu tekliflerini asla kabul etmiyor, onunla birlikte karaborsada röntgen filmi arıyor, bulunca pazarlığını kendisi ediveriyor (Sırça Köşk, s. 42).

Borlu hemşehrisinin yaptıkları yardım karşısında en ufak bir şüphe duymayan Avni, bütün parasını hiçbir iş yapmayan Borlu hemşehrisine kaptırmıştır.

Aynı öyküde vefa örneği de belirlenmiştir. Vefa duygusu gibi görünen davranış, aslında Avni’yi tuzağa düşürmek, güvenini kazanmak için oynanmış bir tiyatrodur.

“- Hani şu böbrek işinden de anlayan bir doktor...”

Öteki, merhametli bir gülümseme ile başını sallayarak cevap verdi:

-Üzülme dedim ya! Müslüman’ın Müslüman’a yardım etmek borcu. Bu hasta halinde İstanbul gibi yere derman aramaya gelmişsin, seni yüzüstü bırakmak hemşeriliğe sığar mı?” (Sırça Köşk, s. 39).

“Sırça Köşk” adlı eserde vefa değerinin işlendiği öykülerden bir diğeri de “Portakal”da geçmektedir. On gün boyunca portakallarını nakliye için rıhtımda bekleten Osman Bey, eskiden sıkı dostluğu olan gemi kaptanı Süvari Bey’i görünce eski günlerin hatrına malını onun gemisine yüklemek istemesinin anlatıldığı öyküde, bu teklifi sadece bir vefa olarak kabul ettiğini açıklayan Süvari Bey’in dostluğa ne kadar önem verdiği vurgulanmıştır.

“-Osman Yiğit- dedi, -hatırım için birkaç yüz sandık alırım ama sintineye koyarım; başka yerim yok!” (Sırça Köşk, s. 11).

Osman Yiğit’in teklifini güçlkle kabul eden Süvari Bey, bu durumu vefa gibi göstermiş ve öyle yansıtmıştır. Bu açıdan bakıldığında bu diyalog için yardımlaşma değeri de belirlenmiştir diyebiliriz.

“Kağnı Ses Esirler” adlı kitabında da dostluk değeri tespit edilmiştir. Güven duyma ve vefalı olma alt değerlerine rastlanmıştır.

Fakat bir gece Murat hastalanıp yerine başka arabacı gelince Gramofon Avrat bindiği arabadan atladı ve gitmem diye dayattı; ne yalvarmak, ne bağırarak fayda vermedi. Azime pohpohlamak için birkaç gün sonra bunu oğlana söyleyince o, aldırış etmezmiş gibi, omuzlarını silkti. (Kağnı Ses Esirler, s. 24).

Gramofon Avrat, oturak günlerinin gözde eğlencesi olan bir kadındır. Ancak kendisini sarhoşlardan ve çılgın aşıklardan korumak için temkinli hareket eder ve herkese güvenmez. Yiğitliğini, mertliğini ispat eden Murat’ın yeri, onu eğlencelere götüren arabacılarından farklıdır. O olduğu zaman gözü kapalı her yere gidecek kadar Murat’a güven duymaktadır.

Aynı eserde geçen “Mehtaplı Bir Gece” adlı öyküde, güven duygusu belirlenmiştir. Hasta bir adam, ölmek için yer aradığı sırada bir park köşesinde yorgunluktan ve geçirdiği ağır hastalıktan dolayı yığılıp kaldığı anda bakımsız bir sokak kadınına rastlar. Kadın, genç adama acıyarak onu güçlkle de olsa evine kadar taşır. Kendini bilmez halde yatan genç hasta, başında ağlayan birinin olduğunu fark eder, yüzüne düşen sıcak damlalara anlam veremese de hastalığının şiddetinden yarı baygın çok fazla bir şey düşünemez. Kendine gelir gibi olduğunda da yine kadını ağlarken bulur ve hiç tanımadığı bu insana karşı bu denli üzülp ağlayan insanın kötü olamayacağını düşünür. Bir anne gibi, kardeş gibi ağlamaktadır ve aynı sıcaklığı kendisi de ona karşı hissetmiş ve yabancı birine ilk defa bu kadar güven duyduğunun farkına varmıştır.

Genç adam, başının üst tarafında bir insan kalbinin hızla çarptığını duydu. Gözlerini büsbütün açarak yukarıya baktı. Kadının esmer, yağlı ve çiçekbozuğu yüzü ona öpülecek kadar güzel geldi. Bu yüzde, şimdiye kadar hiçbir insanda rastlamadığı bir alakanın izleri, bir kardeş, bir ana, bir sevgili alakasının ifadesi vardı. Hiç tanımadığı, ne olduğunu, kim olduğunu bilmediği bir insanın üzerine eğilerek böyle perişan, böyle acı gözyaşları dökabilen bu kadın ona harikulade bir mahluk gibi görünüyordu. (Kağnı Ses Esirler, s. 147).

“Esirler” adlı oyunda saraylarında esir olarak bulunan bir Türk gencine aşık olan Çinli bir prenses, aşkın tesiriyle Kürşad’a sonsuz güven duymaktadır. Bu duygusunu tarif ederken şu cümleleri kullanmıştır:

Kürşad, biliyor musunuz, sizin tarafınızdan kurtarılmak saadeti için, yalnız bunun için en müthiş tehlikelere bile gözümü kırpmadan atılmaya hazırım... Tasavvur edemezsiniz, sizin himayeniz altında olduğumu, bir sıkıntıya düşersem beni koruyacağınızı düşünmek beni nasıl sarhoş ediyor. (Daha sokularak) Böyle kollarınızın arasında kendimi her tehlikeden, her dertten, her üzüntülü düşünceden uzak hissediyorum... (Kağnı Ses Esirler, s. 187).

“Esirler” adlı oyunda güven duyma değerine örnek olarak verilen Kürşad ile Çinli Prenses arasındaki aşk, aynı zamanda vefa değeri için de gösterilebilir.

“Gramofon Avrat” adlı öyküde vefa örneği vardır. Murat’a içten içe aşık olan Gramofon Avrat, onun kendisi yüzünden hapse girdiğini düşündükçe kahrolmakta ve görüş günlerini hiç geçirmeden onu görmeye gitmektedir. Murat’ın hapse girdiği günden itibaren bir daha oturak eğlencelerine katılmamıştır.

Bu günden sonra kadın ne bir oturağa gitti ne eline kaşık alıp oynadı ne de güzel ve yanık sesini duyan oldu. Evvela yaşlıca birinin yanına kapatma girdi. O kendisini kapı dışarı edince de umumhaneye düştü. Fakat her salı günü muhakkak hapishaneye gidip Murat’ı görür, ya birkaç kuruş para yahut da yağ, bulgur, cıgara gibi bir şey bırakırdı. Aralarında bir iki kelime bile konuşmadıkları halde kendi uğruna hiç düşünmeden adam vuran bu çocuğu, vücudunu satıp kazandığı paralarla besliyor, belki de artık yalnız bunun için çalışıyordu. (Kağnı Ses Esirler, s. 25).

“Bir Skandal” adlı öyküde tespit edilen vefa değeri, Öğretmen Nurullah Bey’e kendi deyimiyle tek arkadaşı Fazıl’ın son görevini yapması olarak belirlenmiştir. Öğretmen olarak gönderildiği yerin çirkinlikleriyle mücadele eden ve yenilmemekte kararlı olan Nurullah Bey, debdebeli hayatın içinde sıradanlığı ve tüm olumsuzlukları perdeleyen bir güzellikte olan Beria’ya aşık olur. Okul ortamında “Şukufe” isimli bir öğretmende Nurullah Bey’e aşiktir. Bunu itiraf etmez fakat çıkardığı dedikodularla sanki Nurullah Bey’i, kendisine aşıkmiş gibi gösterir. Durumdan bir hayli rahatsız olan Nurullah Bey, artık mücadele edemeyeceğini anlar ve çok aşık olduğu Beria’yı geride bırakarak şehri terk etmek zorunda kalır. Bu gidişinde onu uğurlayan tek bir isim vardır yanında. Tek dostu Fazıl, ona karşı vefasını göstermek için yolcu etmeye gelmiş ve dostunun yanında olduğunu hissettirerek gözyaşları içinde Nurullah Bey’i uğurlamıştır.

Birkaç gün sonra eşyaları marangoz Fazıl’a, kitaplarını mektebe hediye ederek İstanbul’a hareket ettim. İstasyona yalnız Fazıl gelmişti, tren kalkıncaya kadar bir tek kelime konuşmadık; yalnız son kampana çaldığı zaman, birbirimizin boynuna sarıldık. Ayrılmca Fazıl’ın gözlerinin yaş içinde olduğunu gördüm. Demek ki bu şehirde beni seven hiç olmazsa bir kişi vardı...(Kağnı Ses Esirler, s. 108).

Sabahattin Ali'nin eserlerinde ana karakterlerin genelde güvendiği bir dostu vardır. Bu dostlar bazen birlikte çalıştığı arkadaşları (Raif Efendi, Hasip Bey) bazen okul arkadaşları (Nihat, Hamdi) bazen de sevdiği kadındır (Maria Puder, Macide). Bunlar içinde gerçek dostlar azdır. Eserlerde gerçek dostlar genelde Maria Puder, Macide gibi sevgilidir, eşine sadıktır ve ona sonuna kadar güvenir. Gerçek olmayan dostlar ise çıkarıcı olan (Nihat) ya da sırf üstünlük taslamak için yardım eden (Hamdi), dost gibi görünen ancak dost olmayan karakterlerdir. Hayatın içinden canlı karakterler seçmesiyle tanınan Sabahattin Ali, eserlerinde dost olarak gösterdiği tüm karakterler, aslında hayatındaki kişilerden oluşmaktadır.

5.3. Dürüstlük Değeri

Dürüstlük, “doğruluk, içi dışı bir olma, gerçeği gizlememe” şeklinde ifade edilebilir. “Dürüstlük” kavramı, Eski Türkçede “samimiyet” kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Dürüstlük davranışı tıpkı diğer değerler gibi doğuştan gelmez, sonradan aileden ve toplumdan öğrenilen bir davranış biçimidir. Çocuk yaşta edinilmesi gereken bu değer, sosyal hayatın temelini oluşturan ahlaki değerlerdendir. Toplum içinde saygın, sözüne güvenilir, kişiliğiyle kendini ortaya koyan insanlar yani dürüst kişiler taşıdıkları bu vasıflarla hem kendilerine karşı hem de topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmiş insanlardır. Dürüstlük erdemi, sağlıklı toplumsal yapının önemli yapı taşlarından biridir.

Devletin yürütmüş olduğu iş ve işlemlerde görevli kişilerin sorumluluklarını yerine getirirken belli kurallara göre hareket etmeleri ve bu kuralların dışına çıktıklarında bazı ceza uygulamalarına maruz kalmaları bir yönüyle devletin kamu ve özel kurumlarda çalışanları dürüst olmaları yönünde kontrol altında tutması olarak da ifade edilebilir. Böylelikle her vatandaş, güven içerisinde işlemlerini gerçekleştirebilir ve hakkını arayarak kendine yönelik yapılan yanlışları düzeltebilir. Hakkını ararken yanlış yapan kişiye de dürüstlüğüün önemiyle ilgili mesaj vermiş olmaktadır. Her vatandaşın kendisi hakkında bu kadar duyarlı olması aslında halkın genişletilerek toplumun da duyarlılığının oluşmasını sağlayacaktır. Bu şekilde kişiler, birbirlerini kontrol altında tutarak toplumun aksayan yanlarını düzeltmiş olurlar. Vergi kaçırmaların önüne geçilmesi, rüşvetin engellenmesi, kanuni olmayan işlere bulaşılmaması gibi toplumun refahını bozacak eylemler ortadan kaldırılmış olur.

Bireylerde dürüstlük davranışı gelişmediğinde ise bir güvensizlik ortamı oluşmaktadır. Dürüstlüğü, sahip çıkılması gereken bir değer olarak benimseyen insanlar, kendilerinde

olmayan bu vasfın kendi dışındakilerde de olmadığını düşünürler. Hayatını şekillendirirken attığı her adımda ruhsal açıdan sürekli saldırıya uğrayacakmış gibi kendini tehdit altında hisseder. Bu durum da hayatı yaşanmaz ve çekilmez hale getirir. Her zaman etrafındaki insanlara karşı şüpheyle yaklaşma, bireyin sosyalleşme sürecini sekteye uğratar. Bu davranışın toplumun genelinde görüldüğünü düşündüğümüzde bu durum telafisi zor hadiseler yol açar. Tüm bu olumsuzluklarla toplumun yıpranmaması için öncelikle kişi kendinden başlayarak dürüst olma davranışını alışkanlık haline getirmeli ve devletin de toplumsal yapıyı korumak adına koymuş olduğu kurallarla bu durumu güvence altına alması gerekmektedir (Urban, 2007, s. 116). Bu doğrultuda her açıdan hassaslık içeren bu değer, küçük yaşlarda öğrencilere kazandırılarak kişilikli bireyler ve sağlıklı bir toplumsal yapı ideali elde edilebilir. Bu amaçla hazırlanan ders programı müfredatlarına yerleştirilerek derslerde seçilen temalarda hissettirilir.

Dürüstlük değeri, 2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında “açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, etik davranma, güvenilir olma ve sözünde durma” alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017).

5.3.1. Açık ve Anlaşılır Olma

Açık ve anlaşılır olma, iletilmek istenen duygular ve düşünceler ifade edilirken herhangi bir ek yoruma, tekrar bir açıklamaya ihtiyaç duymadan belirtilmesi anlamına gelmektedir (Edebiyat Terimleri Sözlüğü, 2015). Açıklık olarak da kullanılan kavram, Osmanlı Türkçesinde “vuzuh” şeklinde kullanılmaktadır. “Vuzuh” kelimesi, açık ve belli olma, aydınlık, ifadede açık olma biçiminde tanımlanmıştır (Türkçesözlükler.com.tr).

5.3.2. Doğru Sözlü Olma

Türkçe Sözlükte “doğruluk” sözcüğü dürüstlük olarak açıklanmaktadır (TDK, 2011, s. 739). Aynı şekilde dürüstlüğü de söylediği sözlerde ve sergilediği davranışlarda doğruluktan kopmayan kişi şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2011, s. 738-739). Hökelekli’ye göre de doğruluk ve dürüstlük aynı anlamlara gelen eş anlamlı sözcükler olarak kabul edilmektedir. Hökelekli doğruluğu ifade ederken düşüncelerini şu sözlerle yansıtmaktadır: “Niyetinde ve düşüncelerinde, işlerinde, söz, iş ve davranışlarında, hakikate, adalete, gerçeğe uygunludur. Doğrulukta temel nokta gerçekle örtüşme, olup bitene uyumudur. Yani

bizim dışımızda meydana gelen bir olay ile bu olayı zihnimize değerlendirme sonucu vardığımız kararın birbiriyle tam uyuşmasıdır.” (Hökelekli, 2013, s. 89).

Bireyler yaşantılarını sürdürürken birçok olayla karşılaşır. Bu olaylara karşı ortaya koydukları tepki; çıkar, kin, nefret tarzında doğru düşünmeye engel olan duygular olmamalıdır. Kişi, ahlaki değerlere uygun ve doğrulukla bağdaşan türden tepkiler geliştirmelidir. Doğru sözlü olma erdemine sahip birey, menfaat için davranmayan, değerlerine sahip çıkan, doğru sözlülüğüyle, dürüst tavırlarıyla ideal insan kalıbında olup bu vasıfları yaşantısına yansıtan kişidir.

5.3.3. Etik Davranma

Etik davranma, toplum tarafından genel kabul görmüş ahlaki kurallar bütünüdür. Bireyin şahsi kararlarında da belirleyici rolü üstlenen ahlaki kurallar, davranışların iyi ya da kötü olarak değerlendirilmesinde bir ölçü vazifesi görmektedir. Ahlaki ölçütler, kişiyi her türlü kötü davranışa karşı frenleyen görünmez bir kontrol mekanizmasıdır. Bu ölçütleri dikkate alarak davranan kişiler, ahlaki yönden toplumun onayladığı ve benimsediği kişilerdir.

Bireyin davranışlarının şekillendirilmesinde temel alınan ahlak ilkeleri, etik davranış şeklinde açıklanmaktadır. Diğer bir deyişle etik, kişilere “işlerin nasıl yapılması gerektiğini” ölçü olarak göstermeye yardımcı olan ilkeler ve değerlerdir. Etik kavramının felsefik bir süreç olduğu da ifade edilebilmektedir. Bu sürecin işleyişinde karar alınması ve uygulanmasında ilkeler ve standartlar doğrultusunda hareket etme gerekliliği söz konusudur (Şen, 2012’den akt. Aktaş, 2014, s. 23).

5.3.4. Güvenilir Olma

Sözünde durma davranışıyla birlikte ele alınıp değerlendirilen güvenilir olma davranışı, bireylerin toplumsal problemlere yol açmaması için kazandırılması gereken bir değerdir. Bu yaklaşım aslında iyi bir toplum yapısının ortaya çıkması adına tüm değerlerin kazandırılmasıyla ilgilidir. Kişi öncelikle kendisine ve ailesine karşı dürüst davranırsa güven ilişkisi kurulmuş olur. Ailede başlayan bu davranış biçimi, toplum içine katılan bireyde pekiştirildiğinde daha iyi ortamların oluşması sağlanmış olur. Güvenin oluşmadığı, güvenilirliğin gelişmediği toplumlarda insanlar arası ilişkilerde çok büyük sorunlar patlak

vermektedir. Diğer türlü sözünde duran, güvenilir insanlar hayatlarında önemli başarılarla imza atarlar.

5.3.5. Sözünde Durma

Kendisine ve başkalarına karşı verilen sözü yerine getirmek, olarak ifade edebiliriz. Söz vermek ve verilen sözü yerine getirmek sosyal çevrede geliştirdiğimiz ikili ilişkilerimizde en önemli yapı taşlarından biridir. Profesör Doktor Kemal Arıkan'a göre iyi ve kötü insan olma ölçütünü kültürel ve bireysel farklılıklar belirlemektedir. Uzman psikiyatrist Arıkan, verilen sözlerin tutulduğu toplumlarda "İnsanlar iyidir." neticesine ulaşıldığını vurgulamaktadır. Ayrıca çocuğun kişilik gelişiminde rol model olarak seçtiği ailesinin çocuğa karşı sergiledikleri tutumun doğru olarak algılanması ve değerlendirilmesi, verdikleri sözleri yerine getirme sıklığıyla ölçülmesi gerektiği üzerinde de durmaktadır (Arıkan, ty).

Ailede başlayan ilk eğitim, çocuğun okula başlaması ve sosyal ortamlara katılmasıyla devam etmektedir. Bu ortamlarda edindiği izlenimlere ve davranışların kabulüne göre kendine yön tayin etmektedir. Çevresindeki insanların davranışları, okulda edindikleri kazanımlar, aile terbiyesi çocuğun davranışlarını pekiştirir. Bundan dolayı değerler eğitiminde verilmeye çalışılan konular ele alınırken gerektiği gibi aktarılmalıdır.

Tablo 9.

Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Dürüstlük Değerinin Dağılımı

Eserin Adı	Açık ve Anlaşılır Olma	Doğru Sözlü Olma	Etik Davranma	Güvenilir Olma	Sözünde Durma
	Bulunduğu sayfalar	Bulunduğu sayfalar	Bulunduğu sayfalar	Bulunduğu sayfalar	Bulunduğu sayfalar
İçimizdeki Şeytan	34	-	-	-	-
Kürk Mantolu Madonna	45, 77	13, 96	-	43	43
Kuyucaklı Yusuf	-	86	-	145	144
Sırça Köşk	-	-	85	-	-
Kağnı Ses Esirler	81	87, 92	-	-	-
Değirmen	-	-	-	-	-
Yeni Dünya	-	-	8	-	58

“İçimizdeki Şeytan” adlı eserde müzik öğretmeni Bedri’nin okul müdürüne karşı verdiği mücadelede dürüstlük değerlerinden olan açık ve anlaşılır olma alt değerine rastlanmıştır. Okul müdürünün gereksiz bakışlarla ve yersiz ithamlarla yıprattığı Bedri Bey, geri adım atmamaya inandığı doğruları açıkça savunmaktadır.

Bedri, sesi titreyerek: “Beni aptal yerine mi koyuyorsunuz” dedi. “Benim o kızla postaya mektup gönderdiğimi sizden başka kimse görmedi, görmüş olsalar da sizden başkasının aklına böyle bir münasebetsizliğin geleceğini tasavvur edemem...” (İçimizdeki Şeytan, s. 34).

“Kürk Mantolu Madonna” eserinde, dürüstlük değerlerinden açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma alt değerleri belirlenmiştir.

Raif Bey’in hayatında ne olduğunu, bu insanın niçin kapalı bir kutuymuş gibi gizemli durduğunu merak eden anlatıcı, bunu bilmek istediğini Raif Bey’e açık bir şekilde ifade etmiştir.

“Raif Bey, siz de beni anlayınız! Sizin sonunda bulunduğunuz yolun ben daha başlarındayım. İnsanları öğrenmek, bilhassa insanların size ne yaptıklarını bilmek istiyorum...” dedim. (Kürk Mantolu Madonna, s. 45).

Maria, Raif Bey’e hayatındaki büyük boşluğu doldurması için açık bir şekilde arkadaşlık teklif etmektedir. Daha önce bir kadından teklif almayan Raif Bey, bu ilk tecrübesinde çok heyecanlanmıştır.

“Sizinle arkadaş olabiliriz!” dedi. “Siz beni yeni tanıyorsunuz fakat ben sizi on beş yirmi gün tetkik ettim... Herkese benzemeyen bir haliniz var... Evet, sizinle gayet iyi arkadaş olabiliriz...” (Kürk Mantolu Madonna, s. 77).

“Kağnı Ses Esirler” adlı kitapta dürüstlük değerlerinden açık ve anlaşılır olma ve doğru sözlü olma alt değerlerine rastlanmıştır.

“Bir Skandal” isimli öyküde, sivri dilli, pervasızca konuşan ve kimseden çekinmeyen Nurullah Bey’in memleketle ilgili ya da kendine göre yanlış olan konuları açıkça ifade ettiği görülmektedir.

“-Yalnız bir şey söyleyeceğim: Efendi diye başkasını çalıştıran ve ona hükmünü geçirene derler; çalışıp çabalayıp en sonunda elindeki bir hiç mukabilinde verenlere değil...”

Herkes şaşkın gibi yüzüme bakıyordu. Ben bir kere kendimi unutmuştum. Eski pervasızlığım, heyecanıyla devam ediyordum.” (Kağnı Ses Esirler, s. 81).

Doğru sözlü olma değeri “Kürk Mantolu Madonna” da iki yerde tespit edilmiştir:

Karşısında tüm zenginliği ve kendine olan yüksek güveniyle duran Hamdi'ye karşı durumunu gizlemeyerek olduğu gibi söylemiştir.

“Hep bankada mısın?” diye sordu.

“Hayır, ayrıldım!” dedim.

Hayret etti:

“Nereye girdin?”

İstemeye istemeye cevap verdim:

“Açıktayım!” (Kürk Mantolu Madonna, s. 13).

Maria, Raif Bey'in herhangi bir beklentiye girmemesi için çok sıra dışı bir şey yaparak onu şaşırtmıştır.

Bugün beraber gezmeyi teklif ettim... Akşam yemeğini beraber yiyelim dedim... Adeta size musallat oldum... Fakat sizi sevmiyorum. Deminden beri hep bunu düşündüm... Hayır, sizi de sevmiyorum... Ne yapayım? Sizi belki hoş, hatta cazip buluyorum, belki de şimdiye kadar tanıştığım erkeklerin hepsinden ayrı taraflarınız olduğunu görüyorum ama bu kadar... (Kürk Mantolu Madonna, s. 96).

Bu sözleri beklemeyen Raif Bey, deli gibi aşık olduğu Madonna'sına karşı nasıl davranması gerektiği konusunda büyük bir boşluğa düşmüştür.

“Kuyucaklı Yusuf” romanındaki kahramanlardan Yusuf, en iyi dostu Ali'ye söz vermesine rağmen bunu yerine getirmemiş ve olaya dair Ali'ye söylenmesi gerekenleri de doğru bir şekilde aktaramamıştır. Değerlerden doğru sözlü olmanın önemine vurgu yapmak için Yusuf ile Ali arasındaki olayı örnek gösterebiliriz.

Yusuf onunla karşı karşıya gelmiş kadar heyecanlandı. Hiçbir şeyden haberi olmayan bu çocuğa gidip: “Biz senin paranı aldık ama kızı sana vermedik, onu da kendimize alıkoyduk!..” demek herhalde kolay değildi. Ali'nin birçok taraflarının hâlâ çocuk olduğu muhakkaktı. Böyle bir darbeye bir erkek gibi dayanabilecek miydi acaba? Yusuf'u en çok korkutan, Ali'nin bağırıp, hakaret etmeyip ağlaması ihtimaliydi. (Kuyucaklı Yusuf, s. 86).

“Kağnı Ses Esirler” kitabında yer alan “Bir Skandal” adlı öyküde karşısındakinin kim olduğunu önemsemeden doğru bildiğini çekinmeden ifade eden Nurullah Bey'in davranışı doğru sözlü olma değerini yansıtmaktadır.

Müdür Bey'in çevrede çıkan dedikoduları dillendirmek niyetinde olduğunu fark eden Nurullah Bey, kendisine söylenen sözlere gereken cevabı vermekte gecikmemiştir.

-Müdür Bey- dedim, -onlar kendi seviyelerini bilen, bunun haricine çıkmayı akıllarına bile getirmeyen adamlardır; bilmedikleri şeylere burunlarını sokmazlar; bildikleri şeyleri oldukça iyi bilirler. İhtirasları mahdut ve kabiliyetleriyle mütenasiptir. Hulasa benim seviyemde olan adamların tamamen zıddı. Bunlarla olan münasebetim beni tatmin etmese bile hiç olmazsa sinirlendirmiyor. Bırakın beni kendi halime... (Kağnı Ses Esirler, s. 87).

Yine aynı öyküde Nurullah Bey'in kendisiyle ilgili olarak yapmış olduğu tespitlerde sakınmadan konuşması doğru sözlü olma değeri içerisinde değerlendirilmiştir.

Beni hakikaten birazcık anlayanların bana mutlak surette itimat etmelerine alışmışım. Herkes bilirdi ki benim sözlerimin daima bir tek manası vardır ve her sözüm dinleyenin anlayabileceği kadar sarıh söylenmiştir. Bende dalavere olmadığını ve olmayacağını bilmeyenler yalnız uzaktan bakıp hükümlerini veren kısa görüşlülerdi... (Kağrı Ses Esirler, s. 92).

Etik davranma değeri için, "Cankurtaran" öyküsündeki doktorun meslek etiğine uygun davranması, mesleğini en iyi şekilde yapması, örnek olarak tespit edilmiştir.

"Asfalt Yol" adlı öyküdeki Muallim Bey'in köy için verdiği mücadele de öğreticilik olan mesleğine yakışır bir davranıştır. Meslek etiğine uygun davranmıştır.

Güvenilir olma ve sözünde durma değerleriyle ilgili "Kürk Mantolu Madonna" isimli eserde tespitler yapılmıştır.

Raif Bey'in güvenini sarsmayan ve elindeki deftere bir kez bile bakmayan anlatıcı getirdiği paketi Raif Bey'e teslim etmiştir.

"İlk defa bu anda mahut siyah kaplı defteri hatırladım. Onu bir kere bile açıp bakmamış, içinde ne olduğunu merak etmemişim. Raif Efendi'nin bu neviden bir defteri olacağı aklıma bile gelmezdi." (Kürk Mantolu Madonna, s. 43).

"Kuyucaklı Yusuf" kitabında güvenilir olma ve sözünde durma değerleri tespit edilmiştir.

Muazzez ile birlikte evden ayrılan Yusuf, Edremit'ten epeyce uzaklaştıktan sonra arabayı bir köylüye emanet eder ve köylü de kendisine duyulan güvene layık olarak arabayı sahibine ulaştırır.

"Siz merakta kalmayasınız, diye beni gönderdiler. Arabayı da sahibine ulaştırdım!" (Kuyucaklı Yusuf, s. 145).

Sarı mintanlı köylü sözünde durarak Yusuf'tan aldığı arabayı çarşıdaki nalbanta teslim etti.

"Araba senin mi? Al öyleyse, ben de seni bulup malını geri vermeye geldim. Bunu da al! Yusuf Ağa yolladı, hakkı geçtiyse helal etsin, dedi!" (Kuyucaklı Yusuf, s. 144).

"Yeni Dünya" adlı eserde sözünde durma değerine rastlanmıştır. Bu değer, "Uyku" öyküsünde tespit edilmiştir.

Yol boyunca şoförün sürekli uyumasından dolayı türlü tehlikeler atlatan iki yolcu, nihayet geleceklere yere vardıklarında rahatlamışlardır. Bu arada halen uyuyan şoför, durumun

farkında değildir. Bırakıp gidebileceklerken şoförü uyandırıp da söz verdikleri ücreti ödemeleri, sözlerine sadık olduklarını gösteren davranış olarak tespit edilmiştir.

Kapıyı açtı, aşağıya atladık. Projektörün ışığında cebimden bir lira çıkardım. Bu sırada tekrar önüne kapanmış bulunan şoföre:

-Al paranı!- dedim.

Ses yoktu. Dürttüm:

-Alsana yahu... Parayı vermeden giderim ha!- (Yeni Dünya, s. 58).

Düşüncelerini açıkça söylemekten korkmayan ve bundan dolayı birçok sıkıntı yaşayan Sabahattin Ali'nin eserlerindeki ana karakterler de, genelde dürüst bir biçimde her şeyi içinden geldiği gibi konuşur (Salahattin Bey, Nurullah Öğretmen). “İçimizdeki Şeytan” eserindeki Ömer gibi güvenilir olmayan, sözünde durmayan, sadık olmayan karakterlere de yer vermiştir. Öykülerinde yer alan memur karakterler, genel olarak dürüst ve adil olmayan bir şekilde davranır.

5.4. Öz Denetim Değeri

Kişi toplumda bir amaca ulaşmak için kendi davranışını kontrol edebilmeli, davranışlarının sorumluluğunu alabilmelidir. Biraz tecrübe biraz da sosyal ilişkiler kurmakla ilgili olan bu değer, zamanla kazanılan bir özelliktir. Bu değerden yoksun olan bireyler için amaçlarına ulaşmalarında sürekli dışsal uyaranlar gereklidir.

Öz denetim değeri, 2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında “davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu alabilme ve öz güven sahibi olma” alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017).

5.4.1. Davranışlarını Kontrol Etme

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biri, davranışları kontrol edebilmedir. Toplumsal normlardan dolayı insan, aklına geleni hemen yapamaz, her düşündüğünü eyleme geçiremez ve her zaman içinden geldiği gibi davranamaz.

5.4.2. Davranışlarının Sorumluluğunu Alabilme

Sorumluluk duygusuna sahip bir birey, yaptıklarının sonucunu göze alır ve ona verilen görevlerin önemini bilir. Davranışlarının sorumluluğunu alan bireylerin kendilerine güveni de gelişir.

5.4.3. Öz Güven Sahibi Olma

Kişilik gelişiminin ilk basmağı olan kendine güven duygusu, bebeklik dönemiyle başlayıp ölüme kadar devam eden bir süreci kapsamaktadır. İlk bebeklik döneminde sergilenen ebeveyn davranışları, çocuğun ileriki yaşantısını etkileyebilecek gelişmelerin temellerinin atılması anlamına gelmektedir.

Öz güven duygusu kişinin içinde oluşan büyük bir güç kaynağına benzetilmektedir. Konuya dair ABD’li filozof Henry D. Thoreau’nun “İçimizde yatana kıyasla, önümüzde uzananlar ve geride bıraktıklarımız küçük meselelerdir. Ve içimizde olanı ortaya çıkardığımızda mucizeler meydana gelir.” sözleri öz güven duygusunun içsel bir güç olduğunun kanıtı niteliğindedir. Aynı zamanda Uzman Psikolog Mahir Efe Falay da bu konuyu açıklarken “bireyin içindeki saklı mucize” ifadesini kullanarak bireyin kişisel ve sosyal gelişiminde öz güvenin önemli bir rol üstlendiğine vurgu yapmaktadır.

Tablo10.

Sabahattin Ali’nin Eserlerinde Öz Denetim Değerinin Dağılımı

Eserin Adı	Davranışlarını Kontrol Etme Bulunduğu sayfalar	Davranışlarının Sorumluluğunu Alabilme Bulunduğu sayfalar	Öz Güven Sahibi Olma Bulunduğu sayfalar
İçimizdeki Şeytan	-	-	-
Kürk Mantolu Madonna	-	-	-
Kuyucaklı Yusuf	16	-	23
Sırça Köşk	-	19, 20	19, 20, 83
Kağnı Ses Esirler	-	86, 87	78, 88, 92, 119
Değirmen	-	-	-
Yeni Dünya	-	-	-

“Kuyucaklı Yusuf” romanında öz denetim değerlerinden davranışlarını kontrol etme, öz güven sahibi olma değerlerine rastlanmıştır.

Kuyucak Köyünden Yusuf’un Kaymakam Bey’le ilk karşılaşması acı bir olay sonucunda olayı incelemek üzere Kaymakamın köye gelmesiyle olmuştur. Köyü basan eşkıyaların Yusuf’un anne ve babasına saldırarak öldürmeye çalıştıkları bir anda Yusuf’un içerden çıkarak eşkıyaların üzerine atlaması ve küçük yaşına rağmen korkusuzca onlarla boğuşması çocuğun ne kadar yiğit olduğunu gösteren bir özelliktir. Olayı Yusuf’tan haber alan jandarma, Kaymakam Bey’i de alarak olayı yerinde incelemek üzere köye varırlar. Yusuf’un eli kanlar içindedir. Anne babası da yatakta hareketsizce yorganın altında yatmaktadır. Gecedeki anne babasının yanından bir an bile ayrılmayan Yusuf, taş gibi durmaktadır. Yaşadığı onca acıya rağmen kendini kontrol edebiliyor, sorulan soruları cevaplamaya çalışıyordu.

Yusuf’un bu davranışı, davranışlarını kontrol etme değeri olarak belirlenmiştir.

“Çocuk bu esnada hayret veren bir itidal ve lakaytlık gösteriyor, yalnız ara sıra şiddetle dişlerini sıkıyor ve sapsarı kesiliyordu.” (Kuyucaklı Yusuf, s. 16).

Yusuf, etraftan görünüşte kendisinden büyük çocukları yıldırabileceğini düşündürmeyen sessiz bir çocuk olarak bilinir. Ancak kendisine olan güveni sayesinde üç dört çocukla birden kavgaya karışacak kadar cesaretli, gözü kara bir çocuktur. Yusuf’taki bu özellik öz güven sahibi olma değeri olarak belirlenmiştir.

“Hasımlarını ürküten, onun kuvvet ve cesaretinden ziyade, hiç kaybolmayan sükûneti ve kendisine olan sonsuz emniyetinin her hareketinde görülen tezahürleri idi.” (Kuyucaklı Yusuf, s. 23).

“Sırça Köşk” öykü kitabında yer alan “Beyaz Bir Gemi” öyküsünde davranışlarının sorumluluğunu alabilme ve öz güven sahibi olma değerleri tespit edilmiştir.

Resim yaparak hayatını kazanan bir genç, elindeki yeteneği fırsata dönüştürebilmek için türlü yolları denemektedir. Bir gün sahilde oturduğu sırada beyaz büyük bir geminin yaklaşmakta olduğunu görür genç ressam. Bu kadar büyük bir geminin çok kibar ve zengin birine ait olabileceğini düşünerek resmini çizmeye başlar. Resmi tamamladığında gemi de yanaşmıştır rıhtıma. Resmi eline alarak heyecanla gemiye koşar. Karşısına ne çıkacağını kestiremez ancak denemeye değer bulur. Belki kovulacak belki dövülecek belki de bu gemiden resmin değerinin üstünde para alacaktı. Kaptanla görüşmek istediğini söyleyen genç ressamı, büyük bir nezaket içinde karşılarlar. Resmi gören kaptan tebessüm eder ve

kendisine bir zarf uzatır. Koşarak oradan ayrılan ressam, aşağıda zarfı açtığı zaman gözlerine inanamaz. Altı ayda zor kazanacağı kadar para vardır zarfta.

Eni iki, boyu üç karış büyüklüğündeki bu tabloyu geminin sahibine götürüp lütfen bu hediyeyi kabul etmesini isteyince adam herhalde pek mütehassis olacak, hele ressamın karşıdaki Akademi'nin hocalarından olduğunu öğrenince muhakkak kesenin ağzını açacaktı. Öyle ya, keyfi için hususi yatla seyahate çıkan zengin bir ecnebi için, gemisinin eşsiz İstanbul dekoru içinde yapılmış güzel bir tablosunu salonuna asmaktan ve dostlarına bu resmin yerli bir profesör tarafından yapıldığını söylemekten daha zevkli ne olabilirdi? (Sırça Köşk, s. 20).

Kendi adına aldığı kararın sorumluluğunun da farkında olarak hareket eden ressam, geriye baktığında pişman olmamaktadır.

-İstedğin kadar güzel resim yap... Anlayan, kıymetini bilen olmadıktan sonra...- Biraz durdu, kapalı dudaklarını birer çizgi gibi incelten garip bir gülümseme yüzünün buruşuklarını artırdı, o düşünmeye devam etti: -Neyse, buna da şükür... Sekiz sene Anadolu'da orta mekteplerle öğretmen okullarında resim hocalığı etmekten anamız ağladı, bir yolunu bulup buraya kapağı atmasaydık, daha da ağlayacaktı... (Sırça Köşk, s. 19).

“Cankurtaran” adlı öyküde kimsenin yaptıramadığı doğumları kolaylıkla yaptırabilen bir ebenin kendine güvendiğini yansıtan konuşması öz güven sahibi olma değeri olarak belirlenmiştir.

“-Allah'ın izniyle hemen alırım... Elimin hafif olduğunu cümle alem bilir. Anan da seni zor doğurmuştu ama bak büyüdün de tosunlar gibi oldun- dedi.” (Sırça Köşk, s. 83).

“Kağnı Ses Esirler” adlı eserde yer verilen “Bir Skandal” öyküsünde davranışlarının sorumluluğunu alabilme değeri tespit edilmiştir.

Nurullah Bey, sivri dilliğinden hiçbir zaman vazgeçmemiş, sonu ne olursa olsun doğruları konuşmuştur.

“-Allah aşkına Müdür Bey, bu cümleyi iki de bir elbirliği etmiş gibi bana tekrarlayıp durmayın. Ben Merih yıldızından gelmedim. Ben de bu memleketin çocuğuyum, buraları ben de sizin kadar belki sizden iyi tanırım.” (Kağnı Ses Esirler, s. 86).

Sohbet ilerlemiş ancak Nurullah Bey, tavrından vazgeçmeyerek üslubunu bozmadan konuşmak istediği her şeyi konuşmuştur.

-Müdür Bey- dedim, -onlar kendi seviyelerini bilen, bunun haricine çıkmayı akıllarına bile getirmeyen adamlardır; bilmedikleri şeylere burunlarını sokmazlar; bildikleri şeyleri oldukça iyi bilirler. İhtirasları mahdut ve kabiliyetleriyle mütenasiptir. Hulasa benim seviyemde olan adamların tamamen zıddı. Bunlarla olan münasebetim beni tatmin etmese bile hiç olmazsa sinirlendirmiyor. Bırakın beni kendi halime...(Kağnı Ses Esirler, s. 87).

Bu eserde öz güven sahibi olma değerleri de tespit edilmiştir. Bu öz güven sahibi olma değerinin geçtiği kısımlar şu şekildedir:

“Bir Skandal” adlı öyküde;

Budala adam olmadığım için kendi kendimi aldatmaya devam etmiyor, bu tahavvüllerde (değişme; bir halden başka bir hale girme) Beria'nın büyük rolü olduğunu itiraf ediyordum.

Hayatımda ilk defa olarak başka birisinin tesiri altında kalmıştım. Tuhaf değil mi, bundan hiç müteessir olmuyordum: Tesiri altında kaldığım kimsenin benden zayıf olduğunu bildiğim halde... (Kağnı Ses Esirler, s. 88).

Hiç düşünmeden yaşıyor, her şeyi kaprislerime bırakıyor ve bol bol aşık oluyordum; hem de deli gibi aşık... En ilerlemiş vaziyetlerde bile derhal toplanacağımdan emindim ve kalbim aklımın itaatli bir uşağı idi. Eğer istediği gibi at oynatıyorsa bu kafamın bu işte bir mahzur görmeyerek bunlara müsaade etmesiyle oluyordu (Kağnı Ses Esirler, s. 78).

Beni hakikaten birazcık anlayanların bana mutlak surette itimat etmelerine alışmıştım. Herkes bilirdi ki benim sözlerimin daima bir tek manası vardır ve her sözüm dinleyenin anlayabileceği kadar sarıh söylenmiştir. Bende dalavere olmadığını ve olmayacağını bilmeyenler yalnız uzaktan bakıp hükümlerini veren kısa görüşlülerdi... (Kağnı Ses Esirler, s. 92).

“Ses” öyküsünde eline sazını aldığı anda etrafındakileri kendine hayran bırakan Ali'nin öyküsü anlatılmaktadır. Hem sazıyla hem de sesiyle muhteşem anlar yaşatan Ali, kendi yeteneğinin oldukça farkında olan bir gençtir. Bu öyküde Ali'nin kendinden emin duruş sergilemesi, öz güven sahibi olma değeri olarak değerlendirilmiştir.

“Yüzünde kendinden emin bir tebessümle sahnenin dörtayak merdivenini çıkan delikanlı hemen hatta odadakilerin susmasını bile beklemeden, plaklara geçmiş bir halk şarkısına başladı. Evvela hafif ve tatlı çıkan sesi, yavaş yavaş büyüdü ve bütün odayı dalga dalga doldurdu. Hakikaten güzel söylüyordu.” (Kağnı Ses Esirler, s. 119).

Öz denetim değerinin işlendiği eserlere bakıldığında; haksızlığa uğrayan kahramanın, inandığı değerleri sonuna kadar savunarak davranışlarının sorumluluğunu alacak şekilde hareket ettiği, içindeki öfke ve acıya rağmen adaletin yerini bulmasını sağlamak için kendini kontrol etmeyi başardığı, çok zor bir durumla karşıya karşıya olsa da üstesinden gelebilmek için kendine güvendiğini sesli bir şekilde ifade ettiği, var olma ya da hayalindeki yeri elde etmeye yaklaştığında kendindeki gücü hissettiği, dikkat çeken davranışlar olarak belirlenmiştir.

5.5. Sabır Değeri

Sabır kavramı; “Sıkıntı, maddi geçimsizlik, hakkının elinden alınması gibi kişiyi zor durumda bırakan üzücü olaylar karşısında kötü davranışlara yönelmeden başındaki sıkıntıların geçmesini bekleme olgunluğunu gösterme” (TDK, 2011, s. 1996) şeklinde açıklanır. Sosyal ortamlara katılan insan için bazen problemlerin çıkması normaldir. Kendisinin iradesi olmadan yaşadığı bu güç durumlar karşısında kişi, probleme bakış açısını iyi ayarlamak ve direnç göstermek durumundadır. Bu şekilde ruhsal sağlığını da

koruyarak hareket etmiş olur. Başına gelen büyük veya küçük felaketler, kişiyi hayata hazırlar aslında. Yaşadığı zorluklar karşısında; mücadele yeteneği, sorunları çözme becerisi, hayata tutunma hissi, sevdiklerine ve elindekilere sahip çıkma ve koruma duygusu, bağlılık gibi kazanımlar elde ederek ilerleyen kişi, gösterdiği sabır davranışıyla birçok konuda gelişme kaydedip hayatı fark ederek yaşamaktadır. Bu sonuçların ortaya çıkması, yukarıda da değindiğimiz gibi kişinin olaylara bakış açısını ayarlayarak bakmasıyla gerçekleşmektedir.

Hayatın içerisinde yüzleşmek zorunda kaldığı birçok olay karşısında duruşunu ayarlayamayan yani sabır gösteremeyen insan, kişilik olarak zayıf karakterli ifadesiyle nitelendirilmektedir. Zayıf karakterli insanlar, hayata tutunamayıp istedikleri olmadığında mücadele etmekten vazgeçerek bıkkınlık, tükenmişlik davranışı sergilerler. Bu durum kendisinin içinde bulunduğu durumu daha da zorlaştırarak olayların karmaşık bir yapıya bürünmesine yol açar. Kendi mutsuzluğunu etrafındaki insanlara da yansıtarak hayatı çekilmez hale getirir. (Eren, 2010). Buna karşılık sabır erdemi, kişiyi akıllıca düşünmeye sevk eder. Panik yapmadan akılcı çözümlerle kimsenin farkında olmadığı durumları ayırt ederek doğru ve olması gereken çözümler koyar ortaya. Ayrıca sabır gösteren insanlar, toplumda ne zaman, ne davranış göstereceği, nasıl tepki vereceği belli olan, doğru sözlü, kinden uzak, dengeli ve karakterli kişiler olarak bilinirler (Baydur ve diğerleri, 2007, s. 12).

Sabır değeri, 2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında “azimli olma ve tahammül etme” alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017).

5.5.1. Azimli Olma

Hayatın tüm zorluklarına rağmen başarıyı yakalamak ve elde ettiği yere sahip çıkmak isteyen birinin taşıması gereken vasıf, azimdir. Azim, hayal ettiklerine kavuşma yolunda göstereceği çaba olarak ifade edilmektedir. Okuduğumuz öykü ve romanlarda mücadeleden vazgeçmeyerek sonuna kadar çaba gösteren kahramanların istediklerini aldıklarına şahit oluruz. Gerçek yaşamın içinde de kitaplarda anlatılan başarı öyküleri gibi öyküler dinleriz. Hepsinin sonunda, azmi sayesinde başardı, ifadesi yer almaktadır. Bu açıklama ve yol gösterme, kişiyi hayatı adına kararlar alırken mücadelecisi olması gerektiği konusunda aydınlatmaktadır. Azim göstermek de sabır erdemiyle mümkündür.

5.5.2. Tahammül Etme

Doğduğumuzda, ilerde yaşayacaklarımıza dair hiçbir fikir ve tecrübe sahibi değilizdir. Bizi koruyan ve hayatı tecrübelerine dayanarak öğretmeye çalışan ailemiz, tahammül etme davranışını bize, birçok şeyi öğretirken yaşamaktadır. Yani tahammül etme davranışına ilişkin ilk örneği, onların bize karşı gösterdikleri üstün gayretlerinde görürüz. Bu şekilde en kolayından başlayarak zamanla karşımıza çıkabilecek daha zor durumlara karşı nasıl mücadele edileceğini öğreniriz. Bu zorluklar deprem, sel, çığ gibi doğal afetlere karşı tahammül edip nasıl üstesinden geleceğimizi düşünmek olabileceği gibi sevdiğimiz bir insanın kaybı veya hastalığına karşı tahammül de olabilir. Yaşadığımız sürece bütün bular başımıza gelebilir. Önemli olan içinde bulunduğumuz bu tür güç durumlara karşı tahammül ederek yaşamın devam ettiğini fark etmektir. Böylelikle içinden çıkılmaz gibi görünen her şey, daha kolay atlatılır.

Tablo 11.

Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Sabır Değerinin Dağılımı

Eserin Adı	Azimli Olma Bulunduğu sayfalar	Tahammül Etme Bulunduğu sayfalar
İçimizdeki Şeytan	29	91
Kürk Mantolu Madonna	49	15, 33
Kuyucaklı Yusuf	-	21, 22
Sırça Köşk	23	-
Kağrı Ses Esirler	27, 48, 119	99, 55, 105
Değirmen	-	-
Yeni Dünya	9, 105, 109	-

“İçimizdeki Şeytan” isimli eserde sabır değerlerinden azimli olma ve tahammül etme değerleri belirlenmiştir.

Macide'nin müziğe olan merakından dolayı kısa sürede piyano öğrenmiştir. Bu da onun ne kadar azimli olduğunu göstermektedir.

Macide kısa zamanda arkadaşlarını bile hayrete düşürecek bir terakki gösterdi. İlk mektebi bitirdiği sene son sınıfın verdiği müsamerede ona tek başına piyano çaldırdılar. Sekiz aylık bir müptedinin elinden gelebilecek en büyük hüneri gösterdi. (İçimizdeki Şeytan, s. 29).

“Kürk Mantolu Madonna” eserinde sabır değeriyle ilgili azimli olma ve tahammül etme değerleri belirlenmiştir.

Raif Bey, babasının tüm engellemelerine rağmen okuma zevkinden vazgeçmeyerek bir şekilde bir yol geliştirip okuma için kendine fırsat yaratmaktadır. Raif Bey’in bu tavrı, azimli olma değeri olarak tespit edilmiştir.

Babam bu kadar okumama kızar, bazan romanları alıp atar, bazan geceleri odama ışık verdirmezdi. Fakat benim her şeye bir çare bulduğumu, küçük kaytan fitilli idare lambasının ışığı altında kendimden geçerek “Paris Esrarı”nı veya “Sefiller”i okuduğumu görünce tazyikinden vazgeçmişti. Elime geçen her şeyi okuyor ve her okuduğum şeyin, ister Mösyö Lökök’un maceraları, ister Murat Bey’in tarihi olsun, tesiri altında kalıyordum. (Kürk Mantolu Madonna, s. 49).

“Sırça Köşk” adlı eserde sabır değerlerinden azimli olma değeri tespit edilmiştir.

Beyaz bir geminin resmini yaparak ecnebilere iyi para alan ressamın bunu arkadaşlarına anlatması üzerine, onlar da o günden sonra bir vurgun yapabilmek için kıyı kesiminde tarif edilen geminin yanaşması için beklemişlerdir. Bu bekleyişin sonunda sabreden kazanacağı için ressamın sergilediği tutum azimli olma değerine örnek olarak belirlenmiştir.

İkinci Dünya Harbi’nden az önceki sıralarda olduğu için, belki lordlarda pek gezip dolaşma hevesi yoktu. Ama buna rağmen, bazı tuttuğunu koparıp, sebatlı ressamın ümitlerini kesmiyorlar, günün birinde herhalde beyaz bir yatın Sarayburnu’nu dönerek Kızkulesi’nin önüne demirleyeceğine inanıyorlardı. Beklemekten bıkip yorulan, o gün bu fırsatı kaçırarak fakat sabredip ümit kesmeyen kazanacaktı (Sırça Köşk, s. 23).

“Kağnı Ses Esirler” kitabında üç yerde azimli olma, üç yerde de tahammül etme değerleri tespit edilmiştir.

“Arap Hayri” öyküsünde, yaşadığı yerle uyuşmayan bir meslek seçen Arap Hayri isimli kişinin tüm zorluklara rağmen boyacılık yapmaktan vazgeçmemesi ve mesleğine dört elle sarılması, azimli olma değerine örnek olarak belirlenmiştir. Yaşadığı yer itibariyle kimse ayakkabı boyatmaya ihtiyaç duymamaktadır. Sokaklar toz içinde ve yağmurun yağdığı günlerde de çamur deryalarının oluştuğu bir yerdir. Ancak Arap Hayri, her zamanki yerinde kahvenin duvar dibinde her sabah müşteri bekler, bazen de yoldan gelen bir kamyonla atlayarak çevre köylere gider. En çok iş yaptığı günler ise buldukları yere devlet adamlarından önemli kişilerin geleceği zamandır. O zaman herkes Arap Hayri’nin karşısında sıraya girerek ayakkabılarını boyatmaktadır.

Beyşehir’in en mühim ve lüzumlu adamı, muhakkak ki boyacı Arap Hayri idi. Berberin kapısının kenarında küçük sandığına ayaklarını, çamur sıvalı duvara sırtını dayayarak uyuklarken onun bu ehemmiyetinin farkına varılmazdı. Diz boyu toz içinde yüzen bu kasabada herkes kundura boyatmanın saçmalığını biliyor ve böyle bir lüksü bayramlara saklıyordu. Hatta bunun için Hayri yalnız Beyşehir’i değil, dört beş saatlik yerlerdeki Seydişehir’le Akseki’yi de idare ediyordu. Konya’dan bir kamyon gelince hemen şoförün yanına gider, onun makine yağı

içindeki postallarını temizleyip boyar ve makine Seydişehir'e doğru kalkıp giderken kutusuyla beraber çamurluğa yapıştırdı. (Kağnı Ses Esirler, s. 27).

“Pazarıcı” isimli öyküde azimli olma değeri tespit edilmiştir.

Çocukları büyüdüğü için evini geçindirmekte zorlanan, saçları ağarmış, omzu düşmüş ve beli bükülmüş baba; pazarın olduğu günler tuhafiyedeki mallarından toparlar, yaşına inat pazar pazar dolaşp evine para götürmeye çalışır. Onun bitmeyen bu gücü içindeki azim duygusudur.

Öbür kasabalara gitmek için, yalnız o günlere mahsus olarak kiraladığı bir eşeğe, içerisine bütün o çorap kutularını, iplik çilelerini, kına torbalarını doldurduğu iki gaz sandığını yükler, güneş doğmadan yola çıkarak erkenden, pazarı olan kasabaya varırdı. Orada kendisine pek hürmet eden bir helvacıdan genişçe bir kapı kanadı alarak kaldırıma yatırır, kapının dışarıda boşta kalan kısmını taşlarla besler, sonra onun üzerine çeşit çeşit kutuları açardı. Kışın yağmur bastırıp bunları yarı ıslak toplayarak bir dükkana sığındığı, yazın göğsü bağı açık, ak saçları ter içinde, yanı başında bir kağıtta duran kirazlardan ağzına birkaç tane atıp serinlemeye çalıştığı olurdu. (Kağnı Ses Esirler, s. 48).

“Ses” adlı öyküde, saziyla ve sesiyle kendini ortaya koymaya çalışan bir gencin gayreti dikkat çekmektedir. Kendisine sunulan fırsatı kaçırmamak ve en iyi şekilde değerlendirmek isteyen Ali, büyük bir azimle sahip olduğu yeteneği göstermeye çalışmaktadır.

Müthiş bir gayret sarf ediyordu. Çenesinin yanlarından aşağı doğru uzanan ve iki çelik direk gibi kımıldamadan duran yuvarlak, katmerli et parçaları açıkça görünüyordu. Ali göğsünden kuvvetle fırlattığı sesi bu cenderenin arasından geçirebilmek için ter döküyordu. Nihayet şarkıyı bitirdi ve sazı eline alarak ayağa kalktı. (Kağnı Ses Esirler, s. 119).

“Yeni Dünya” adlı eserde sabır değerlerinden sadece azimli olma değeri üç yerde tespit edilmiştir.

“Asfalt Yol” isimli öyküde, bir köy öğretmeni, köye ulaşmak için bin bir zorluk çekmiştir. Bu durumu dert edinip düzeltmek isteyen Muallim Bey, birtakım girişimlerde bulunur. Bürokrasinin en yoğun hissedildiği döneme denk gelen Muallim Bey, tüm olumsuzluklara, köyde hakkında çıkan dedikodulara dahi aldırış etmeden memleketin bir sorununu çözebileceğine olan inançla gayretlerini sürdürmektedir. Ortaya konan bu tavır, azim örneği olarak belirlenmiştir.

Pek şaşmadım. Bütün teşebbüslerden henüz bir şey çıkmadı. Ara sıra bu işin arkasını bırakacak oluyorum. (Çünkü hükümetteki, hele nafiadaki (Eskiden Nafia (Bayındırlık) Vekaleti'nin kentteki yönetim birimi.) memurlar benimle açıktan açığa alay ediyorlar.) Fakat akşamları köyde, istasyondan dönen arabaların, kağnıların ve zavallı hayvanların halini görünce içim acıyor. Kendi kendime: -Başladığım işi yarıda bırakma iki gözüm, sana yakışmaz!- diyorum. (Yeni Dünya, s. 9).

“Sulfata” isimli öyküde birbirini seven iki gencin hayat mücadelesi, azim örneği olarak verilmiştir.

Sevdiği kızı kaçıran ancak kısa bir süre içinde askere gitmek zorunda kalan delikanlı, artık eşi olan Aliye’yi babasına emanet eder. Fakat babası gelini istememektedir ve evden atar, Aliye de kocası gelinceye kadar komşu kadınların bağında bahçesinde çalışır. Sıtma hastalığına da bu şekilde yakalanır. Delikanlı askerden dönüp de olanları öğrenince babasına çok kızar ve evi terk eder. Hayata küsmeyip sevdiği kızla yaşamak için büyük çaba sarf eder.

‘Neyin varsa, kızlarınla eloğlu damatların alsın. Ben gayrı senin ocağını tütürmem!’ dedim, rahmetli anamdan kalan bir tek tarlayı sattım. ‘Gel kız, Aliye, kısmetimizi dağda taşta arayalım!’ dedim, aldım karıyı buraya geldim. Tarlanın parası bizi bir sene idare etti. Burada çalıları söktüm, ikimiz yüklendik, kasabada sattık; kalan odunlarla kömür yaktık, daha çok para etti. Açılan yerlere ekin ektik, ekmeğimiz çıktı. Dört el bir olunca ne olmaz ki... (Yeni Dünya, s. 105).

Azimli olma değerinde bir diğer örnek de yine “Sulfata” adlı öyküde tespit edilmiştir. Babasıyla ters düşüp evden ayrıldıktan sonra annesinden kalan tarlada yeni bir hayat kuran iki genç, bundan sonraki hayatlarında kendilerini sıtma illetiyle mücadele ederken bulmuşlardır. Yenmesi zor olan bu hastalık, düzenli olarak tedavi gerektirmektedir. Ancak Aliye’nin sıtma geçirdiğine doktoru bir türlü inandıramadıkları için gereken tedavi de yapılamamaktadır. Bu yüzden Aliye devamlı olarak olmadık yerde nöbet geçirmektedir. Aliye alışıldık nöbetlerinden birini geçirdiği sırada çaresizlik içinde başında bekleyen delikanlı, o sırada yoldan geçmekte olan bir yabancıyla karşılaşır. Yabancı, kendince çözüm üretir. Delikanlı, Aliye’sini kurtarmak uğruna her yolu denemektedir. Ondaki bu bitmeyen çaba, azimli olma değeri olarak belirlenmiştir.

-Dediğini yaptım beyim!- diye acı acı güldü.

-Doktora camı götürdüm. Sıtması üstündeyken parmağını delip kanını bulaştırdığımı söyledim. Yerinden kalktı, üstüme yürüdü: ‘Ulan kim bilir hangi sıtmanın kanını aldınız da bana yutturmak istiyorsunuz!.. Benden dalavereyle sulfata koparmaya kalkıyorsun, ha! Çabuk arabayı çek, yoksa şimdi seni polise teslim ederim!’ diye bağırdı. Ak gömlekleli hademe de beni kolumdan tuttuğu gibi dışarı attı... (Yeni Dünya, s. 109).

“İçimizdeki Şeytan” isimli romanda tespit edilen tahammül etme değeri şu şekilde işlenmiştir:

Yanlarında kaldığı akrabalarından olan Galip amcası, Macide’nin canını bir hayli sıkıştır. Ailesine güçlü bir bağ hissetmese de onlarla ilgili kötü konuşulması o akşam yemekte Macide’yi oldukça müşkül bir duruma sokmuştur. İçinde bulunduğu bu istemsiz durum karşısından kontrolünü kaybetmemiş ve tahammül etmiştir.

Galip amcanın bu şekilde sözler sarf etmesi, belki hiç alışmadığı için belki böyle bir münasebetle söylendiği için onu fena halde müteessir etti. Kendisine hâkim olmasa sofrayı bırakıp kalkacaktı. Fakat böyle yaparsa ufak tefek dargınlıklar çıkarıp yemekten yarım

kalkmayı âdet eden şımarık teyzesadesi Semiha'ya benzeyeceğini düşündü ve dudaklarını ısırarak oturdu. (İçimizdeki Şeytan, s. 91).

“Kürk Mantolu Madonna” adlı eserde Hamdi ile sohbet etmeye başladıklarında eski bilindik tavırlarını devam ettirmekte kararlı davranan Hamdi'nin karşısında kendini tutmayı başaran anlatıcı, bu haliyle tahammül etme değerini örneklendirmiştir.

“Yazı filan yazıyor musun?” dedi.

“Ara sıra... Şiir, hikâye!”

“Bir faydası oluyor mu bari?”

“Gene güldüm. O “Bırak böyle şeyleri canım!” diyerek pratik hayatın muvaffakiyetlerinden, edebiyat gibi boş şeylerin mektep sıralarından sonra ancak zararlı olabileceğinden bahsetti. Kendisine cevap verilebileceğini, münakaşa edilebileceğini asla aklına getirmeden, küçük bir çocuğa nasihat verir gibi konuşuyor ve bu cesareti hayattaki muvaffakiyetinden aldığını tavırlarıyla göstermekten de hiç çekinmiyordu. Yüzümde, pek ahmakça olduğumu adamakıllı hissettiğim bir gülümseme ile hayran hayran ona bakıyor ve bu halimle kendisine daha çok cesaret veriyordum. (Kürk Mantolu Madonna, s. 33).

Anlatıcının oda arkadaşı Raif Bey, Şirket Müdürü Hamdi Bey'in tüm pervasızlıklarına hiç tepki vermeyen, iş arkadaşlarının alaycı sözlerine mukavemet etmeyen biri olarak tahammül etme değerine verilebilecek en iyi örnektir.

“Hâlâ daha bir şey konuşmamıştık. Fakat artık buna hayret etmiyordum. Onun sessiz sedasız yaşayışı, tahammül edişi, insanların zaaflarına merhametle ve edepsizliklerine eğlenerek bakışı kâfi bir irade değil miydi? Beraber yürüdüğümüz zamanlar yanımda gidenin bir insan olduğunu bütün kuvvetimle hissetmiyor muydum?” (Kürk Mantolu Madonna, s. 15).

“Kuyucaklı Yusuf” romanında iki yerde tahammül etme değeri tespit edilmiştir.

Kaymakamla karısının kavgasını gören Yusuf, annesini hatırlar ve Kaymakam Bey'in karşısında hiç durmadan söylenen kadınla annesini karşılaştırır. Bir kez daha annesine içi acır.

Yusuf evin içindeki bu anlaşılmasız hallere şaşkın şaşkın bakıyordu. Anasıyla babası arasında da kavga olurdu ama bunlara kavgadan ziyade babasının herhangi bir şeye kızıp acısını anasından çıkarması demek daha doğruduydu. Çünkü zavallı kadıncağız mukabele etmek, hatta ağzını açmak şöyle dursun, gözlerini bile kaldıramaz, sessiz sessiz ağlardı (Kuyucaklı Yusuf, s. 21).

Yusuf'un gözünden, Kaymakam Bey'in eşine karşı sergilediği tutum, hayret verici olarak değerlendirilmektedir. Ve bu kadar can sıkıcı kadına Salâhattin Bey'in neden tahammül ettiğine anlam verememektedir.

Kendisine karşı yapılan muamelelere aldırış ettiği yoktu. Bir evde sözü geçecek, hükmü yürüyecek yegâne adam o evin erkeği olduğuna ve bu erkek de kendisini istediğine göre, Şahinde Hanım'ın sözlerinin bir kıymeti olamazdı. Kendisine karşı bazen pek edepsizleşen kadına: “Karı kısmının sözüne bakılmaz, herhalde senin aklın pek yerinde olmamalı!” demek isteyen gözlerle bakar yalnız Salâhattin Bey'in bu çenesi gevşek karyı ne diye kolundan tutup kapı dışarı etmediğine hayret ederdi (Kuyucaklı Yusuf, s. 22).

Tahammül etme değeri “Kağrı Ses Esirler” kitabında geçen “Apartman” isimli öyküde tespit edilmiştir.

Küçük yaşına bakmaksızın babasıyla birlikte geçim derdini üstlenen küfeci çocuk, taşımakta çok zorlandığı her halinden belli olan güçsüz görüntüsüyle babasının çalıştığı inşaatın önünden geçmektedir. O sırada aşağı bakmakta olan inşaat işçisi, yolda ağır adımlarla yürüyen çocuğa dikkat eder ve yükün altında ezilen ama sesini çıkaramayan çocuğun kendi çocuğu olduğunu fark eder. Aşağı inip onu kurtarmak ister ancak zor bulduğu bu işi kaybetmekten korkar. Çaresiz gözlerle, çocuğunun küçük omuzlarının, hayatın yükü altında şimdiden çöktüğünü izlemek zorunda kalır. Sergilediği bu tutumla yapmak isteyip de ailesinin geçimini düşününce kendini tutan bir babanın tahammül etme davranışını örneklendirmektedir.

Babası yukarıdan donmuş gibi bakıyor, bir şey söyleyemiyordu. İşe karışır ve çocuğun kendi oğlu olduğu anlaşılırsa mal sahibinin kendisini kovacağını zannediyordu. Öyle ya, -Çocuğu niçin ağlattınız?- yahut, -Çocuğun parasını verin!.- demeye kalksa derhal def edilirdi. İşinden ayrılıp aşağıya da gidemezdi. Zaten bunları bu anda hiç düşünmüyordu. Yalnız aptal gözlerle aşağıya bakıyor ve göğsünü parçalayacakmış gibi çarpan kalbini tutuyordu (Kağrı Ses Esirler, s. 55).

“Bir Skandal” adlı öyküde belirlenen tahammül etme değeri, dedikoduların kaynağı olan Şukufe'nin Nurullah Bey'e karşı sarf ettiği sözlerden dolayı Nurullah Bey'in iradesine hakim olarak tahammül göstermesi şeklinde örneklendirilmiştir.

“Kırpıklarımın ucuna kadar kıpkırmızı kesildiğimi fark ediyordum. Ağzımın içi kurumuştu ve bir tek kelime söyleyemiyordum... Niçin bu karşımdaki mahluk bir erkek değildi ve niçin ben onu tokatlayamıyordum?” (Kağrı Ses Esirler, s. 99).

Tahammül etme değeri için bir diğer örnek de yine “Bir Skandal” adlı öyküde geçmektedir.

Şukufe'nin şehre yaydığı dedikodu artık Nurullah Bey'i nefes aldırılmaz hale getirmiştir. Yolda yürürken dahi insanların kendisiyle ilgili kötü konuşmalarına bizzat şahit olan Nurullah Bey, şehrin boğucu, baskıcı, peşin hükümlü tavrı altında gösterdiği iradeye kendisi bile şaşırmaktadır.

Yerin dibine geçiyordum. Çırılçıplak soyularak şehrin ortasına, herkesin gözü önünde bırakılmış gibi öldürücü bir hicap duyuyordum. Çok kere ağlayacak derecelere geldim. Ne yapmışım ben bu kadına? Ne istemişti benden? Ufak bir kaptisi için beni rezil etmekte tereddüt etmemişti. Ne kadar insanlıktan uzak mahluklardı bu kadınlar. Onları anlamaya asla imkan yoktu. Çünkü anlaşılacak tarafları yoktu. Onlar kendileri de ne yaptıklarının farkında değillerdi ve sevkıtabiilerine tabi olarak akıllarına eseni yapıyorlardı. Onların hareketlerinde sebep ve şuur arayan bizler, böyle bir şey bulamayınca, -kadın anlaşılmaz ve derin bir mahluktur!- diyoruz; şeytani bir kuvvetle bizim üzerimizde hüküm yürüten bu mahlukun boş, manasız ve basit bir -yarı hayvan- olduğunu kendimize itiraf etmek istemediğimiz için... (Kağrı Ses Esirler, s. 105).

Azimli olma ve tahammül etme alt değerleriyle işlenen sabır kök değeri, kahramanların sergiledikleri tutumlarla somutlaştırılmıştır. Ulaşmak istediğimiz bir şeyi elde etmek ya da mevcut durumdan daha kötü bir duruma düşmemek için içinde bulunulan ortama tahammül etmek, Sabahattin Ali'nin eserlerinde kahramanların davranışlarıyla ve bilindik toplumsal yaşantılarla aktarılmıştır.

5.6. Saygı Değeri

Sosyal bir varlık olarak sosyalleşme ihtiyacıyla yaşarız. Bu sosyalleşme sürecinde bize benzeyemeyen, farklı düşünen, farklı giyinen, farklı bakış açılarına sahip bireylerle karşılaşırız. Saygı erdemi, işte bu noktada başlamaktadır. Bizden farklı olana saygı duymak olarak tarif ettiğimiz bu davranış biçimi; “1. Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, önemli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram: 2. Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu.” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2011, s. 2047).

Sosyal ortamların gerektirdiklerine uygun davranmaya çalışırken kendi hakkımızı koruduğumuz gibi bir başkasının hakkını gasp etmeden yaşamaya özen gösteririz. Böylelikle insanlarla aramızdaki ilişkileri düzene sokmuş, ölçülü, adaletli ve özverili davranmış oluruz. Saygı erdemi, yaşamı kolaylaştıran ve anlarımızı mutlu geçirmemizi sağlayan bir duygudur. Kişi, öncelikle kendine saygı duymakla başlamalıdır işe. Daha sonra da etrafındaki insanların duygu, düşünce ve yaşam tarzına saygı duymalıdır. Bu bağlamda saygının yerleşik bir duygu olduğu toplumlar, sağlam temeller üzerinde duruyor demektir. Saygı içeren her tavır ve her bir söz, sosyal ilişki geliştirdiğimiz herkesi mutlaka etkileyecektir. Karşımızdakilerle iletişime geçeceğimiz zaman en güzel sözleri seçerek, ifade ederken en güçlü olanını kullanarak, davranışlarımızı sergilerken en sıcak olanını cömertçe göstererek hareket etmek gerekmektedir (Yaman, 2012, s. 98).

Saygı değeri, 2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında “alçak gönüllü olma, başkalarının kendine davranılmasını istediği gibi davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme” alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017).

5.6.1. Alçak Gönüllü Olma

Çevremizde gelişen olayları değerlendirirken yüzeysel değil de daha derin düşünerek diğerlerine göre üstün olan özellikleri ön plana çıkarmadan, ölçülü ve ılımlı yaklaşarak bir bakış açısı oluşturmak gerekmektedir. Gelip geçici olarak görülen yetenek, güzellik, güç, makam gibi değerleri ezici üstünlük olarak görmeyip kendi dışımızdakilerin eksik yanlarını kapatacak, yardım veya destek sağlayacak şekilde iyiliğe taşıyan tavırlar içinde olmak gerekir (Hökelekli, 2007, s. 118). Bu doğrultuda hareket eden kişiler, alçak gönüllülük davranışı göstermiş olmaktadır. Alçak gönüllü olma, taşıdığı vasıflardan dolayı kendini küçük görmek ya da öyle göstermek değil kendinde olanı bir başkasının da iyi duruma gelmesi için araç olarak görme ve kabullenme davranışıdır. Bu davranış aslında başkalarına saygı duyulduğunun da işaretidir. Sahip olduğu güzellikleri diğerlerine paylaştırabilen, kurduğu ilişkilerde ün, ekonomik üstünlük aramayan ya da bu özellikleri hissettirmeyen gönül insanları, toplumda alçak gönüllülüğün en iyi örnekleri olarak verilirler (Demirel, 2006, s. 19).

5.6.2. Başkalarına Kendine Davranılmasını İsteddiği Gibi Davranma

Empati kavramıyla da açıklanabilen bu değer, kendini karşıdakinin yerine koyarak düşünme ve ona göre davranma şeklidir. Saygı, sevgi, hoşgörü, tahammül gibi duygu beklentileri içine giren birey, öncelikle bu duyguları kazanım olarak edinmek durumundadır. Yaşanılır bir dünya oluşturmak adına insanın kendisi için beklediği ve istediği davranış ve düşünme tarzını kendisinde bulunmasıdır da diyebiliriz.

5.6.3. Diğer İnsanların Kişiliklerine Değer Verme

Egoizm, kibir, üstünlük taslama gibi duygulardan uzak; saygı kapsamında hoşgörülü, dikkatli, ölçülü, başkalarını rahatsız etmeden davranma, hürmet duyguları içerisinde olaylara ve kişilere yaklaşmak gerekmektedir. “Çocuklara Değer Aktarımı” isimli kitabıyla Gerda Pighin, insanların kişiliklerine değer vermeyi; karşısındakinin hünelerine, zayıf olduğu taraflara, yaptığı yanlışlara karşı saygı ile karşılık verme olarak belirtmektedir (Pighin, 2005, s. 59).

Saygı olmayan ikili ilişkilerde insanlar bir arada kalmaz, birbirlerine yakın olmak yerine uzak kalmayı tercih ederler. Bundan dolayı kişilik özelliklerine saygı duyan ve kabullenme davranışı gösteren bir yaşam tarzı belirlemek gerekmektedir (Güngör, 2010, s. 70).

Tablo 12.

Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Saygı Değerinin Dağılımı

Eserin Adı	Alçak Gönüllü Olma Bulunduğu sayfalar	Başkalarına Kendine Davranılmasını İsteddiği Şekilde Davranma Bulunduğu sayfalar	Diğer İnsanların Kişiliklerine Değer Verme Bulunduğu sayfalar
İçimizdeki Şeytan	-	37	-
Kürk Mantolu Madonna	-	-	44
Kuyucaklı Yusuf	-	-	146, 148, 156, 164
Sırça Köşk	76	67	74, 125
Kağrı Ses Esirler	-	186	-
Değirmen	-	-	-
Yeni Dünya	-	-	-

“Sırça Köşk” öykü kitabında saygı değerinden alçak gönüllü olma, başkalarına kendilerine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme değerleri belirlenmiştir.

“Dekolman” adlı öyküde alçak gönüllü olma değerine rastlanmıştır.

Hastanede tercüman olarak işe başlayan bir kişi, haftalık tıp dergilerinde çıkan makaleleri doktorlar için tercüme etmektedir. Almanca olarak basılan dergide yeni bir makale dikkatini çekmektedir tercümanın. Doktorların da yanında bulunduğu bir sırada ballandıra ballandıra makaleyi tercüme etmeye başlar. Doktorların dikkatini çektiğini fark edince tercümeyi yarıda bırakır ve bu makaleyi istiyorlarsa fazladan ücret ödemeleri gerektiğini söyler. Doktorların kabul etmesi üzerine dünyaca ünlü dergideki “Dekolman” adlı makale hızlı şekilde çevrilir ve doktorların önüne getirilir. Merakla okunan her bölüm şaşkınlık yaratmaktadır. O sırada yanlarında olan Yahudi asıllı Profesör sonuna kadar makaleyi dinler ve tüm şaşkın bakışların arasında o makalenin kendisine ait olduğunu büyük bir mahcubiyet yaşayarak söyler.

Bizim doktorlar gözlerinde zafer pırıltıları ile dünya çapında şöhreti olan bu sözde bilginin prensipsizliğine şaşmış gibi, birbirlerinin yüzüne bakarken o, aynı ürkek, çekingen hali ile ve daha yavaş bir sesle ilave etti:

-Ben bütün bunları son çıkan Haftalık Tıp Gazetesi'nde yazdım. Fakat biliyorsunuz, Yahudi olduğumuz için imzamız koyamıyoruz!- dedi. (Sırça Köşk, s. 76).

“İçimizdeki Şeytan” adlı eserde, saygı değeri içinde başkalarına kendilerine davranılmasını istediği şekilde davranma değeri tespit edilmiştir.

“Macide etrafındakilerde hoşuna gitmeyen herhangi bir şey gördüğü zaman aklına ilk olarak: ‘Acaba ben de aynı şeyi yapmıyor muyum?’ düşüncesi gelirdi. Fakat arkadaşlarından hiçbirinin, ömründe bir defa olsun, kendini böyle bir sualin karşısında bırakmadığı muhakkaktı.” (İçimizdeki Şeytan, s. 37).

“Sırça Köşk” adlı kitapta yer alan öykülerden olan “Çilli” de başkalarına kendilerine davranılmasını istediği şekilde davranma değeri tespit edilmiştir.

“Çilli” okuldan kalma bir lakaptır. Nigar, bu lakabını sadece okulda kullanmıştır. Çok güzel, akıllı ve kabiliyetli bir kız olan Nigar, yanlış bir evlilik yaptığı için hayatı alt üst olan talihsiz bir kızdır. Bu kadar sıkıntının arasına, bir de sevdiği erkekten hamile kalmış ve bir oğlan çocuğu dünyaya getirmiştir. Bu durumu birlikte olduğu kişiden saklamıştır ve adresini değiştirerek başka bir şehre taşınmıştır. İş bulmakta zorlanan genç anne, bir eğlence yerinde çalışmaya başlamıştır. Her zamanki gibi kendine verilen işi yapmaya ve patronundan azar işitmemeye çalışmaktadır. Bir adamın kendisine dikkatli baktığını fark edince yanına kadar gidip yüzünü hatırlamaya gayret eder. Nigar şaşkınlık içinde, bu yabancıнын hocası olduğunu anladığında adamın boynuna sarılarak ağlar. Hoca, tanıdığını bildiği ancak nerden tanıdığını çıkaramadığı genç kadına kim olduğunu sorar. Nigar, kendisini “Çilli” diye tanıttince Hoca, hemen hatırlar ancak böyle bir yerde niçin çalıştığına anlam veremez. Nigar, olanları ayrıntıları atlamadan anlatır ve çocuğuna sahip çıkması konusunda ona yalvarır. Hocası da her zamanki kibarlığıyla ve anlayışlı görünerek karşılık verir.

“Başını omuzumdan çekti, göğsü ile masaya yaslandı. Damdan düşer gibi:

-Bir çocuğum var da ondan size geldim!- dedi.

Ne demek istediğini iyice anlamadığım halde, pek anlayışlı görünmek isteyen bir tebessümle: -
Devam et!- der gibi başımı salladım.” (Sırça Köşk, s. 67).

“Kağrı Ses Esirler” adlı kitapta “Esirler” adlı bölümün beşinci kısmında başkalarına kendilerine davranılmasını istediği şekilde davranma değeri tespit edilmiştir.

Kürşad hayran olduğu Çinli prensesdeki güzel özellikleri sıralarken aslında etrafı nasıl yorumladığıyla ilgili okuyucunun duygularını da yönlendirmektedir. Kendisine güzel davranılmasından hoşlandığı için o da etrafındaki güzellikleri dillendirmekten çekinmemektedir.

(Hiyungyu'nun yüzünü kendine çevirerek) Bu kadar güzel, bu kadar temiz bir mahluku insan nasıl incitmek isteyebilir Yarabbi? Hiyungyu... Sen, sana bakanlara yaşamak, namütenahi yaşamak arzusu veren bir çiçeksin; bu çiçeği soldurmak kendi hayatına kastetmek değil midir?.. Hayatın tahammül edilmez meşakkatleri yüzünden kafaları ölüm düşüncesiyle dolanlar sana bir kere baksalar bu düşüncelerin acayip bir rüzgar tarafından sürükleniyormuş gibi kaybolduğunu ve içlerinin tatlı bir teselli ve ümitle dolduğunu görürler. Ağlayanların dudaklarını neşeli bir tebessümle kıvrırmak için senin güzel sesinin duyulması kafidir. (Kağrı Ses Esirler, s. 186).

“Kürk Mantolu Madonna” adlı eserde diğer insanların kişiliklerine değer verme değeri tespit edilmiştir.

Raif Bey'in anlaşılmağını ilk defa sorgulamayan ve her seferinde ona ve düşüncelerine saygıyla yaklaşan anlatıcı, kendisinin dışındaki insanların kişiliklerine saygı duyulması gerektiğini ortaya koyan davranış sergilemektedir.

“Sizi anlıyorum Raif Bey!” dedim. “Evet, gayet iyi anlıyorum. Her şeyinizi insanlardan kıskanmakta haklısınız. Bu defteri yakmak istemeniz de doğru... Fakat bunu bir müddet, hiç olmazsa bir gün geri bırakamaz mısınız?” (Kürk Mantolu Madonna, s. 44).

“Kuyucaklı Yusuf” kitabında birkaç yerde diğer insanların kişiliklerine değer verme belirlenmiştir.

Kaymakam Bey, Yusuf'un kişiliğine zarar vermeden, onu incitmeden ve onu anlamaya çalışarak yaptıklarını öğrenmek istemiştir.

Bu sırada içeri Yusuf girdi. Herhalde daha yatmamıştı. Çıranın ışığında yüzü sarı ve adamakıllı zayıflamış görünüyordu. Gidip babasının elini öptü. Kaymakam onu yanına oturttu ve biraz bekledikten sonra:

“Nedir bu yaptığın Yusuf?” dedi. Sesinde ne bir şikâyet ne bir sitem vardı. Sadece soruyor ve öğrenmek istiyordu. (Kuyucaklı Yusuf, s. 146)

Yusuf, Kaymakam Bey'e karşı yoğun bir mahcubiyet hissi duymaktadır. Kızıyla izinsiz evlendiği için Kaymakam Bey'e ihanet ettiğini düşünerek rahatsız olan Yusuf, onun her dediğini yapmaktadır. Kaymakam Bey de her zamanki kibarlığıyla onlarla ilgili her kararda danışarak ve kendi fikrini belirterek ortak hareket etmeye özen göstermektedir. Kaymakam Bey, gençlerin Edremit'e gitmesine destek vermektedir.

“Yalnız, içini kemiren son bir düşüncüyü daha fazla saklayamadı:

“Bize orada ne gözle bakarlar kim bilir!” dedi.

“Ne gözle bakacaklarmış? Siz nikâhlı değil misiniz? Ayıp mı, günah mı bu? Ben de razı olduktan sonra kimseye laf düşmez!”

Yusuf:

“Siz bilirsiniz!” dedi.” (Kuyucaklı Yusuf, s. 148).

Kaymakam Bey’in odasının yanındaki odada çalışan Hasip Bey ve arkadaşı, yaşlarının büyüklüğüne aldırmaksızın içeri giren olduğu zaman ayağa kalkma nezaketi göstermektedirler. Bu davranışı kendilerine ve gelen kişinin zatına gösterilmiş saygı olarak görmektedirler.

“Bunların ikisi de yaşlı başlı adamlardı. Kaymakamı görünce doğruldular ve diz kapaklarına kadar inen cübbe bozması ceketlerinin önünü kavuşturdular.” (Kuyucaklı Yusuf, s. 156).

Yusuf ve Muazzez babalarına karşı oldukça saygılı gençlerdi.

“Her akşam Salâhattin Bey:

“Hadi! Daha yatmayacak mısınız?” der ve bunlar ondan sonra yukarıya çıkarlardı. Yemeği yer yemez veya babaları söylemeden çekilip gitmeyi ayıp sayıyorlardı.” (Kuyucaklı Yusuf, s. 164).

“Sırça Köşk” adlı eserde “Dekolman” öyküsünde Yahudi Profesörün tavrı onun insanlara karşı nasıl davrandığı konusunda bizlere bilgi vermektedir. Kendine olan saygısından karşısındaki kişilere de aynı ölçüde yaklaşmaktadır. Bu öyküde başkalarının kişiliğine değer verme söz konusudur.

Her hareketinde, hatta ağzını her açışında, etrafını darıltmaktan korkan bir hali vardı. Herhangi bir asistan kendisine herhangi manasız bir şey soracak olsa bile yüzüne tatlı bir ifade vermeye çalışarak ona dönüyor, adeta yalvarır hissini veren bir sesle ve ellerini mahcup mahcup ovuşturarak uzun uzun konuşuyordu (Sırça Köşk, s. 74).

“Bir Aşk Masalı” adlı öyküde kadın bir hükümdarın yönetiminde olan halkın melikesinden çok memnun olduğu anlatılmaktadır. Melikenin en büyük özelliği, yönettiği halkın tamamının dertlerini çözmeye çalışması ve onları mutlu görmek istemesidir. Bir gün kulaktan kulağa yayılan bir haber, melikeye de ulaşır. Bir dervişin çok mutsuz olduğu ve derdini kimseye demediği dilden dile dolaşmaktadır. Melike bir ülkenin yöneticisi olmasına rağmen sıradan bir dervişin derdiyle dertlenip onu yanına çağırır ve yine incitmeden derdinin ne olduğunu sorar. Melikenin bu davranışıyla, sahip olduğu makama ve karşısındakinin kim olduğuna bakmadan herkese saygı duyulması gerektiği verilmiştir. Bu öyküde diğer insanların kişiliklerine saygı duyma değeri tespit edilmiştir.

-Bu derviş sarayına getirin, derdini kendim soracağım demiş. Derviş, melikenin huzuruna çıkınca büsbütün sararmış. Gözlerini yerden kaldıramamış. Derdi sorulunca duyulur duyulmaz bir sesle:

-Hiçbir derdim, hiçbir dileğim yoktur!- deyip susmuş. Ama melike bu kısa cevapla yetinmemiş. Yumuşak, tatlı, adeta yalvarır gibi: (Sırça Köşk, s. 125).

Toplum içinde bir yere sahip olma, sözü dinlenir, düşünceleri önemsenir bir birey olarak algılanma, bireyin yaşantısını duygu anlamında ideal boyutlarda sürdürmesini sağlayan önemli davranış şekilleri olarak bilinmektedir. Ancak toplumdaki gerçeklik, ideal olan bu duygulardan çok da uzak yaşantılardır. Eserlerde kahramanların öykülerini okurken bu duyguların birey için ne kadar önemli olduğunu anlamaktayız.

5.7. Sevgi Değeri

Birey, çevresinde bulunan her türlü varlığa karşı takındığı tavır ve davranışlarıyla kendini ortaya koymaktadır. Sergilediği tavırlarında duygularını yansıttığından kişiye ilişkin değerlendirme yapılırken bu noktalar üzerinde durulmaktadır. Hayata bakış açısını belirleyen duygular, eğitilip yönlendirildiğinde başarının ve mutluluğun anahtarı olarak ifade edilmektedir. Kişi sevdiği şeyleri kaybetme korkusu taşıdığı için istem dışı sahiplenme duygusu ortaya çıkmaktadır. Bu sevgi; aile, arkadaş, okul, öğretmen, vatan gibi ögeler olarak sıralanabilir. Bu tür duygular kişiyi hayata bağlamaktadır. Bu bağın kopmaması için de birey, elinden gelen çabayı göstermek durumundadır.

“Sevgi” kavramı Türkçe Sözlük’te, “İnsani bir şeye ya da bir varlığa karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelen duygu” şeklinde açıklanmaktadır (TDK, 2011, s. 2081). Kişiler arasında bağlılık duygusunu ortaya çıkararak sevgi, bir arada yaşama becerisini de öğreten önemli bir güç olarak görülmektedir. Sevgiyi ifade ederken Tolstoy, “Mutluluğu kazanmanın yolu, kişinin tıpkı bir örümcek gibi her yöne doğru yapışkan bir sevgi ağı fırlatmasına ve gelen her şeyi kucaklamasına bağlıdır.” demektedir (Sharma, 2006, s. 71). Kapsamı geniş olarak belirtilen bu heyecan ve duygu ifadesi, öğrenilen duygusal bir tepki geliştirme biçiminde de tarif edilebilir.

Sevgi değeri, 2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında “aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma” alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017).

5.7.1. Aile Birliğine Önem Verme

Toplumı meydana getiren en temel kurum ailedir. Bireyin sosyalleşme sürecinin ilk başladığı yer olan ailede birey; çeşitli bilgi, beceri, değer, görgü gibi davranış biçimlerini öğrenerek toplumun bir parçası durumuna gelir (Demirel, 2006, s. 15). Anne, baba ve çocuklardan meydana gelen aile, yasal güvence altına alınarak toplumsal yapının

devamlılığının sağlanması için korunan sosyal ve ekonomik bir kurumdur (Özgüven, 2001, s.1). Ailenin toplumun devamlılığını sağlayabilmek adına yerine getirmesi gereken görevleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, ideal bireyler yetiştirmektir. Kendi yaşamını idame ettireceği döneme kadar aile, çocuğuna her türlü bilgi ve beceriyi edindirmek zorundadır (Güngör, 2010, s. 208). Ailenin yerine getirmesi gereken fonksiyonlardan bir diğeri de toplumsal kültürün şekillenmesini sağlamaktır. Toplumun kabul ettiği davranış, değer ve tutumların bireye aile vasıtasıyla kazandırılması ve bu kazanımların örf ve adetlerle yeni nesle aktarılması kültürün şekillenmesi olarak ifade edilmektedir (Büyükdüvenci, 1991, s. 325). Dayanışma, yardımlaşma, saygı, sabır, sevgi, fedakârlık gibi kavramların aile tarafından bireye öğretilmesiyle birey, yaşantısında sağlam bir değerler sistemi oluşturabilir. Aynı zamanda kültürün şekillenmesinde ikinci etken kurum olan okul, değerlerin kazandırılmasında üzerine düşenin en iyisini yapmak durumundadır.

5.7.2. Fedakârlık Yapma

“Özveri” kavramı olarak da kullanılan fedakârlık, ulaşılmak istenen hedefler uğruna birçok şeyden vazgeçmek şeklinde açıklanabilir.

Tablo 13.

Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Sevgi Değerinin Dağılımı

Eserin Adı	Aile Birliğine Önem Verme Bulunduğu sayfalar	Fedakârlık Yapma Bulunduğu sayfalar
İçimizdeki Şeytan	231	40, 107
Kürk Mantolu Madonna	-	19, 129
Kuyucaklı Yusuf	15, 19, 22, 56, 69, 110, 142, 147, 151	20
Sırça Köşk	-	-
Kağrı Ses Esirler	-	54, 58, 136, 191, 217
Değirmen	-	23, 27, 31, 44
Yeni Dünya	34	36, 42, 108

“Kuyucaklı Yusuf” eserinde aile birliğine önem verme ve fedakârlık yapma değeri belirlenmiştir.

Eşkîyaların anne ve babasını öldürdükten sonra onların başucundan bir an olsun ayrılmayan Yusuf’un, ailesine ne kadar düşkün olduğunu anlıyoruz.

“Akşamdan beri... Vukuattan sonra candarmaya koştum, haber saldım, sonra yine geldim. Fıkalarını nasıl yalnız bırakayım...” (Kuyucaklı Yusuf, s. 15).

Eşinin kendini iyi hissetmesi ve ortak bir paylaşımında bulunmak için Kaymakam Bey, gayret sarf etmektedir.

“Salâhattin Bey neler yapmamıştı! Eline geçirebildiği ve Şahinde’nin anlayacağını tahmin ettiği kitapları getirir, onun fikrini yükseltmek isterdi.” (Kuyucaklı Yusuf, s. 19).

Aile birliğinin önemine inanan Yusuf, sevgisini her fırsatta belli etmektedir.

“Muazzez tombul ve boğumlu ayaklarıyla odada tıpış tıpış dolaşırken Yusuf onu, dudaklarının kenarında hafif bir tebessümle takip eder, sonra dayanamayıp kucağına alır, yavaş yavaş, adeta kırılmasından korkuyormuş gibi, ihtimamla okşardı.” (Kuyucaklı Yusuf, s. 22).

Kızını paylaşma fikrini kabullenemeyen Salahattin Bey, görücü olayına fazla tepki vermiştir.

“Benim şimdilik kimseye verilecek kızım yok. Gelenlere böyle söylersin. Hem bu işlere sen pek karışma?” (Kuyucaklı Yusuf, s. 56).

Şakir Bey’in hizmetine bakan Kübra, yukarı katın hizmetine bakmak istemez. Çünkü fırsatını buldukça Şakir Bey onu sıkıştırmaktadır. Annesine dolaylı yollardan söyler ancak kadıncağz kızının kendisine acıyıp hizmetçilik için bunu söylediğini düşünür ve cevabı hayır olur. Bu şekilde onu daha az yıprattığını düşünerek içi rahat iş yapar. Anne olarak koruması gerektiğine inanmaktadır.

“Aman kızım, ben sağ oldukça senin elini bulaşığa sokmam inşallah!.. Bana acıdığından bunu söylüyorsan yazık. ‘Anan senin için her şeyleri yapar!’ dedi.” (Kuyucaklı Yusuf, s. 69).

Eşiyile yaşadığı onca kavgaya rağmen bakışlarında ilk günkü sıcaklığı yakalayan Salahattin Bey, eşinin duygularına inanmayı seçmiştir.

Kaymakam yorgun gözlerini önüne, kucağına yatan bu başa çevirdi. İçini hazin bir hatıra kapladı. Bu buruşmaya başlamış ve ağlamaktan kızarmış çehrenin arkasında taze bir genç kız yüzü görür gibi oldu ve o anda ilk evlendiği gecenin ümit ve sevinç dolu hislerini tekrar yaşadı. Bu belki bir saniye, belki de daha az sürdü. Ondan sonra içini derin bir merhamet kapladı. Bütün kızgınlığına ve uzun senelerin verdiği bir istihfaf duygusuna rağmen, gördü ki karısı bu anda samimi idi ve kendisine bir şey oluyor diye sahiden korkmuş, sahiden telaş etmişti. Bu

korkunun arkasında daha esnafça düşünceler aramak biraz insafsızlık olurdu (Kuyucaklı Yusuf, s. 110).

Kaymakam Bey, kızının ve Yusuf'un evde olmadığını öğrenince çılgına dönmüştür.

“O zaman Kaymakam süratle ayakkabılarını giyerek dışarı fırladı. Karanlık ve bozuk kaldırımli sokaklarda ayaklarını taşlara çarparak ilerledi. Hükümet binasına gelince candarmayı karakola yollayıp bölük kumandanını çağırttı.” (Kuyucaklı Yusuf, s. 142).

Kaymakam Bey, aile büyüğü olarak çocuklarını yanında tutmaya çalışmaktadır ve onlara yol göstermektedir.

“Edremit'in suyu mu çıktı? Dön oraya, ben sana yaylı da alırım, at da alırım hatta belki başka iş de bulurum!”

Yusuf cevap verecekti, Salâhattin Bey eliyle işaret etti, onu susturdu ve:

“Bırak cevap vermeyi!” dedi. Sonra başını ona doğru uzatarak ilave etti: “Ben buralara kadar keyfimdendir mi geldim? Beni nasıl yalnız bırakacaksınız? Kızımdan ve senden ben bunu mu bekledim? Beni Şahinde'nin eline bırakıp nasıl gidersiniz? Bu son günlerimde sizden başka kimim var?” (Kuyucaklı Yusuf, s. 147).

Yusuf'a düşkünlüğünü her fırsatta belli eden Muazzez, saygı ve sevgisini göstermekten geri durmamaktadır.

Erkenden kalkıyor, kollarını ve boynunu açık bırakan beyaz geceliğiyle aşağıya koşuyor ve Yusuf'a pekmez, tulum peyniri ve ev ekmeğinden ibaret bir kahvaltı getiriyordu. Kalın iki örgü halinde arkasında sallanan kumral saçları, koşarken uçuyor; pembe ve yuvarlak topukları, ökçesiz ve ayağına biraz büyük gelen terliklerinin içinde mini mini duruyordu. Uzun geceliğinin altından ayak bilekleri görünüyor ve bir yere oturduğu zaman, sarı, seyrek ve ince tüylerle kaplı muntazam bacaklarının alt kısımları meydana çıkıyordu. (Kuyucaklı Yusuf, s. 151).

“Yeni Dünya” adlı öyküde aile birliğine önem verme değeri tespit edilmiştir. Bu eserde yer verilen öykülerden olan “Ayran” da hizmetçi olarak başka bir yerde yatılı olarak çalışan bir annenin üç çocuğunu yapayalnız bıraktığı derme çatma eve gelerek yanında birkaç bir şey getirmesi bir nebze de olsun onun ailesine değer verdiğini gösteren bir davranış olarak belirlenmiştir.

Annesi hizmetçi bulunduğu yerden haftada bir kere, birkaç saat için geliyor, yanında biraz yufka, birkaç soğan, bazan da yarım desti pekmez getiriyordu. Fakat bunlar, üç tane aç mideye iki gün bile yetmiyordu... Ondan sonra iki kardeşi beslemek vazifesi küçük Hasan'a düşüyordu. Biri iki, öteki beş yaşında olan bu sıska çocukların bütün işleri, basık tavanlı bir damdan ibaret olan evde ellerine ne geçerse yemekten ibaret gibiydi. (Yeni Dünya, s. 34).

“Kürk Mantolu Madonna” eserinde fedakârlık yapma değeri tespit edilmiştir.

Raif Bey, kendine özel zevkleri bulunmayan, ailesi için yaşayan ve fedakârlıklar yapan bir babadır.

“Sabahları tam vaktinde geliyor, öğle yemeğini odasında yiyor, akşamları, ufak tefek alışverişlerini yaptıktan sonra hemen evine gidiyordu. Birkaç kere teklif ettiğim halde kahveye gelmeye razı olmadı. ‘Evde beklerler!’ dedi.” (Kürk Mantolu Madonna, s. 19).

Raif Bey, Maria’sı için elinden gelenin fazlasını yaparak onu hayatta tutmaya çalışıyordu. Tüm gayreti yanında bir nefes daha fazla almasını sağlamak. Gece gündüz demeden onun bakımı ile meşgul oluyordu.

Maria Puder, hastanede yirmi beş gün kaldı. Belki daha fazla tutacaklardı fakat o, doktorlara burada sıkıldığını, evde de kendisine iyi bakacağını söyledi. Uzun boylu tavsiyelerle ve deste deste reçetelerle, karlı bir günde, hastaneden çıkıp evine geldi. Ben bu yirmi beş gün zarfında ne yaptığımı şimdi pek hatırlamıyorum. Galiba onu gidip gördüğüm, başucunda durarak terleyen yüzünü, ara sıra kenara kayan gözlerini ve büyük bir güçlükle nefes alan göğsünü seyrettiğim zamanların haricinde hiçbir şey yapmadım. (Kürk Mantolu Madonna, s. 129).

“Kuyucaklı Yusuf” adlı romanda Muazzez’in ağlamasına dayanamayan anacığı onu susturmak için her yolu denemektedir. Bu davranışıyla fedakârlık davranışı göstermiş olmaktadır.

“Annesi bu sefer onu susturmak için kucağında hoplatarak odada dolaşır, sonra bahçeye çıkarak kızcağzı orada avutmak isterdi.” (Kuyucaklı Yusuf, s. 20).

“Kağrı Ses Esirler” adlı kitapta birkaç yerde fedakârlık değeri tespit edilmiştir.

“Apartman” öyküsünde ailesini geçindirmek için okulunu bırakmak zorunda kalan küfecî çocuğun öyküsü anlatılmaktadır. Bu çocuk eve para götürebilmek için gücünü aşşa dahi ses çıkarmadan küfesine doldurduğu eşyaları taşımaktadır.

Yaklaştıkları zaman küfenin içinde neler olduğunu da seçmeye başladı. Bir sürü şişelerin arasında irili ufaklı konserve kutuları vardı, renkli kağıt kuşaklara sarılmış teneke kutular. Ve sonra şişeler, kısa, tıknaz, fiçı biçiminde, huni biçiminde, dar boğazlı, şiş gerdanlı ve içinde beyaz, yeşil, vişne rengi ve kan rengi sular bulunan birçok şişeler. Çocuk bu ağır yüklerin altında yıkılacak gibi yürüyordu. (Kağrı Ses Esirler, s. 54).

“Arabalar Beş Kuruşa” adlı öyküde, evini geçindirmek zorunda kalan bir kadınla okul çağındaki bir çocuğun sokakta oyuncak satması, ikisinin de fedakârlık gösterdiği anlamına gelmektedir.

Akşam, caddelerin kalabalık zamanında, köşe başına bir kadınla bir çocuk gelirdi. Siyah bir çarşafa bürünen kadın elleriyle çarşafını yüzüne kapatır, yalnız iki siyah göz, sokağın yarı aydınlığında, parıltısız, önüne bakardı. Çocuk yanında ayakta dururken o çömelir, küçük bir çuvaldan birtakım oyuncaklar çıkarırdı: (Kağrı Ses Esirler, s. 58).

“Sıcak su” adlı öyküde, kocasının yerini söylememek uğruna her türlü fedakârlığa katlandığı kadının öyküsü anlatılmaktadır.

Bir gece yarısı kapının jandarma tarafından kırılırcasına dövülmesiyle irkilen kadın, kapıyı açıp da karşısında jandarmaları görünce korkmuştur. Jandarmalar kapı açılır açılmaz içeri

dolar ve kadını sıkıştırmaya başlarlar. Amaçları, kaçak olan kocayı ele geçirmektir. Korkmasına rağmen ağızından hiçbir şey kaçırmaz kadın. Jandarmanın tüm zorlamalarına rağmen kocasının yerini söylemez. Başlangıçta tehdit amaçlı olan tecavüz girişimi, kadının susması üzerine gerçeğe dönüşür. Yine de bağırır, kendini sıkır ve kocasının yerini demez. Jandarmaların evden ayrılmasının ardından o da hızlıca çıkar. Karanlığın içinde ormanın derinliklerinde kaybolur. Uzaktan evin ışığını takip eden kaçak koca, eve yaklaşır korkarak. Kapının açık olması ve ortalıktaki derin sessizlik, içindeki korkuyu artırır. Karısını merak ettiği için oradan uzaklaşmaz ve eve girer. Ortalığın dağınık olduğunu ve karısının olmadığını görünce olanları anlar ve dünyası başına yıkılır.

“Fakat ne öteki ne de bu, kadının ağızından bir kelime bile alamadılar... O, her şeye rağmen bir kere bile bağırmadı, yardıma kimseyi çağırmadı.” (Kağrı Ses Esirler, s. 136).

“Esirler” adlı oyunun başkahramanı Kürşad’ın prensesin iyiliği için ondan uzak durması, sevgi değerindeki fedakârlık olarak tespit edilmiştir.

Kürşad sarayda esir olduğu için Çinli prensesten uzak durması gerektiğine inanır. Ona deli gibi âşık olmasına rağmen prensesin iyiliği için ondan uzak durma fedakarlığını göstermektedir. Böyle bir fedakârlığın kendisi için ne kadar ağır olduğunu dile getirmiştir.

“Hiyungyu’yu seviyorum... Ve bu alışverişte asıl feda ettiğim şey onun kalbi değil, benim kendi aşkım... İşte bunun için bu fedakârlık bana bu kadar ağır geliyor...” (Kağrı Ses Esirler, s. 191).

İki asker kılıçlarının şakırtılarından prensesin geldiğini bile fark etmediler. İkisi de deli gibi âşıklardı prensese. Prensese bu savaşı önceden duymuş ve askerleri takip ederek Ven-Çing ve Kürşad’ın yanına gelmiştir. Kılıç seslerinin artması üzerine kendini açığa çıkarmış ve yanlarına yaklaşmıştır. Ve çok sevdiği Kürşad için kendini feda ederek ölüme yürümüştür.

Ven-Çing de artık kendini unutmuş gibiydi. Fakat o anda önünde bulunan Kürşad’a savurduğu kurtulunmaz bir darbe derhal araya giren Prensese delip geçince o da şaşırıp ve ancak bir alçağın yapacağı şeyi yaptı: Kılıcını atarak kaçmak istedi. Fakat Kürşad onu birkaç adım kaçıktan sonra öldürdüyse bunu herhalde onun ölüsünü Prensese’in yanına sermemek için yapmıştı. (Kağrı Ses Esirler, s. 217).

“Değirmen” adlı öyküde bir çingenenin aşkı uğruna yaptığı fedakârlık anlatılmaktadır.

O güne kadar kimselere âşık olmayan esmer delikanlı, Edremit yakınlarına göçüp de değirmencinin kızını görünce adeta tutulmuş gibi oracıkta donup kalır. Saatlerce kızın seyreden delikanlı, gözlerini bir türlü alamamaktadır. O kadar âşık olmuştur ki kızın olmayan sağ kolunu bile fark etmemiştir. Değirmencinin kızı, küçük yaşlarda değirmenin

çarklarına kaptırdığı kolundan dolayı insanlardan hep uzak yaşamıştır. Yüzü hiç gülmeyen güzel kız, adeta herkesten kaçmaya, uzak durmaya çalışmaktadır. Yalnızca esmer çingene, klarnet çaldığında onu dinlemek için değirmenin önüne oturur ve hiç kıpırdamazdı. Atmaca lakaplı esmer çingene, âşık olduğu kız, kendini kötü hissetmesin diye kendisi de değirmenin çarklarına kolunu kaptırmıştır. Aşk uğruna vücudundan bir organını feda eder.

Bir nefes alımı kadar hepimiz olduğumuz yerde kaldık, sonra delice bağırarak arkasından koştuk... Heyhat adaşım, çok geçti. Atmaca yerinden fırlayan ve -iş işten geçti- demek isteyen gözlerle bize doğru geliyordu. Sağ kolu yerinde değildi ve oradan oluk gibi kan fişkıriyordu. Birkaç adımdan sonra sendeledi, ayaklarımızın dibine yıkıldı (Değirmen, s. 23).

“Kurtarılamayan Şaheser” öyküsünde, genç bir şairin eşi benzeri bulunmaz bir eser oluşturmak için verdiği çaba fedakârlık değeri olarak belirlenmiştir.

Ve genç şair altı ay memleketin bütün büyük filozoflarını, şairlerini dolaştı. Şehrin birinde, uzun siyah sakallı, tepeleri çıplak filozoflar, eskimiş cübbelerinin geniş kollarını sallayarak ona Aristoteles’ten, Epikür’den veya İbni Rüş’ten bahsettiler.....

Ve genç şair tam iki sene hiçbir insanın giremediği hudutsuz kum çöllerinde dolaştı. Ayrı, her şeyden, herkesten ayrı ve uzak kalmak, yalnız kendisini dinlemek, yalnız kendi düşünebileceği gibi düşünmek istiyordu (Değirmen, s. 27-31).

“Viyolonsel” adlı eserde kahraman, eşinin hatıralarına saygısından dolayı bulunduğu yerden ayrılmak istememektedir. Adeta kendini hiçe saymaktadır. Eşinin hatıralarına gösterdiği saygı ve bağlılık duygusu fedakârlık değeri içinde ele alınmıştır.

“-Bir vapur kazasından sonra buraya düştüm, karım da burada öldü... Ve ben başka yere gitmek istemem- dedi.” (Değirmen, s. 44).

“Yeni Dünya” adlı eserde geçen “Ayran” adlı öyküde bir çocuğun dayanamayacağı kadar ağır olan hayat şartlarına kardeşleri ve el yanında iki lokma için çalışan anası için dayanmaya çalışması ve bu uğurda kendi gücünü aşan şeyler yaparak büyük bir fedakarlık örneği göstermesi anlatılmaktadır.

Kar adamakıllı serpiştirmeye başlamıştı. Küçük Hasan eve eli boş dönmektense akşam trenine kadar beklemeye karar verdi. Soğuktan donan ellerini ovuşturuyor ve annesinin keçi kırpıkları makasla kestiği kertikli saçlarını kaşıyordu. Rüzgârdan gözleri yaşarıyor ve mavi gözlerini saran kirpikleri çapaklanıyordu. (Yeni Dünya, s. 36).

“Isıtmak İçin” adlı öyküde bir annenin fedakârlığı anlatılmaktadır.

Hayatın tüm olumsuzluklarına rağmen yılmadan çalışan kadın eve birkaç odun ve ekmek götürebilmek için el kapılarında çamaşır yıkamaktadır. Onun çaresiz halinden faydalanmak isteyenlere dahi sesini çıkarmaz, önüne konulan çamaşırların hepsini çok düşük ücretlerle yıkardı. Amacı, evde hasta yatağındaki kızına bir lokma ekmek götürebilmektir.

Vücudunun güçsüz oluşuna aldırış etmeden sürekli çalışırdı. Anne olarak hayatını kızına adamıştı.

On beş yirmi günde bir gelip çamaşırlarımı yıkayan yaşlıca bir kadın vardı. Yaşlılık daha ziyade onun görünüşündeydi. Hakikatte çok daha genç, otuz otuz beş olabilirdi fakat kavrulmuş büzülmüş hissini veren mini mini vücudu, örümcek ayakları gibi uzun, ince, sarı elleri, bir ölününki gibi derinlere kaçmış kara gözleriyle ihtiyar, yaşı sayılamayacak kadar ihtiyar bir insan tesiri yapıyordu. Ağzında hiç dişi yoktu. Dudakları bir torba ağzı gibi buruşuklar içindeydi. Kahverengi yeldirmesinin altından fırlayan değnek gibi iki bacak, iri ve bağları kopmuş bir çift erkek ayakkabısının içinde kayboluyordu. (Yeni Dünya, s. 42).

“Sulfata” adlı öyküde sıtma hastalığına yakalanan eşini kurtarmak isteyen bir gencin verdiği mücadele fedakârlık değeri olarak belirlenmiştir.

Beş on gün bunu evde yatırdım. Kasabadan tanesi on kuruşa beş on tane sulfata aldım, içirdim, hani faydasını da gördü. Ben de bu aralık ekini kaldırdım, bahçeyi belledim ama sulfatalar tükenince sıtma geri geldi. Bende her gün otuz kırk kuruş verip sulfata alacak hal var mı? Olsa da aradığın zaman bulunmuyor ki... (Yeni Dünya, s. 108).

Sabahattin Ali'nin eserlerinde “sevgi” teması ön plandadır. Öykülerinde sevgi değeri, daha çok aşk ve fedakârlık olarak ele alınmış; özellikle köylü ve düşmüş kadın tipleri, âşık oldukları erkekleri uğruna kendilerini çekinmeden feda etmişlerdir. Örneğin “Kazlar” adlı öyküde kadın hapishanedeki eşi için kaz çalar, “Gramafon Avrat” adlı öyküde ise kendisini koruduğu için cezaevine düşen Murat'ı vücudunu satarak kazandığı parayla besler. Romanlarında ise sevgi değeri; genellikle aşk, aile ve fedakârlık olarak ele alınmıştır. Örneğin “Kürk Mantolu Madonna”da Raif Bey, Maria Puder'e âşık olur, ömür boyu ondan haber bekler; “Kuyucaklı Yusuf”ta Salahattin Bey, ailesi için çalışır; “İçimizdeki Şeytan” adlı romanda Bedri, Macide için fedakârlık yapar.

5.8. Sorumluluk Değeri

Bireyin üstlenmiş olduğu veya yapmak mecburiyetinde bulunduğu bir işi belirlenen zamanda ve yeterlilikte yerine getirmesi ve ortaya çıkabilecek her türlü sonucu kabullenmesi olarak açıklanabilir. Diğer bir deyişle bireyin yaptığı işin farkında olması, işi nasıl yapabileceğine yönelik plan yapması, karşılaşılabileceği tehditleri düşünerek tedbir geliştirmesi, takip etmesi ve tüm bunlara rağmen iş, başarısızlıkla sonuçlanmışsa bu durumu üstlenebilmesidir diyebiliriz (Baydur vd, 2006, s. 6). Bu bakış açısına göre görüş belirleyen bireyler almış oldukları sorumlulukları başarıyla yerine getirirler.

Sorumluluk değeri, 2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında “kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma” alt başlığıyla verilmiştir (MEB, 2017).

5.8.1. Kendisine, Çevresine, Vatanına, Ailesine Karşı Sorumlu Olma

Bireyin içinde bulunduğu yaş, cinsiyet ve gelişim dönemiyle uyumlu yapabileceği görevleri yerine getirmesidir. Kişi ilk olarak kendine karşı yapmak zorunda olduğu birtakım sorumlulukların farkında olarak hareket etmelidir. İyi biri olma, çalışkan, dürüst, sözüne güvenilir vb. özellikleri kendisine karşı üstlendiği sorumluluklar olarak bilmeli ve buna göre yaşantısını düzenlemelidir. Başkalarının hakkını gözeterek çevresine, toplumun değerlerine sahip çıkarak vatanına, aile birliğinin önemini farkında olarak da ailesine karşı sorumluluğunun bilincinde olup davranışlarını bu doğrultuda ayarlamalı ve sonuçları olumsuz olduğunda bunu üstlenmesini de bilmelidir.

Tablo 14.

Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Sorumluluk Değerinin Dağılımı

Eserin Adı	Kendisine, Çevresine, Vatanına, Ailesine Karşı Sorumlu Olma Bulunduğu Sayfalar
İçimizdeki Şeytan	121,168
Kürk Mantolu Madonna	135, 160
Kuyucaklı Yusuf	29, 116, 145, 165, 169
Sırça Köşk	85, 123
Kağın Ses Esirler	191
Değirmen	74, 95, 131
Yeni Dünya	-

“Kuyucaklı Yusuf” adlı eserde birkaç yerde sorumluluk değeri tespit edilmiştir.

Yusuf, evde adeta Muazzez’in sorumluluğunu üstlenmiş, ailesine karşı duyduğu minnet duygusunu bu şekilde göstermiştir.

Rumelili ihtiyar bir hizmetçi, çocukların önüne bir iki kap yemek kor, ondan sonra odasına giderek uyur, onları keyiflerine bırakırdı. Zaten biraz yaramaz olan Muazzez, Yusuf olmasa evin altını üstüne getirebilirdi. Bereket versin beriki, onun oyunlarını tanzim ve idare ediyor, ona hem arkadaşlık hem de aklının erdiği kadar mürebbilik yapıyordu (Kuyucaklı Yusuf, s. 29).

Salahattin Bey, dünyadan ayrılırken kızının mutlu olduğundan emin olmak istemektedir. Ona sahip çıkıp onu hiç üzmeyecek birine emanet etme isteğinin altında ailesine karşı üzerinde taşıdığı sorumluluğun etkisi bulunmaktadır.

Yalnız Salâhattin Bey'i azıcık düşündüren bir mesele vardı: Kendisi ölürse Muazzez'in hali ne olacaktı? Böyle bir vaziyette Yusuf'un Şahinde ile geçinip evde kalacağını tahmin etmiyor, ona şimdiden bu hususta vasiyette bulunmayı da istemiyordu. Ah, ölmeden evvel evladının namuslu birine vardığını görse ve gözleri arkada kalmasa, o zaman bu yorgun hayattan ayrılmayı, hatta biraz isteyecekti de... 'Benim için yapılacak ne iş kaldı ki?' diyordu (Kuyucaklı Yusuf, s. 116).

Yusuf ve Muazzez'in ortadan yok olmaları Kaymakam Bey'i oldukça telaşlandırmış ve onları aramak için yola koyulmuştur.

"Gidelim Kaymakam Bey, nasıl emredersen?" dedi. "Salâhattin Bey hemen bir araba hazırlattı ve çocukları aramaya gittiğine dair eve haber yolladı. "Komşulardan birini çağırıp evde yatırsın!" dedi. Ezanla beraber yola düzuldüler." (Kuyucaklı Yusuf, s. 145).

Yusuf, babasına her zaman çok kıymet vermiştir. Ve onun için elinden geleni yapmaya gayret etmiştir. Ölüm anında da yanında olan Yusuf, babası için çırpınmaya devam etmiş ve ona karşı bir şeyler yapabilme gayreti içinde olmuştur.

"Yusuf ayakkabılarını acele giyerek dışarı çıktı, koşarak belediye doktoruna gitti." (Kuyucaklı Yusuf, s. 165).

Salahattin Bey'in ölümü, Yusuf'u çok sarsmıştır. Muazzez'in uyarısı sonucunda Yusuf, sorumluluğunu ve üzerindeki yükü fark etmiştir.

Kendini topla Yusuf! Sen böyle yaparsan bizim halimiz ne olur?" dedi. "O zaman Yusuf, Muazzez'in farkında olmadan yaptığı bu ihtarin manasını düşünmeye başladı. Artık hayatta tek başına idi. Daha doğrusu tek başına ayakta durmaya ve kendinden başka iki kişiyi de tutmaya mecburdu. Dayanacak kimsesi yoktu (Kuyucaklı Yusuf, s. 169).

"Sırça Köşk" adlı eserde yer alan "Cankurtaran" öyküsünde kendini vatanına, çevresine ve kendine karşı sorumlu gören bir doktorun herkese yardımcı olmak adına kendini ortaya koyması anlatılmaktadır. Üzerine aldığı sorumluluğu en iyi şekilde yapabilmek için devamlı olarak çalışmaktadır.

Her sabah kapının önüne biriken ve bazan sayısı yüze varan dertlileri hep başhekim muayene eder, uzun senelerin ve çaresizliklerin verdiği tecrübelerle dayanarak her hastalığa deva bulmaya uğraşır, sırasına göre, trahom tedavisinden ebeliğe kadar her işi üstüne alardı. Bekar olduğu için hastanede yatıyor, bütün gecelerini koğuşları dolaşmak, tıp dergileri okumak ve Almancaya çalışmakla geçiriyordu. Başka doktorlara benzememek, kitaplarda okuduğu, - insanlara hizmet eden- soydan bir hekim olmak, onda bir inat haline gelmişti. Fakat bütün diğer meslektaşlarından bu şekilde ayrılması, kendi hakkında birçok tevizirler yapılmasına sebep olurdu (Sırça Köşk, s. 85).

“Bir Aşk Masalı” adlı öyküde kadın hükümdar, halkı için mücadele etmekte ve üzerine aldığı sorumluluğun farkında olarak sürekli çalışmakta ve halkının dertleriyle ilgilenmektedir.

Bir zamanlar bir kadın hükümdar tarafından idare edilen bir memleket varmış. Halk burada melikesinden son derece memnunmuş. Çünkü bu genç ve çok güzel kadının, yurdunun insanlarını bahtiyar etmekten başka bir düşüncesi yokmuş. Sarayında kapanıp oturacağı ve kendine eş olmak isteyecek yakışıklı şehzadeler bekleyeceği yerde, kış demez, yaz demez, memleketin dört bucağını dolaşır, yüzünde keder, halinde durgunluk gördüğü her vatandaşın gamına ortak, derdine derman olurmuş (Sırça Köşk, s. 123).

“Esirler” adlı oyunda geçen bölümde sorumluluk değerine rastlanmıştır. Kürşad, sevdiği kızla üstlendiği sorumluluk arasında bocalamaktadır.

“Eğer yapmak istediğim şeylerle buna mukabil feda ettiğim şey bir terazinin gözlerine konursa evvelkilerin çok ağır basması lazım. Çünkü bir tarafta milyonlarca insanın hayatı, hürriyeti, saadeti; diğer tarafta ise yalnız genç bir kızın küçücük kalbi var. Halbuki bu taraf daha ağır basıyor...” (Kağrı Ses Esirler, s. 191).

“Değirmen” adlı eserde yer alan “Bir Gemici Hikâyesi”nde kahraman, babasının ölümünün ardından tüm ailenin yükünü üstlenmiş, geçim sıkıntısını göğüslemeye çalışmış ve istemediği halde gemide işe başlayarak ailesine karşı sorumluluğunu yerine getirmek için uğraşmıştır.

“Yalnız bu ölümden sonra sert bir –ekmek kazanmak- devresi başladı. Babasından kalan maaş, anasıyla küçük kız kardeşine bile yetmiyordu. İhtimal, deniz kenarı bir şehirde olmaları, gemilere girmesine sebep oldu. Bunda katiyen bir tercih falan yoktu.” (Değirmen, s. 74).

“Kanal” adlı öyküde, çocuklar küçük yaşlarına rağmen anneleriyle beraber geçim derdini paylaşmış, sorumluluk hissiyle hareket etmişlerdir.

“Biraz daha büyüyünce analarıyla beraber pazara yağ ve yoğurt satmaya giderler, yedi saat ötedeki dağdan eşekle odun getirirler, hatta bunları beraber satarlar ve bazan acemi ve yabancı bir memurdan beş on kuruş fazla koparırlarsa, bir örnek mintanlık zifir alırlardı. (Değirmen, s. 95).

“Komik-i Şehir” adlı öyküde Rahmi’nin davranışı, sorumluluk değeri içinde değerlendirilmiştir.

“Rahmi akşama kadar dolaştı ve bedelinin yarısını vererek birkaç gün için bir at kiraladı... Tek başına Viktor’u aramaya gidecekti... Atı alır almaz sabahı falan beklemeden yola çıktı...” (Değirmen, s. 131).

Sabahattin Ali, öykü ve romanlarında, tüm yaklaşımlarında, görüşlerinin dayandığı temel nokta olarak toplumsal gerçekliği vurgulamaktadır. Toplumsal gerçeklikle şekillendirdiği

öykülerinde bireyin sorumluluk duygusunu işlerken yine aynı yaklaşımla bir izlek takip etmiş ve kıyıda köşede kalan, maddi zorluklardan dolayı okul yerine ailesinin sorumluluğunu üstlenen çocukların öykülerini ele almış, kendini mesleğine, ülkesine adanmış fedakar bir doktorun ekonomik çıkarlara nasıl kurban edildiğini somutlaştırmıştır. Tüm bu örnekleri sunarken toplumun aksayan yanlarını, toplumun gerçeğini gözler önüne seren bir yaklaşımla hareket etmiştir.

Eserlerinde sorumluluk, daha çok aileye ve sevgiliye karşı hissedilir. Kahramanlar sorumlu olarak hissettikleri kişiler için ellerinden gelen her şeyi yapmaya çalışırlar. “Kuyucaklı Yusuf” adlı romanda Yusuf ailesi ve sevdiği kadın için birçok sorumluluğu göze alır. Eserlerde sorumsuzluk üzerinden de sorumluluk duygusu çıkartılabilir. Örneğin “İçimizdeki Şeytan” adlı romanda Ömer annesine mektup yazmayarak ya da Macide’yi yalnız bırakarak sorumsuzca davranır.

5.9. Vatanseverlik

Vatan, en basit tanımıyla uğruna mücadele edilmeye değer toprak parçası, şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımı genişletmek gerekirse, bir devlet yönetiminin hakimiyeti altında olan, sınırları belli, yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip, deniz ve hava sahası bulunan toprak parçasını vatan olarak ifade edebiliriz. Toprak olmayınca hakimiyet söz konusu olamayacağı için hakimiyetin olabilmesi için toprağın olması gerekmektedir ancak bu şekilde devlet kurulabilmektedir (Doğan, 2005, s. 133).

Devletin sınırları içerisinde olan insan topluluklarının ortak değerler etrafında birleşmesi millet kavramını ortaya çıkarmaktadır. Millet, uğruna gerektiğinde kan dökerek kazandığı toprağını kimseye vermemek ve o topraklar üzerinde huzurla yaşamak için vatanını sevmek ve korumak mecburiyeti hissetmektedir. Vatanseverlik, vatanını sevmek ve bu uğurda çalışmak, mücadele etmek olarak açıklanmaktadır. Tanımlarken kullanılan ifadeler kapsam olarak aslında çok geniştir. Vatan kavramının ne anlama geldiğinin, vatan topraklarının ne demek olduğunun, aynı vatana ait olmanın hangi özelliklere bağlı olduğunun, kimlerin vatana hizmet etmek yükümlülüğünün bulunduğu bilinmesi ve bu bilgilerin gelecek kuşaklara aktarılması görüldüğü kadar kolay değildir. Bundan dolayı her millet, kendine ait tüm özellikleri özellikle vatanseverlik değerini henüz okul öncesi dönemde çocuklara hissettirerek bu değerler sonucunda onlardan beklenen sosyal

davranışları öğretmektedir. Eğitim sistemi içerisinde farklı program ve etkinlikler yapılarak istenen davranışlar kazandırılmaktadır.

Vatanseverlik değeri, 2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında “çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme” alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017).

5.9.1. Çalışkan Olma

Emek ve özveriye dayanarak bir şeyi ortaya çıkarmak için gayret göstermek, çalışkanlık olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011, s. 487). Toplumun çalışarak üretmesi toplumdaki huzur açısından oldukça önemli bir konudur. Oysa günümüz toplumunu oluşturan gençlerimize ve ilkokul çağındaki çocuklarımıza baktığımızda çalışarak üretmek isteyen bir anlayış yerine az zaman ve az zahmetle çok kazanmak yaklaşımının daha çok benimsendiğini görmekteyiz. Bu konu hakkında Hökelekli şu ifadelerle yer vermektedir:

Türkiye’de, geçmişin tasarrufu, arzularını bastırmayı, toplum için gerektiğinde kendini feda etmeyi, dünyaya siyah ve beyaz şeklinde son derece katı kurallar içinde bakmayı vurgulayan kültürün yerine, 1980’lerden itibaren ‘köşe dönmek’ olarak ifade edilen faydacılığı, göreceliği, kültürel melezleşmeyi, hazzı, tüketimi, önce kendini düşünmeyi ve bireyin vatan/millet ne de başka bir şey için feda edilmemesi gerektiğini savunan yeni bir anlayış yükselişe geçmiştir. (Hökelekli, 2013, s. 188).

Toplumun ileri seviyeye taşımak ve muasır medeniyetler düzeyine çıkarmak için olması gereken değerlerin başında çalışkanlık gelmektedir (Demirel, 2006, s. 61). Çalışkan insan, başarı kazandıkça kendine olan güvenini artırır. Toplum içinde saygınlık kazanır ve gittiği her yerde önemsenir. Dolayısıyla bütün bunlar kişiyi mutlu ettiği için hem bedenen hem de ruhen sağlıklı bir birey olur (Urban, 2007, s. 153).

5.9.2. Dayanışma

Sosyalleşme ihtiyacını her zaman hissedilen insan, yaşamını devam ettirebilmek için başkalarının yardımını dolaylı olarak ister. Kişiler arasında kendiliğinden gelişen bu yardımlaşma duygusu, birlik beraberlik anlamında önemlidir. Birlik ve beraberliğin diğer bir ifade şekli de dayanışmadır. Dayanışma değeri, kapsamında ahlak, adalet, sevgi benzeri birçok değeri barındırdığı için toplumun ayakta kalabilmesi adına temel bir değer olarak işlev göstermektedir (Doğan, 2005, s. 15). Dayanışma yoluyla bir iş hem daha kolay hem de kaliteli olarak yapılmış olur. Bununla birlikte her dayanışma aslında iletişim için bir

süreç demektir. Kurulan iletişimle güçlü ve sağlam dostluklar ortaya çıkmaktadır (Dökmen, 2008, s. 145).

5.9.3. Kurallara ve Kanunlara Uyma

Sosyal yaşantının içerisinde medeni olarak kabul edilen bireyler, kaynakları kısıtlı olan dünyada ortak yaşam sürdürmek durumundadırlar (Küçükaslan, 2007). Ortak yaşamın aile, iş, okul, sosyal çevre gibi alanlarda oluşabilmesi uyulması gereken kuralları ortaya çıkarmaktadır. Genellikle yakınma konusu yaptığımız kurallar, aslında toplumsal yapının devamlılığını sağlayan görünmez bir güç olarak yaşamsal önem taşımaktadır (Aydın, 2001, s. 23). Kurallar ve kanunlar, bireylerin keyfi uygulamalarına kısıtlama getiren, ön yargı veya usulsüz uygulamaları önleyen ve herkesi tek bir çatı altında birleştirmeye çalışan önemli etkenlerdir (Yücel, 2005, s. 241). Özetle kural ve kanunlar, sosyal düzen açısından kaçınılmaz olan bir ihtiyaçtır.

5.9.4. Tarihsel ve Doğal Mirasa Duyarlı Olma

Toplumlar geleceklerini inşa edebilmek için tarihi dokularını muhafaza etmek durumundadırlar. Geçmişimiz bugünün geliştirilip geleceğin şekillendirilmesi için sahip olunan en önemli hazinedir. Bundan dolayı kültürel mirasa sahip çıkmak, geleceğin kurulmasının ön şartı olarak görülmektedir. Tarihin bilinmesi ve bu konuda olması gereken duyarlılığın edindirilmesi, doğal mirasın korunması bize sadece geçmiş hatırlatmayacaktır; geleceğin yapılandırılmasında da kılavuzluk rolü üstlenecektir (Beşiktepe, 2002, s. 1).

5.9.5. Toplumu Önemseme

İnsanoğlu belli bir toplumun içinde yaşar. Her toplumun da belli kuralları, değerleri vardır. Kişi, yaşadığı toplumun kurallarına, değerlerine uymalı ve onu önemsemeli ki uyum içinde bir hayat sürdürsün.

Tablo 15.

Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Vatanseverlik Değerinin Dağılımı

Eserin Adı	Çalışkan Olma	Dayanışma	Kurallara ve Kanunlara Uyma	Tarihsel ve Doğal Mirasa Duyarlı Olma	Toplumu Önemsene
	Bulunduğu sayfalar	Bulunduğu sayfalar	Bulunduğu sayfalar	Bulunduğu sayfalar	Bulunduğu sayfalar
İçimizdeki Şeytan	71	-	-	-	-
Kürk Mantolu Madonna	-	-	-	100, 121	-
Kuyucaklı Yusuf	-	-	-	-	-
Sırça Köşk	66, 123, 136	124	-	94	85
Kağnı Ses Esirler	60	167	45	-	-
Değirmen	--	-	-	83	-
Yeni Dünya	8	-	-	-	8

“İçimizdeki Şeytan” adlı eserde vatanseverlik değerlerinden yalnızca çalışkan olma değeri tespit edilmiştir.

Yanı başlarındaki küçük bir odada ve pirinç parmaklıklı bir kafesin arkasında çalışan veznedar Hafız Hüsamettin Efendi dairede belki yegâne iş gören adamdı. Bazan herkes gittikten sonra da odasında kalır; beş altı türlü deftere ayrı ayrı kayıtlar yapar, kasasını üç dört muhtelif anahtarla kilitler ve pek az kimse ile konuşurdu. (İçimizdeki Şeytan, s. 71).

“Sırça Köşk” adlı eserde geçen “Çilli” öyküsünde Nigar’ın gayreti anlatılmaktadır.

Eskişehirli bir tren memurunun çocuğu olan bu haşarı kız, bu yabancı kelimeleri ve kaideleri herkesten önce kavriyor, ezberliyor, ayağa kalktığı zaman:

-Ah, bunlar da bir şey mi sanki! Ben daha neler öğrenebilirim!- diyen yarı alaycı bir gülüşle insanın yüzüne bakıyordu. (Sırça Köşk, s. 66).

“Bir Aşk Masalı” adlı öyküde kadın hükümdarın sürekli çalışarak halkına faydalı olması, çalışkan olma değeri olarak belirlenmiştir.

Sarayında kapanıp oturacağı ve kendine eş olmak isteyen yakışıklı şehzadeler bekleyeceği yerde, kış demez, yaz demez, memleketin dört bucağını dolaşır, yüzünde keder, halinde durgunluk gördüğü her vatandaşın gamına ortak, derdine derman olurmuş. Çalışamayacak halde oldukları için zarurete düşenlere hazinesi, dermansız illetlere tutulanlara yüreği her zaman açılmış. Yurdun her yanına dağılmış olan memurların başlıca vazifesi, buldukları yerde hayatından hoşnut olmayan kimse bırakmamakmış (Sırça Köşk, s. 123).

“Sırça Köşk” adlı masalda çalışkanlığıyla örnek bir şehir anlatılmaktadır. Bu şehre günün birinde üç kafadar gelir. Şehir halkına kendilerini saray ustası olarak tanıtır. Ve böylesi

güzel bir şehirde nasıl olup da sırça bir köşkün yapılmadığını anlamadıklarını söylerler. Halk çok şaşırır bu duruma. Eksiği olmayan bu şehrin köşkünün de olması gerektiğine ikna olurlar. Ancak bu üç arkadaşın maksadı sadece tembellik yaparak yaşayıp gitmektir. Kendileri, saray inşaatında çalışmayıp halktan insanları çalıştırırlar. O güne kadar sorunsuz yaşayan şehir halkı, problemler yaşamaya başlar. Köşk bittiğinde köşkün en güzel odaları bu üç kafadara ayrılır ve bunların hizmetine de halktan insanlar verilir. Halkın durumu anlamamaları için yine halkın arasından birçok kişiyi de köşke alırlar. Köşkte yaşayan tüm insanlar, akşama kadar eğlenip boş zaman geçirip yiyip içerler. Köşk, bu şehir halkının bütün düzenini bozar ve onlara çalışmadan da yaşanabileceğini gösterir. Ancak bu duruma canı sıkılan birkaç kişi, müdahale ederek halkı tekrar eski düzenine dönmeye ikna eder. O günden sonra kendi düzenleri içinde kendileri çalışarak ve emek vererek bir şeyleri elde etmenin mutluluğunu tekrar hissederler.

“İndikleri şehir, o memleketin başşehri imiş. Bu memlekette bütün millet çalışır, herkes elinden gelen işi yapar, kendi başına buyruk, beyler gibi yaşamış.” (Sırça Köşk, s. 136).

“Kağnı Ses Esirler” adlı eserde geçen “Arabalar Beş Kuruşa” adlı öyküde okulda okurken hem de çalışmak zorunda olan bir çocuğun hayat mücadelesi çalışkan olma değeri olarak belirlenmiştir.

“-Derslere ne zaman çalışıyorsun?-

-Mektepten çıkınca... İki saat filan çalışıyorum, dersleri yapıyorum. Ondan sonra buraya geliyoruz. Hem gece zaten çalışmam ki. Gaz masrafı çok oluyor.” (Kağnı Ses Esirler, s. 60).

“Yeni Dünya” adlı eserde bulunan “Asfalt Yol” adlı öyküde bir köy öğretmenin yolu çok bozuk olan ve çok zorlanan köy halkı için yol yapımını hızlandıracak girişimlerde bulunması anlatılmaktadır. Ancak bu durum görüldüğü kadar kolay olmamaktadır. Bürokratik engellere ve köyde bulunan kendini bilmez birkaç kişinin ithamlarına aldırmadan mücadelesini sürdürmüştür. Öğretmendeki bu çaba, çalışkanlık değeri olarak belirlenmiştir.

“Çocukları toplamak, dersleri yoluna koymak pek güç olmadı. Köylüler kendi dilleriyle konuşanları anlamakta gecikmiyorlar. Şimdilik hiçbir şeyden şikâyetçi değilim. Yalnız bir yol meselesi var ki, bunu kendime iş edindim ve aylardır uğraşıyorum.” (Yeni Dünya, s. 8)

“Sırça Köşk” adlı eserde bulunan “Bir Aşk Masalı” adlı masalda bir dervişin kendisine verilen altınları fakir insanlara yardım için dağıtması, dayanışma değeri olarak belirlenmiştir.

Derviş o akşam da önüne bir yığın halinde biriken altınları toplayıp alacakaranlığa gömülen sokaklara dalmış, yürümüş yürümüş, şehrin kenar semtlerine gelince altınları avuç avuç torbasından çıkararak buralarda oturan ve halleri vakitleri başka hemşerilerinden biraz daha düşük olan kimselere dağıtmış, sonra şehrin kenarındaki küçük, taş bir kulübeye girerek çorbasını pişirmiş, sırtını duvara verip kalmış (Sırça Köşk, s. 124).

“Kağrı Ses Esirler” kitabında “Esirler” adlı oyunun üçüncü meclisinde geçen diyalogda Türkler arasındaki dayanışmanın önemine vurgu yapılmıştır.

“2’NCİ TÜRK: Kürşad, sözü kısa keseceğim; biz milletin bu halde kalmasının mesuliyetini sırtımızda hissettik ve sonunda hayat veya ölüm olan bir mücadeleye atılmaya karar verdik.”
(Kağrı Ses Esirler, s. 167).

“Duvar” adlı öyküde hapishaneden kaçmaya çalışan iki kişinin plan yapması anlatılmaktadır. Ancak birinin son anda vazgeçerek kanunlara uymanın daha doğru olduğu kararını vermesi üzerine dönüp teslim olması kurallara ve kanunlara uyma değeri olarak belirlenmiştir.

“İlk önce ben de geri dönmeyi ister değildim fakat bunun lazım olduğunu ona anlatırken onu değil kendimi kandırdım. En sonunda sözlerime o kadar inanmış ve kendimi o kadar korkutmuştum ki: ‘Sen istersen git, ben kalırım, candarma kurşunuyla geberecek halim yok!’ diye bağırdım, hızla geriye dönüp dükkâna doğru sürünmeye başladım.” (Kağrı Ses Esirler, s. 45).

“Kürk Mantolu Madonna” adlı romanda doğal mirasa karşı duyarlı olma değeri belirlenmiştir.

Âşık olduğu kadına tabiatı anlatırken aslında tabiata da âşık olduğunu söylediği sözlerden anlamaktayız.

Ben de sizin gibi tabiatı çok severim, hatta diyebilirim ki insanlardan ne kadar uzak kaldıysam tabiata o kadar sokuldum. Benim memleketim dünyanın en güzel yerlerinden biridir. Tarihlerde okuduğumuz birçok medeniyetler, oralarda kurulmuş ve yıkılmıştır. On on beş asırlık zeytin ağaçlarının altında yatarken bir zamanlar bunların mahsulünü toplayan insanları düşünürdüm. Çam ağaçlarıyla kaplı dağlarında, insan ayağı basmamış zannedilen yerlerde mermer köprülere, işlemeli sütunlara rastlardım. Bunlar benim çocukluğumun arkadaşları, hayallerimin mevzuuydu. O zamandan beri tabiatı ve onun mantığını her şeyin üstünde tutarım. (Kürk Mantolu Madonna, s. 100).

Romandaki kahramanların doğaya bakışından doğayla ilgili yaklaşımlarını anlamaktayız.

İki tarafında muntazam dikilmiş çam ormanları vardı. Ara sıra dallardan yere, pat, diye kar parçaları düşüyordu. Yanımdan bisikletli insanlar ve uzaktan yerleri sarsarak bir tren geçiyordu. Yürüdüm... Sağ tarafta büyükçe bir göl ve üzerinde paten kayan bir kalabalık gördüm. Ağaçların arasına saparak o tarafa gittim. Ormanın her tarafında uzun, birbirine karışan kayak izleri vardı. Etrafı tel örgü ile çevrilmiş korularda minimini çam fidanları, üstlerine yüklenen karla, beyaz pelerinli çocuk gibi titreşiyorlardı (Kürk Mantolu Madonna, s. 121).

“Çirkince” adlı öyküde, bu kasabanın adının neden “Çirkince” olarak belirlendiği anlatılmaktadır. Bu öyküde, insanların doğal mirasa sahip çıkmamaları ve bu konuda

duyarlı olmamaları sonucu cennete benzetilen yerin, zamanla nasıl çirkinleştiği anlatılmaktadır.

Raflarındaki on binlerce papirüsle kafalara aydınlık düşünceler dolduran kütüphanenin pek bozulmamış merdivenlerinden çıkıp kurucusunun çıra isleriyle kararmış mezarına girmek isteyince karanlık uykularından uyandırılan yarasalar hırsla insanın yüzüne çarpıyorlardı. Daha yapıldığı günlerde bir zelzele ile yıkılan mabedin kalın sütunları, insafsız bir tanrının hişminden korkup secdeye kapanmış gibi, hep aynı istikamete uzanmış ve parçalanmışlardı. Küçük ve zarif Odeon tiyatrosunu örten sararmış otların arasında kertenkeleler dolaşiyor, Kızlar Gymnasium'undan tek ayakta kalan şey, yarı yıkılmış büyük bir kapı, -Girmeyin, ağlarsınız!- der gibi dudaklarını büküyordu (Sırça Köşk, s. 94).

“Bir Orman Hikâyesi” adlı öyküde doğal güzelliklerin bozulmaması için ortaya konan çaba anlatılmaktadır.

Fakat beş altı yüz ağaçlık bir parça, bir kuru vardı ki, bütün köy, ölse burasını satmamaya, kaptırmamaya karar verdi. Artık bununla geçinmeye çalışacaktık. Çocuklar, babalarının anlattığı eski, büyük ve esrarlı ormanı burada bulmaya çalışacaklardı. Bu, köye eski günlerinin bir yadigarıydı. Hiçbirimiz ama hiçbirimiz buraya el sürdürmek istemiyorduk. Şirket de, galiba ileri gitmekten korktuğu, bizi darıltmayı da menfaatine uygun bulmadığı için burayı elde etmeye pek hevesli görünmüyordu (Değirmen, s. 83).

İşlenen öykülerdeki olayların ele alınış tarzıyla kahramanların içinde buldukları ortamda ters giden bir şeyleri gün yüzüne çıkardıkları anlatılmakta; kahramanlardaki bu çaba, vatanseverlik değerinde yer alan alt değerleri örneklendirmektedir.

5.10. Yardımseverlik

Sosyal yaşantının içerisinde insanlar, hayatı daha kolay hale getirmek için kendi aralarında yardımlaşma olgusunu oluşturmak durumundadırlar. Yardım kavramının sözlükteki tanımı şu şekilde geçmektedir: “Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma.” (TDK, 2011, s. 2535). Kişiler arasında yardımseverlik duygusunun gelişmesi, birlikte yaşamanın bir gereği olarak ilişkileri sağlamlaştırır ve toplumun refah seviyesini artırır.

Yardımseverlik değeri, 2017-2018 Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında “cömert olma, fedakâr olma, işbirliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma ve paylaşma” alt başlıklarıyla verilmiştir (MEB, 2017).

5.10.1. Cömert Olma

Dünyanın her bölgesinde zengin ve fakir olmak üzere birçok insan yaşamaktadır. İnsanların mutlu olması, zenginlik veya fakirliğe bir kriter olarak yaklaşmamasına ve

maddi- manevi her anlamda çevredekilere karşı daima verici olma davranışı sergilemesine bağlıdır. Cömertlikle eş anlamlı olarak kullanılan “gönlü bol” ifadesi yardım eden kişi, kendisinde mevcut olan gelirin az ya da çok olup olmadığını düşünmeksizin yardım isteyen insanlara cömertçe ihtiyacı kadarını verebilmek, şeklinde açıklanmaktadır. Bu şekilde davranan insanlar toplumda, “gönlü zengin” olarak tarif edilmektedir.

5.10.2. Fedakâr Olma

Başkalarının mutlu olması için kişi, kendi mutluluğundan vazgeçer. Özlemlerini ve isteklerini erteleyerek başkalarının beklentilerini gerçekleştirmeye gayret ederler. Bu açıklamalar doğrultusunda kendilerini toplumun iyiliğine adayan ve bencillik yapmayan insanlar, fedakar olarak ifade edilmektedir.

5.10.3. İşbirliği Yapma

İşbirliği değeri, öğrencilere kazandırıldığında öğrencilerde benmerkezcilikten uzak bir duygu gelişmektedir. Toplumun içinde fert olarak yer alan kişiler, uyuşmazlıklardan barışçıl çözümler elde edebilmek için başkalarına destek sağlayarak işbirliği içerisinde çalışmak durumundadırlar (Bridge, 2003, s. 50-63).

5.10.4. Merhametli Olma

Hayatın içerisinde her şeyi yaşama, farklı duygularla karşılaşma ihtimalimiz hep vardır. Birçok şey istediğimizin ve irademizin dışında gerçekleşebilir. Belli dönemlerde birtakım zorluklar, bizi güçsüz bırakıp kendimizi zayıf hissetmemize neden olabilir. Çevremizde bize yardım edecek birilerine ihtiyaç duyarız, daha doğrusu merhamet duygusuyla yaklaşacak, destek olacak kişiler isteriz yakınımızda. İşte bu merhamet duygusu, kişiyi ayakta tutarak yaşamını devam ettirmesine yardımcı olan bir güçtür.

5.10.5. Misafirperver Olma

Bir ailenin yaşadığı eve aile üyeleri dışında iyi maksatlarla gelen kişilere “misafir” denilmektedir (Alkan, 1991, s. 741). Gelen misafire iyi davranıp hürmette kusur etmeyen

kişilere de “misafirperver” denir. Maddi gücü yetersiz olsa dahi elindekini misafirine ikram edecek kadar duyarlılığa sahip bireyler, Türklerdeki konukseverlik kültürünün gelecek nesillere aktarılmasında örnek olacak bireylerdir (Özdemir, 1991, s. 740). Türklerdeki misafir ağırlama şekli kendi kültürümüze has özelliكتedir. Misafir için her zaman evin bir odası temiz bulundurulur hatta misafir odası olarak adlandırılır, temiz kıyafetler giyilir, en güzel yemek takımları onlar için özel çıkarılır, gitmek istediğinde de kalması için ısrar edilir. Kültüre özgü bu tür öğeler, yaşantıyla aktarılabileceği gibi okullardaki ders programlarına çeşitli etkinliklerle yerleştirilerek de yeni kuşaklara bu öğeler ayrıntılarıyla verilebilir (Alkan, 1991, s. 742).

5.10.6. Paylaşma

Paylaşma değeri, rahatlıkla anlatılabilen ve çok kolay uygulama alanı bulan bir değerdir. Nitekim hayatımızın herhangi bir döneminde herhangi bir şeyi paylaşmadığımız bir an geçmemektedir. Aynı ortamlarda bulunduğumuz kişilerle paylaşımlarımız artıkça aradaki bağ da güçlenmektedir. Paylaşma duygusu, sevgi değeriyle iç içedir. Bizler daha çok sevdiğimiz insanlarla paylaşıyoruz hayatı. Merhabamızı, dostluğumuzu, acılarımızı, mutluluğumuzu aklımıza gelen her şeyi değer verdiğimiz insanlarla bölüşürüz. Hayat bu şekilde anlam kazanmaktadır. Paylaşımındaki güzelliğın farkındalığını küçük yaşlarda öğrencilere hissettirdiğimizde geleceğini kuracak olan gençlerimize daha huzurlu bir ortamın zeminini hazırlamış oluruz.

Tablo 16.

Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Yardımseverlik Değerinin Dağılımı

Eserin Adı	Cömert Olma	Fedakâr Olma	İş Birliği Yapma	Merhametli Olma	Misafirperver Olma	Paylaşma
	Bulunduğu sayfalar	Bulunduğu sayfalar	Bulunduğu sayfalar	Bulunduğu sayfalar	Bulunduğu sayfalar	Bulunduğu sayfalar
İçimizdeki Şeytan	121	166, 168	-	-	-	-
Kürk Mantolu Madonna	-	41	-	130	-	-
Kuyucaklı Yusuf	-	167	-	17	-	-
Sırça Köşk	21, 124	-	-	-	21	110, 125
Kağnı Ses Esirler	-	48, 146	-	-	-	145
Değirmen	16			47, 50	117	-
Yeni Dünya	-	23, 31	108	22, 30, 42, 47	-	-

“Sırça Köşk” eserinde yardımseverlik değerleri tespit edilmiştir. Bu eserde geçen “Beyaz Bir Gemi” öyküsünde Ressam Tevfik yapmış olduğu resme değerinin üstünde bir karşılık alınca bu davranışı büyük bir cömertlik olarak değerlendirmiştir. Kaptan, verilen emeğe saygı duyduğunu ve sanata değer verdiğini göstermek için herhangi bir ücret talep edilmemesine karşın resme, değerinin üzerinde bedel ödemiştir. Kaptanın davranışı cömertlik değeri olarak belirlenmiştir.

“Kaptan: -Bir dakika!- diyerek salondan çıktı, tekrar içeri gelince yüzü hafif kızarak:

-Lord Cenapları hakikaten bedbaht olacaklar, bu centilmence alakanızı kendileri değerlendirmeyi muhakkak çok isterlerdi, kusura bakmayın, benim tarafımdan şunu kabul edin!- dedi ve ressama bir zarf uzattı.” (Sırça Köşk, s. 21).

“Bir Aşk Masalı”nda daha önce vatanseverlik değerinde dayanışma değerini örneklendiren bölüm, yardımseverlik değerlerinden cömert olma değeri olarak da belirlenmiştir.

Derviş o akşam da önüne bir yığın halinde biriken altınları toplayıp alacakaranlığa gömülen sokaklara dalmış, yürümüş, yürümüş, şehrin kenar semtlerine gelince altınları avuç avuç torbasından çıkararak buralarda oturan ve halleri vakitleri başka hemşerilerinden biraz daha düşük olan kimselere dağıtmış, sonra şehrin kenarındaki küçük, taş bir kulübeye girerek çorbasını pişirmiş, sırtını duvara verip kalmış (Sırça Köşk, s. 124).

“Değirmen” adlı öyküde bir grup çingene, konaklamak için seçtikleri köyde halk tarafından misafirperver bir şekilde karşılanmıştır. Köy halkının kendi yiyeceğinden çingenelere vermesi cömertlik değeri olarak belirlenmiştir.

“Aralarında bir kiloya yakın buğday toplayarak Atmaca’ya verdiler. Ve değirmenci buna iki çömlük de yoğurt ilave etti.” (Değirmen, s. 16).

“Kağrı Ses Esirler” adlı eserde yardımseverlik değerine rastlanmıştır.

“Pazarcı” öyküsünde bir babanın ailesi için kendi ihtiyaçlarını ertelemesi, fedakârlık değeri olarak belirlenmiştir.

Fakat çocukları yavaş yavaş büyümeye başlamışlardı ve basık tavanlı dükkânın kazancı onları biraz güç geçindiriyordu. Mesela iki seneden beri kendi sırtına bir elbise yaptıramamış, yüzbaşılığından kalma üniformalarını bozdurarak giymişti. Gene bozdurarak ilk mektebin son sınıfına giden oğluna palto yaptırdığı kurşuni pelerinini, bir zamanlar, ağarmamış saçlarının altında ve dik omuzlarında dalgalanır gibi kıvrılan bu şimdi havı dökülmüş kumaşı, sıksa oğlunun sırtında gördükçe gözleri yaşarır gibi oluyordu (Kağrı, Ses Esirler, s. 48).

“Mehtaplı Bir Gece” öyküsünde parkta rastladığı genç bir erkeğe yardım eden düşkün bir kadının yardımseverliği vurgulanmıştır. Kendi sefil hayatına rağmen gidecek yeri olmayan ve çok hasta olduğu her halinden belli olan bu genç adama sadece içinden geldiği için yardım eden kadın, büyük bir özveri göstermiştir. Kalan son yiyecek ve çay şekerini de genç erkek için kullanarak tam bir fedakârlık örneği sergilemiştir.

“Duvarın mukabil köşesine giderek yongalarla bir ateş yaktı. Kapaksız ve eğri büğrü bir çaydanlıkta biraz su kaynattı. Sonra sepetin içini uzun müddet araştırıp bulduğu üç tane şekeri bu suya atarak karıştırdı ve hazırladığı şekerli sıcak suyu yudum yudum genç adama içirdi.” (Kağrı, Ses Esirler, s. 146).

“Yeni Dünya” adlı eserde yardımseverlik değerinin örnekleri vardır.

“Hanende Melek” öyküsünde bir eğlence yerinde çalışan kadına her gece askıntı olan sarhoş bir adamın ailesini hiçe sayarak onların ekmek parasını sarhoş masalarında nasıl yediği anlatılmaktadır. Bu durumu bir gece yarısı iş çıkışında babasının boynuna sarılıp ağlayan küçük kızıdan öğrenen Melek, çok üzülür. Ertesi gün yine kapı önlerinde sızan sarhoş babasını kaldırmaya çalışan ancak gücü yetmeyen küçük kıza acıyan Melek, sarhoş adamla kızını evine bırakır. Tam kapıdan ayrılacağı sırada ailenin durumuna pek üzülür ve daha önceden sarhoş adamın kendisine hediye ettiği bilezikleri çantasından çıkarıp verir. Kendi kazandığı paradan da bir miktar uzatır. Melek’in küçük kıza ve ailesine üzülerek kazancından vermesi, fedakârlık değeri olarak tespit edilmiştir.

Melek yavaşça elindeki çantayı açtı, içinden dört beş altın bilezikle bir çift küpe aldı. Kendisine hayretle bakan sıska kadına uzatarak:

-Alın bunları... Bunlar sizin galiba...- dedi. Sonra başını azıcık önüne eğerek:

-Bana bunları boşuna vermişti...- diye ilave etti. Gitmek için döndü. Kapının kenarına dayanmış duran küçük kızı gördü. Kendini tutamayarak onu kolundan yakaladı ve çekti, sırsıklam saçlarından tuttuğu başını göğsüne bastırdı. Sonra eğildi, şaşkın şaşkın kendine bakan kızın yaşlardan ve yağmurdan ıslanmış yüzünü sıkı sıkı öptü (Yeni Dünya, s. 23).

“Çaydanlık” öyküsünde hapishanede ölen adamın karısının eski bir çaydanlık için kargaşa çıkarması sonucu, koğuştakiler bu duruma çok üzölmüşlerdir. Kocasının ölüsüne dahi saygısı olmayan bu kadının adamın arkasından hayır işlemeyeceği ortadadır. Ölen adamın koğuş arkadaşlarından birisi kendisindeki son birkaç kuruşu, arkadaşının mezarına su dökölmesi için testi alınmasını istemiştir. Kendisinin de imkanı olmadığı halde arkadaşını için ortaya koyduğu bu davranış, fedakarlık değeri olarak belirlenmiştir.

Amerikan bezi torbanın ağzını açtı, içinden bir çift yün çorapla bir iki çevre ve bir kat çamaşır, en sonra da küçük bir kese çıkardı. İcini önüne boşalttı. Beyaz yatak örtüsünün üzerine üç tane on kuruşluk yuvarlandı. Satılmış bunlardan ikisini İsmail’e uzatarak: -Al şunu da, sevaptır, bir testi aliver. Rahmetliyi mezarda kefensiz yatıracaklar, hiç olmazsa toprağına iki testi su döküver...- dedi. (Yeni Dünya, s. 31).

“Sulfata” öyküsünde karısının sıtma geçirdiğine kasaba doktorunu bir türlü ikna edemeyen delikanlıya daha önce bağ yolunda karşılaştıkları adamın yol gösterip delikanlıyı yönlendirmesi işbirliği değeri olarak belirlenmiştir.

“-Bana bak, Mustafa!- dedim. -Sen şimdi bir yerden küçük bir cam parçası bul... İyice temizle... Sonra karına nöbet geldiği zaman bir toplu iğneyle şahadet parmağıının ucunu azıcık del... Çıkan kanı camın üstüne sür, onu doktora götür...” (Yeni Dünya, s. 108).

“Değirmen” adlı kitabında bulunan “Viyolonsel” öyküsünde fırtına sonucu içinde oldukları gemi hasar alarak parçalanır. Gözlerini açtıklarında vahşilerin yaşadığı adada olduklarını anlarlar. Yaşanan gemi kazası, onları ayıramamış, birlikte hayata tutunmaya çalışmışlardır. Vahşilerin yaşantısı onlara garip gelmiş ve yaşantılarındaki zorlukların farkında olmayan bu insanlara merhamet hissi duymuşlardır.

Geminin kaburgaları çatırdamaya başladığı zaman, birbirlerine sarıldılar. Gözlerini kapadılar...

..

Ancak ertesi gün -kendilerini sahilin kumlarına uzanmış bularak yabani otlarla tedaviye çalışan zencilerin arasında gözlerini açtılar. Ve uzak kayalarda parçalanan enkazdan başka canlı bir şey göremediler. Zencilerin sahilden epey içeride olan köylerinde birkaç ay oturup onların dillerini öğrenmeye başlayınca anladılar ki, burası Afrika’nın en kimsesiz yerlerindedir ve on sekiz seneden beri hiçbir beyaz adam uğramamıştır (Değirmen, s. 47).

“Viyolonsel” adlı öyküde iki ay sora karısı hastalıktan ölür. Karısının ölümüyle sarsılan adam hayattayken en çok sevdiği müzik aletiyle ona verdiği vaadi yerine getirmek ve karısının ruhuna müziği duyurmak için viyolonseli son ses çalmaya başlar. Gücü tükenince de olduğu yere yığılır kalır. Gemi kazası sonrası yaşadıkları adadaki zenci dostları onu yalnız bırakmak istemezler ve hep yanında olurlar. Karısının ölümüyle sarsılan adama destek olmaya çalışan zencilerin davranışı, merhametli olma değeri olarak belirlenmiştir.

“Genç adam, çalgısıyla beraber toprağın üstüne baygın yuvarlanıncaya kadar çaldı. İki gün sonra ayılınca vahşiler, kendisini ormana, her zaman viyolonsel çaldığı bir ağacın altına götürdüler. Burada taze bir mezar vardı.” (Değirmen, s. 50).

“Yeni Dünya” adlı eserinde yer alan “Hanende Melek” öyküsünde babasını evlerine götürmek isteyen küçük kıza merhamet duyan Melek, yardım eder.

-Kaldırırsenize, ne olur?- dedi. -İki gündür eve uğramıyor, hepimiz açız. O gelmeyince annem büsbütün sinirlenip bizi dövüyor, gidin getirin diyor!-

Melek ve garson, Hüseyin Avni'nin kollarına yapıştılar. Sarhoş sızmıştı. Yerinden güç oynuyordu. Islak paltosu sıska vücudundan daha ağırdı. Ayaklarını yerde sürüyerek birkaç adım götürdüler. Biraz gevşek bırakınca olduğu yere çöküyordu. Hiçbir şey söylemeden onu sürüklemeye devam ettiler. Küçük kız önlerine düşmüş, yol gösteriyordu (Yeni Dünya, s. 22).

“Çaydanlık” ta, ölmek üzere olan arkadaşına merhamet eden mahkum, son bir kez ağzına su akıtmak ister ancak bunu yapamadan yaşlı adam hayata gözlerini yumar.

-Akşam Beybaba ağırlaşıverdi...- dedi. -Baktım vakti gelmiş benzer, başında candan adamı yok, ağzına bir yudum su akıtacak oldum. Çaydanlığı hademe İsmail'e verip mutfağa saldim. Ilıkça su getirsin dedim... Su gelmeden rahmetli can teslim etti. Nasip değilmiş. Kısmeti bu kadarmış... (Yeni Dünya, s. 30).

“Isıtmak İçin” adlı öyküde yaşlı bir kadının evde hasta yatağındaki kızına bakmak için başkalarının çamaşırlarını yıkaması, kendisine karşı yapılan her türlü haksızlığa ses çıkarmaması ve içinde bulunduğu çetin hayat mücadelesi anlatılmaktadır.

Ev sahibinin ayarladığı kadın, düzenli olarak gelir, çamaşırlarını yıkar ve sessizce ücretini aldıktan sonra evden ayrılırdı. Bir gün kendi çamaşırları arasında başka çamaşırların da olduğunu fark eden adam, ev sahibinin, ücretini ödemediği kendi çamaşırlarını da onun çamaşırlarıyla yıkattığını öğrenmiş ve bu duruma canı sıkılmıştır.

Hava kapalı olduğu için çamaşırları sofaya gerilen iplere seriyordu. Bunların arasında bana ait olmayan birtakım yatak çarşafı, entariler de vardı. Kadına sorduğum zaman madamın kendi çamaşırlarını da benimkilerin arasına katıp ona yıkattığını öğrendim. İlk duyduğum his biraz tikslenme oldu. Canım sıkıldı. Benim yüzümden haksızlığa uğrayan zavallı kadını odama çağırıp gönlünü almak aklımdan geçti. Sonra kendi kendime:

-Herhalde aralarında anlaşmışlardır. Zorla getirmiyoruz ya- dedim. Cebimden bir yirmi beş kuruşluk çıkardım. Biraz tereddütten sonra buna bir de on kuruşluk kattım, ona verdim. Odama girerek kapıyı arkamdan kapadım. (Yeni Dünya, s. 42).

Çamaşırcı kadının bu duruma ses çıkarmaması, onu daha da üzmüş ve kadına yardım etmek için oturduğu adresi, bulmaya çalışmıştır. Bin bir türlü güçlükten sonra ulaştığı evde yatalak kızının başında ağlayan kadını görünce daha derin acılar hissetmiş ve kadına yaklaşımadan evden sessizce ayrılmıştır. İçler acısı durum karşısında insanlığından utanmıştır.

Niçin günlerdir gelmediğini sormak için tekrar eve yönelmiş ve bir kez daha o korkunç manzaranın ortasında kalakalmış. Ülkemizin herhangi bir köşesinde bugün bile karşılaşılabileceğimiz bu manzarayı o kadar güzel betimlemiş ki yazar, birçok duyguyu bir arada görmekte ve yaşamaktayız. Bu duygulardan en yoğun hissedileni merhamettir bu öyküde.

Aynın ışığı, kapı arasında duran kadının yüzüne vurmuş ve yarısını aydınlatmıştı. Her tarafım titremeye başladı. Karşımda kıvılcıktan duran bu çehrenin bir ölüden farkı yoktu. Çukurdaki gözleri büsbütün kaybolmuş, dişsiz ağzının etrafındaki dudakları daha çok incelmış ve buruşmuştu. Aklımdan derhal iki lirayı eline sıkıştırarak oradan kaçmak geçti. Kaçmak, her zamanki gibi, her şeyden kaçmak... Görmekten, duymaktan ve beraber ıstırap çekmekten kaçmak. İçimde buna isyan eden bir şey vardı. Başımı kadına doğru uzatarak:

-Niçin gelmedin? Merak ettim! Çocuğun nasıl?- dedim.

Kadın belki soğuktan, belki başka bir şeyden titriyordu. Çıplak ayakları, benim kunduralarımın içerisi işleyerek parmaklarımı donduran soğuk taşlar üzerindeydi. (Yeni Dünya, s. 47)

“Sırça Köşk” adlı eserinde bulunan “Beyaz Bir Gemi” öyküsünde Ressam Tevfik’e dostane davranıp misafirperverlik gösteren genç kaptanın davranışı değer olarak belirlenmiştir.

Bunun için, genç kaptan tabloyu eline alıp takdîrî bakışlarla uzun uzun seyrettikten sonra:

-Ah, ne güzel, ne güzel... Bizimle bir öğle yemeği yemek lütfunda bulunursunuz, değil mi?- deyince adeta sevindi, kaç gündün beri doğru dürüst bir yemek yemediğini hesaplamaya çalışarak -Neyse, buna da şükür!- dedi. (Sırça Köşk, s. 21).

“Değirmen” adlı eserinde bulunan “Bir Siyah Fanila İçin” öyküsünde görev yapacağı kasabaya gitmek için yola çıkan Kaymakam’ın ulaşımın zor şartlarından dolayı yolculuğa ara verip misafir olduğu evde hürmet görmesi, misafirperver olma değeri olarak tespit edilmiştir.

“Güneş uzaktaki dağların arkasında kollarını gererek uyanırken ben belediye reisinin evinde yumuşak bir yer yatağında uykuya sarılıyordum...” (Değirmen, s. 117).

“Sırça Köşk” adlı eserinde yer alan “Kurtla Kuzu” öyküsünde solculuk meselelerinden dolayı hapse giren ve aylarca işkence gören iki gencin bırakıldıklarında cebindeki beş on kuruşu karınlarını doyurmak için paylaşmaları, paylaşma değeri olarak belirlenmiştir.

Bir eliyle kapıyı açarken ötekiyle cebini yokladı. Tevkif edildiği sırada aldıkları beş on lirayı çıkarken geri vermişlerdi. Masanın başında yan yana oturdular. Hiç konuşmadan çorbalarını içtiler ve başka bir şey yiyemeyeceklerini, hemen tıkanıklarını anladılar. Delikanlı cebinden sigara paketini çıkarıp kıza uzattı fakat o, başıyla, -İçmem- diye işaret etti ve -Kalkalım- demek isteyen bir hareket yaptı. (Sırça Köşk, s. 110).

“Bir Aşk Masalı”nda Melike’nin tüm hazinelerini vermek istemesi davranışı paylaşma değeri olarak belirlenmiştir.

-Nasıl olur derviş?- demiş. -İnsanın içini bir dert kemirmeyince yüzü böyle solar, gözleri böyle dalar mı? Belki gönlündeki dilek sana pek büyük, pek erişilmez görüldüğü için söylemekten kaçınıyorsun. Ama bilirsin ki, benim yurdumdaki insanları bahtiyar görmekten başka hiçbir arzum yoktur. Haydi, çekinmeden ne istediğini söyle. Dilediğin fakat elde edilmez sandığın şey, uçsuz bucaksız bir zenginlik midir? Her gün önüne yığılan altınları arzularına göre çok küçük bulduğun için mi azımsayıp dağıtıyorsun? Eğer böyleyse söyle, sana bitip tükenmez hazinelerimin yarısını, hayır, hepsini vereyim. (Sırça Köşk, s. 125).

“Kağnı Ses Esirler” adlı eserinde bulunan “Mehtaplı Bir Gece” adlı öyküde, yoksul kadının elinde kalan son yiyecekleri hasta adama yedirmeye çalışması, fedakârlık yapma değeriyle birlikte paylaşma değeri olarak da belirlenmiştir.

Beş on adım yürüdüler. Önlerine yanmış bir evin dört duvarı geldi. Boş bir delikten ibaret olan kapının iki ayak merdivenini çıkarak içeri girdiler. Üstü açık olan ve etrafındaki kocaman taş pencerelerden deniz görünen bu duvar harabelerinin bir köşesine, bir metre kadar yükseklikte, bir çuval gerilmişti. Onun altında bir küçük testi, örtüye benzeyen bir paçavra yığını ve bir miktar otun üzerine serilmiş, yer yer yırtık bir keçe vardı. Duvarın taşları arasına sokulmuş bir tahtada ezik bir sepet asılı duruyordu. Kadın hastayı keçenin üzerine arkası üstü yatırdı, sepeti duvardan alarak içinden birkaç kuru ekmek parçası çıkardı ve:

-Ye bakalım!- dedi (Kağnı, Ses Esirler, s. 145).

Yardımsızlık değerinin tespit edildiği öykülerde genellikle hayatın çirkin yüzüyle karşılaşan insanların yaşantısından örnekler görmekteyiz. İçinde bulunduğu zor şartlara rağmen fedakarlıkta, yardımsızlıkta, çalışarak hayatını kazanmak için uğraş vermekte sınır tanımayan insanların sergilemiş oldukları bu davranışlarla önemli olanın insanın sadece kendini düşünmemesi ve kendisinin dışındaki insanlar için de bir şeyler yapmanın gerekliliği vurgulanmaktadır.

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Öğrencilerin davranışlarını değiştirme ve istenen davranış şeklini kazandırma noktasında değerler eğitimi önemlidir. Birey, ait olduğu toplumun sosyo- kültürel yapısıyla yetişmekte ve toplumun devamlılığı için eğitim yoluyla edindiği bilgileri devam ettirmek ve kendinden sonraki nesillere aktarmak durumundadır. Toplumun ayakta tutan bu değerleri dilimizle koruruz ve aktarırız. Bu bakımdan ortaöğretim kurumlarında okutulan Türk Dili ve Edebiyatı ile ilköğretimde okutulan Türkçe dersi adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerinin aktarılmasında önemli birer araçtır. Bu değerleri her bireye kazandırmak için edebi bir yol takip edilerek küçük yaşlardan itibaren çocuklarla iletişim geliştirmek adına da başvurduğumuz bir yöntem olan öykü metinleri bu amaçla kullanılabilir. Nitekim öykü ve romanlar, bireylerin sınırlı hayat tecrübelerini zenginleştirerek ileriye dönük fikir ve girişimlerine destek kuvvet niteliğinde rol üstlenmektedir. Özellikle küçük yaşlardan itibaren çocuğun eğitiminde ön plana taşınan öyküler, verilmek istenen davranışları somutlaştırma ve örnek yaşantı oluşturma adına etkili metinlerdir. Doğru seçilen öykü ve romanlarla çocuklar ve gençler, hayata dair birçok şeyi bir arada bulabilmektedirler. Bu şekilde okuma becerilerini artırırken aynı zamanda hayatta karşılaşılabileceği davranış şekillerini de öğrenme fırsatı yakalamaktadır. Bu bağlamda çalışmaya kaynaklık eden Sabahattin Ali'nin öykü ve romanları, ele alınan değerler açısından incelenerek değerler eğitiminde kazandırılmak istenen davranışlar için uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Çalışmamızda Sabahattin Ali'nin üç roman, dört öykü ve bir tiyatro eseri 10 kök değer altında 35 alt değeri içermesi bakımından incelenmiştir. Yapılan inceleme neticesinde 35 alt değer her birini örneklendirecek ifadelerle rastlanmıştır. Araştırmamızda elde ettiğimiz bulgulara göre Sabahattin Ali'nin incelenen eserlerinin tümü, Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde işlenen değerler eğitimi açısından yeterli görülmüştür. Her eserde farklı bir değer ön plana çıkmıştır. Eserlerde değerlere ait örnekler çok olmasa da ortaöğretim düzeyindeki öğrenciler için yeterli görülmüştür. Değerler daha çok yorumlanarak ortaya çıkmaktadır. Türk Dili ve Edebiyatı dersinin amaçlarından biri yorum yapmayı öğrenmek olduğu için değerler konusunda Sabahattin Ali'nin eserlerinden metinler seçilebilir, eserleri okutulabilir. Dolayısıyla söz konusu eğitim düzeyindeki öğrencilerin bu eserleri okumaları için öğretmeleri tarafından yönlendirilmeleri uygun olacaktır. Özellikle değerlerin daha sık işlendiği eserlerin tavsiye edilmesi, öğrencinin hayatta karşılaşılabileceği davranış şekillerini öğrenmesi için fırsat yaratacaktır. Bu bağlamda kazandırılmak istenen değer için öğrenci yönlendirilmiş olacak ve eserlerdeki somut örnekler yoluyla kendi davranışlarını ölçecektir. Eğitimin temel amaçları arasında yer alan, bireye istendik davranış şekilleri kazandırma amacı doğrultusunda incelenen metinlerde tespit edilen örnek yaşantılarla, öğrenciyi birçok davranışın kazandırılacağı anlaşılmıştır.

Sabahattin Ali, eserlerini oluştururken toplum gerçekçiliğinden yola çıkarak konularını belirlemiş, kıyıda köşede unutulmuş ve çaresizliğiyle baş başa bırakılmış insanların hayatlarını işlemiştir. Eserlerindeki kahramanları genel itibarıyla; yaşadığı toplumun kaidelerine uygun davranmaya çalışırken içinde bulunduğu durumu aynı zamanda sorgulayan ve kendisine öğretilmiş gibi tercih hakkını doğrudan yana kullanan, ihanet etmeyen, sabreden, dürüst olan, dostluğa kıymet veren, sevmekten vazgeçmeyen, toplumu düzeltmeye çalışan, gerektiği zaman kurulu düzene baş kaldıran, doğru bildiğini savunan karakter özelliğindedir. Konulara uygun olarak seçilen kahramanlar, genellikle gündelik yaşantımızda, girdiğimiz bir sosyal ortamda, çalışma hayatımızda karşılaşılabileceğimiz kişilerdir. Yazarın olaylara eleştirel tarzda yaklaşması ve bunun üzerine kurgulanan tema ve temaya uygun özellikle kahraman yaratılması eserleri etkili kılmıştır. Yazarın eleştirel yaklaşımlarla olayları ele alması, eserlerde mukayese özelliğinin olduğunu göstermektedir.

Öğrenciler, eserlerdeki mukayese özelliğini sezerek kendi doğrularıyla var olan durumu karşılaştırma fırsatı yakalayacak ve bu doğrultuda düşüncelerini şekillendirecektir. İncelenen eserlerin bu özellikte oluşturulması, tespit edilen örneklerin öğrencinin zihninde

rahatlıkla somutlaştırılmasını sağlama açısından önemlidir. Özdeşim kurabileceği gerçekçi kahramanlar ve bu kahramanların başlarından geçen olaylara yaklaşımlarla eserler, öğrenciyi içine çekmekte ve kendini kahramanın yerine koyarak düşünmesini sağlamaktadır. Okurun eserle özdeşleşmesi ve topluma dair aksak yanları görerek çıkarımlarda bulunması, doğru davranışın ne olduğuna mukayese ederek karar verebilmesi, yazarın eserlerini büyük bir ustalıkla kaleme aldığını göstermektedir. Sabahattin Ali'nin edebi üslubu, tema izleği ve kahramanlarının özellikleri, yarattığı eserlerin benimsenmesini sağlamıştır. Bundan dolayı değerler eğitiminde kazandırılmak istenen davranışların rahatlıkla öğrenciye sezdirilmesi için Sabahattin Ali'nin eserlerinin seçilmesi isabetli olacaktır.

Sabahattin Ali'nin eserlerinde, Milli Eğitim Bakanlığının 2017'de "Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı"nda belirlediği "adalet değeri" genel başlığı altında adil olma, eşitlik, paylaşma; "dostluk değeri" genel başlığı altında diğerkamlık, güven duyma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma; "dürüstlük değeri" genel başlığı altında açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, etik davranma, güvenilir olma, sözünde durma; "öz denetim" genel başlığı altında davranışları kontrol etme, davranışların sorumluluğunu alabilme, öz güven sahibi olma; "sabır değeri" genel başlığı altında azimli olma, tahammül etme; "saygı değeri" genel başlığı altında alçakgönüllü olma, başkalarına kendisine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme; "sevgi değeri" başlığı altında aile birliğine önem verme, fedakarlık yapma; "sorumluluk değeri" başlığı altında kendisine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; "vatanseverlik değeri" genel başlığı altında çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, tarihi ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme; "yardımseverlik değeri" başlığı altında cömert olma, fedakar olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma alt değerlerin işlendiği yapılan tespitlerle ortaya konulmuştur.

Değerler yönüyle yapılan incelemelerde, "adalet" değerini ararken adaletsizliğin, eşitsizliğin daha çok vurgulandığı tespit edilmiştir. Bu açıdan adaletin ne olması gerektiğiyle ilgili bulgulara yer verildikten sonra gereken değerlendirmeler yapılmıştır. Diğer değerlerle ilgili de aynı yol takip edilerek yapılan tespitler ortaya konmuştur. İncelenen eserlerde tespit edilen değerler arasında en çok rastlanılan değerler, "sevgi, yardımseverlik ve dostluk"tur. En az uygulamanın belirlendiği değerler ise, "adalet, saygı ve sorumluluk" olmuştur. Belirlenen değerler öykü, oyun ve romanlarda bazen açıkça ifade

edilmiş bazen de örtük olarak işlenmiştir. Değerler, genellikle kahramanların olaylara karşı geliştirdiği tutum ve davranışlar yönüyle ortaya konulmuştur.

Eserlerde ele alınan “adalet” değerine 10, “dostluk” değerine 21, “dürüstlük” değerine 16, “öz denetim” değerine 13, “sabır” değerine 17, “saygı” değerine 11, “sevgi” değerine 28, “sorumluluk” değerine 15, “vatanseverlik” değerine 15, “yardımseverlik” değerine 26 örnek tespit edilmiştir. Toplam değer sayısı da 172’dir.

Eserlerdeki değerler, yüzdelik oran olarak şu şekildedir: Adalet %5,81; dostluk %12,21; dürüstlük %9,30; öz denetim %7,56; sabır %9,88; saygı %6,40; sevgi %16,28; sorumluluk %8,72; vatanseverlik %8,72; yardımseverlik %15,12.

Sabahattin Ali’nin eserlerinde en çok “sevgi” değerine rastlanmıştır. Bireyin hayatını mutlu ve anlamlı kılabilmesi için duygu olarak “sevgi”yi hiç eksiltmemesi gerektiğini incelenen “Kuyucaklı Yusuf” eserinde görmekteyiz. Romanın ana kahramanı Yusuf, eşkıyalar tarafından hazin bir şekilde katledilen ailesinin acısını çok derinden hissetmesine rağmen hayata küsmemiş, insanlardan nefret etmemiş, yalnızlığı seçmemiş ve içindeki insanları sevme duygusunu yok etmemiştir. Ailesini kanlar içinde gören bir kişinin yaşadığı travmayla insanlardan uzaklaşması, bazı duygularının açığa çıkmasına engel olması beklenen bir davranışken Yusuf, içindeki sevginin açığa çıkmasına izin vermiştir.

İnsanların belki de tüm davranışları üzerinde yönlendirici duygu olan sevgi, “Kuyucaklı Yusuf”ta çok etkili bir şekilde işlenmiştir. Yaşadığımız süre içerisinde birçok kötü olayla karşı karşıya kalsak da bu duygunun yok olmaması gerektiği, bu romanda somut bir şekilde ele alınmıştır. Sevgi değeri öğretilirken yararlanılabilecek etkili bir eserdir. Aynı eserde yer alan başka bir tespit de Kaymakam Bey’in ailesine sahip çıkmak için verdiği güzel mücadeledir. Bu mücadelenin içinde Kaymakam Bey’e her davranışıyla olumsuz bir ortam yaratan eşinin tüm engellemelerine rağmen her zaman iyi ve olumlu yaklaşımlarıyla aile bütünlüğünü koruyan tavırları sevgi değeri için önemli bir tespittir.

“Kürk Mantolu Madonna” eserindeki Raif Bey’in kendi yaşantısına dair hiçbir isteğinin olmaması ve sürekli küçük görülmesine rağmen ailesine bakmaktan vazgeçmemesi aile birliğini önemseydiğini ve kendini ailesine adamakla büyük bir fedakârlık örneği sergilediği görülmektedir. Kişinin bencillikten uzak, sadece kendisi için yaşamak yerine ailesinin tercih edilmesi gerektiği somut bir şekilde ortaya konulmuştur. Sevgi değerinin alt başlıklarından olan fedakârlığa verilebilecek en iyi örneklerden biridir.

Sabahattin Ali, eserlerindeki karakterleri, dürüst bir biçimde içinden geldiği gibi konuşturmuştur. Ana karakterlerin kimseden çekinmeyen tavırları, her şeyi açık bir şekilde ifade etmeleri dikkat çekicidir. Tam da olması gerektiği gibi bir özelliğe sahip olan karakterler, her ne pahasına olursa olsun düşüncelerini dile getirmektedirler. Sonunda toplum tarafından hoş karşılanmasa da dürüst davranmanın önemli olduğu, davranışın devam ettirilmesindeki kararlılıkla vurgulanmıştır. Özellikle “Skandal” öyküsündeki ana kahraman Nurullah Bey, insanların hoşuna gidecek sözleri konuşmaktansa doğru olanı konuşmayı seçerek dürüstlük örneği göstermiştir. Toplumda anlayış olarak yerleşen olumsuz bazı kalıp davranışların önüne geçilebilmesi için düzene uymak yerine doğru olan davranışın sergilenmesi gerektiği Nurullah Bey’in yaklaşımıyla verilmiştir. Bu öykü gerekirse dışlanmak gibi bir bedel ödenerek dürüstlüğü elde edilmesine iyi bir örnektir.

“Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma” olarak açıklanan “yardımseverlik değeri” incelenen eserler arasında sıklıkla yer almıştır. Birlikte yaşamının bir gereği olarak kişiler arasında yardımseverlik duygusunun gelişmesi, toplumun devamlılığı açısından önemli olduğu için bu değer öğretilen öğrencilere kazandırılmasında incelenen eserlerdeki tespitler, önem arz etmektedir. “Bir Aşk Masalı” adlı öyküdeki Derviş’in önüne yığılan altınları toplayıp semtlerdeki fakir insanlara dağıtması yardımseverliğin güzel bir örneğidir. Derviş’in ben merkezli hareket etmeyerek diğer insanların da ihtiyaçlarını gidermeye ve mutlu olmalarını sağlamaya çalışması bir ölçü niteliğinde değerlendirilmektedir.

Sabırlı olma değerinde incelenen azimli olma ve tahammül etme değerlerinin örnekleri arasında en çok dikkat çeken öykü “Sulfata” adlı öyküdeki gencin sevdiği kızı hayatta tutmak için büyük bir azim ve kararlılıkla hareket etmesi ve mücadelesinden yılmaması azimli olma ve içinde bulunulan duruma karşılaşılan güçlüklerle tahammül etme değerini yansıtmıştır. Bu öyküde belirlenen tespitlerle kişilerin karşısına çıkan olumsuz durumlarda bile yılmadan sabırla ilerlemeleri gerektiği sezdirilmeye çalışılmıştır.

Kişi toplumda bir amaca ulaşmak için kendi davranışını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu alabilmelidir. Öz denetim olarak belirtilen bu ifade toplumun ideal seviyede bir yapıya kavuşturulmasında tüm bireylere kazandırılması gereken bir değerdir. Bu değeri örnekleyen tespitlerden “Asfalt” öyküsündeki Muallim Bey’in kendinden emin bir duruşla ulaşmak istediği şey için sonuna kadar ilerlemesi ve önüne çıkan engelleri

kendi yöntemlerince çözerek davranışlarını kontrol etmesi bu değerın anlaşılrlığı açısından önemlidir.

Adalet değerinin tespit edildiği örneklerde en çok dikkat çeken özellik, yazarın bu duyguyu işlerken toplumun her alanında hissedilen adaletsizlikleri kaleme alarak betimlemeler yapmasıdır. Yazar bu değerde olduğu gibi diğer bazı değerlerde de olumsuz örneklere değinerek iyi olanın ne olduğunun altını çizmekte ve aslında kötü olanın eleştirilmesi yoluyla toplum için ne kadar çok zarar verici etkisinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Tespit edilen örneklerle yazarın bu yaklaşımı somutlaştırılmıştır. Adalet değeri adaletsizliğin işlendiği örneklere yer vererek sezdirilmeye çalışılmıştır.

Çalışma sonucuna göre, Sabahattin Ali'nin eserlerinin, dil ve anlatım yönüyle herkesin rahatlıkla okuyabileceği sadelikte ve edebi yönü güçlü olduğu anlaşılmıştır. Tüm değerlerle ilgili az da olsa örnek oluşturduğu görülmüş ve eserlerin değerleri aktarma konusunda kaynak olabileceği tespit edilmiştir.

6.2. Öneriler

1. Öğrencilere edindirilmesi hedeflenen değerlerin hangileri olacağı, değerlerin nasıl verilmesi gerektiği, ne tür yöntemlerin kullanılmasına ihtiyaç olduğu Türk Dili ve Edebiyatı dersi öğretim programlarında yer alabilir.
2. Değerler eğitiminde kazandırılmak istenen davranışların bireye sezdirilmesinde Sabahattin Ali'nin eserleri uygun kaynaklar olduğundan okul kitaplarında yer alan metinlerinde bu eserlerden örnek parçalar verilebilir.
3. Sabahattin Ali'nin eserlerinde öğretim programında verilen değerlere yeterli düzeyde örnekler olduğundan bu eserler öğrencilere okutulabilir.
4. Öğretim programlarında ele alınacak olan değerler, alan uzmanları aracılığıyla sınıflardaki genel seviye dikkate alınarak tespit edilebilir ve bu değerlere ait özellikler, kazanımlar belirlenebilir.
5. Etkinlikler oluşturulurken değerler eğitimine yönelik etkinlikler de düşünülebilir.
6. Değerler eğitimini aktaran kişiler olarak ders öğretmenleri okul içinde ve dışında tutum ve davranışlarına dikkat edebilir.

7. Lisans döneminde öğretmen adayları bu konuyla alakalı detaylı bir şekilde bilgilendirilerek uygulama noktasında desteklenebilir. Öğretmen adayları mezun olsalar dahi değerler eğitimiyle ilgili yeterlilik kursları yapılabilir, hizmet içi eğitimlerde konuya özel yer verilebilir.
8. Hedefleri gerçekleştirmek için öğrencinin seviyesine uygun Sabahattin Ali'ye ait doğru eserler uzman kadro tarafından belirlenebilir ve öğrencilerin bu eserlere rahatlıkla ulaşabilmeleri sağlanabilir.
9. Öğrenciler değerler konusunda Sabahattin Ali'ye ait zengin içeriğe sahip eserleriyle tanıştırılabilir ve her değerle ilgili uygulamaları öğrenme fırsatı verilebilir.
10. Değerler eğitimine uygun olmayan ancak edebi olarak nitelikli eserler de öğrencilere okutulabilir.
11. Öğrenme-öğretme sürecinde ve ders kitaplarında yer alan okuma metinleri, öğrencilerin milli, manevi ve evrensel değerlere ilişkin farkındalık geliştirmelerine katkı sağlayacak şekilde tasarlanabilir.
12. Gerçek yaşam durumlarında değerlerin yansımaları içeren olay ve olgulara ilişkin örnekler sınıf ortamına getirilebilir ve öğrencilerin benzer deneyimlerini paylaşmaları sağlanabilir.
13. Değer eğitiminde kapsamlı bir yaklaşım benimsenebilir; sadece öğrenciler değil aile, okul çalışanları ve toplumdaki insanlar eğitim sürecine dâhil edilebilir.

Çalışmaya ait bulgular, aşağıdaki tablo ve şekillerde verilmiştir:

Tablo 17.

Sabahattin Ali'nin Eserlerinde İşlenen Kök ve Alt Değerler

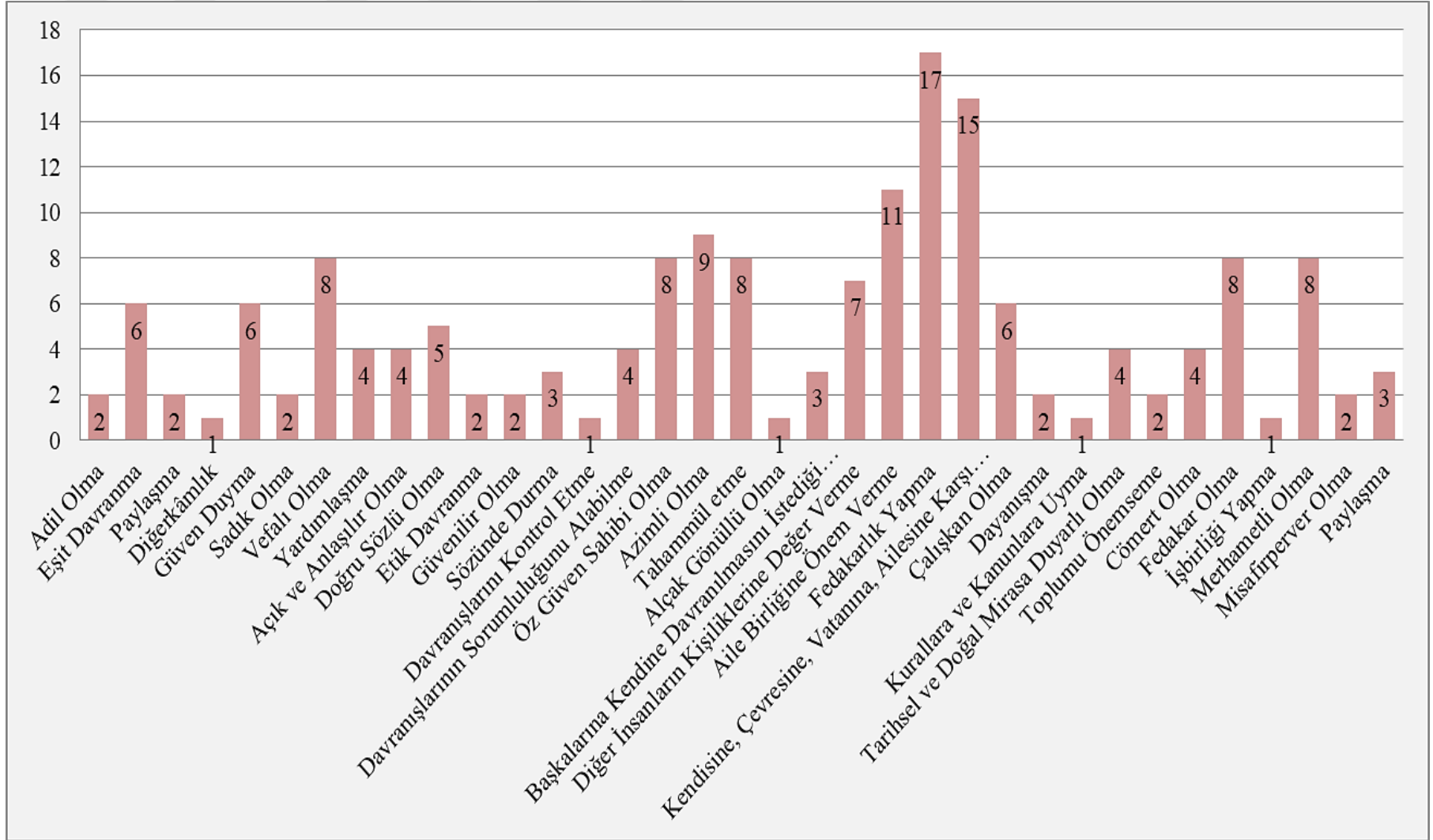
	İçimizdeki Şeytan	Kürk Mantolu Madonna	Kuyucaklı Yusuf	Sırça Köşk	Kağrı Ses	Yeni Dünya	Değirmen	Toplam	Yüzdelik Dilim
ADALET									
Adil Olma	0	0	0	1	1	0	0	2	1,16
Eşit Davranma	0	0	0	0	3	0	3	6	3,49
Paylaşma	0	0	0	2	0	0	0	2	1,16
DOSTLUK									
Diğerkâmlık	1	0	0	0	0	0	0	1	0,58
Güven Duyma	1	1	0	1	3	0	0	6	3,49
Sadık Olma	0	1	1	0	0	0	0	2	1,16
Vefalı Olma	0	1	2	2	3	0	0	8	4,65
Yardımlaşma	0	1	2	1	0	0	0	4	2,33
DÜRÜSTLÜK									
Açık ve Anlaşılır Olma	1	2	0	0	1	0	0	4	2,33
Doğru Sözlü Olma	0	2	1	0	2	0	0	5	2,91
Etik Davranma	0	0	0	1	0	1	0	2	1,16
Güvenilir Olma	0	1	1	0	0	0	0	2	1,16
Sözünde Durma	0	1	1	0	0	1	0	3	1,74
ÖZ DENETİM									
Davranışlarını Kontrol Etme	0	0	1	0	0	0	0	1	0,58
Davranışlarının Sorumluluğunu Alabilme	0	0	0	2	2	0	0	4	2,33
Öz Güven Sahibi Olma	0	0	1	3	4	0	0	8	4,65
SABIR									
Azimli Olma	1	1	0	1	3	3	0	9	5,23

Tahammül Etme	1	2	2	0	3	0	0	8	4,65
SAYGI									
Alçak Gönüllü Olma	0	0	0	1	0	0	0	1	0,58
Başkalarına Kendine Davranılmasını İstedığı Şekilde Davranma	1	0	0	1	1		0	3	1,74
Diğer İnsanların Kişiliklerine Değer Verme	0	1	4	2	0	0	0	7	4,07
SEVGİ									
Aile Birliğine Önem Verme	1	0	9	0	0	1	0	11	6,40
Fedakârlık Yapma	2	2	1	0	5	3	4	17	9,88
SORUMLULUK									
Kendisine, Çevresine, Vatanına, Ailesine Karşı Sorumlu Olma	2	2	5	2	1	0	3	15	8,72
VATANSEVERLİK									
Çalışkan Olma	1	0	0	3	1	1	0	6	3,49
Dayanışma	0	0	0	1	1	0	0	2	1,16
Kurallara ve Kanunlara Uyma	0	0	0	0	1	0	0	1	0,58
Tarihsel ve Doğal Mirasa Duyarlı Olma	0	2	0	1	0	0	1	4	2,33
Toplumunu Önemseme	0	0	0	1	0	1	0	2	1,15
YARDIMSEVERLİK									
Cömert Olma	1	0	0	2	0	0	1	4	2,33
Fedakâr Olma	2	1	1	0	2	2	0	8	4,65
İşbirliği Yapma	0	0	0	0	0	1	0	1	0,58
Merhametli Olma	0	1	1	0	0	4	2	8	4,65
Misafirperver Olma	0	0	0	1	0	0	1	2	1,16
Paylaşma	0	0	0	2	1	0	0	3	1,74
TOPLAM	15	22	33	31	38	18	15	172	100

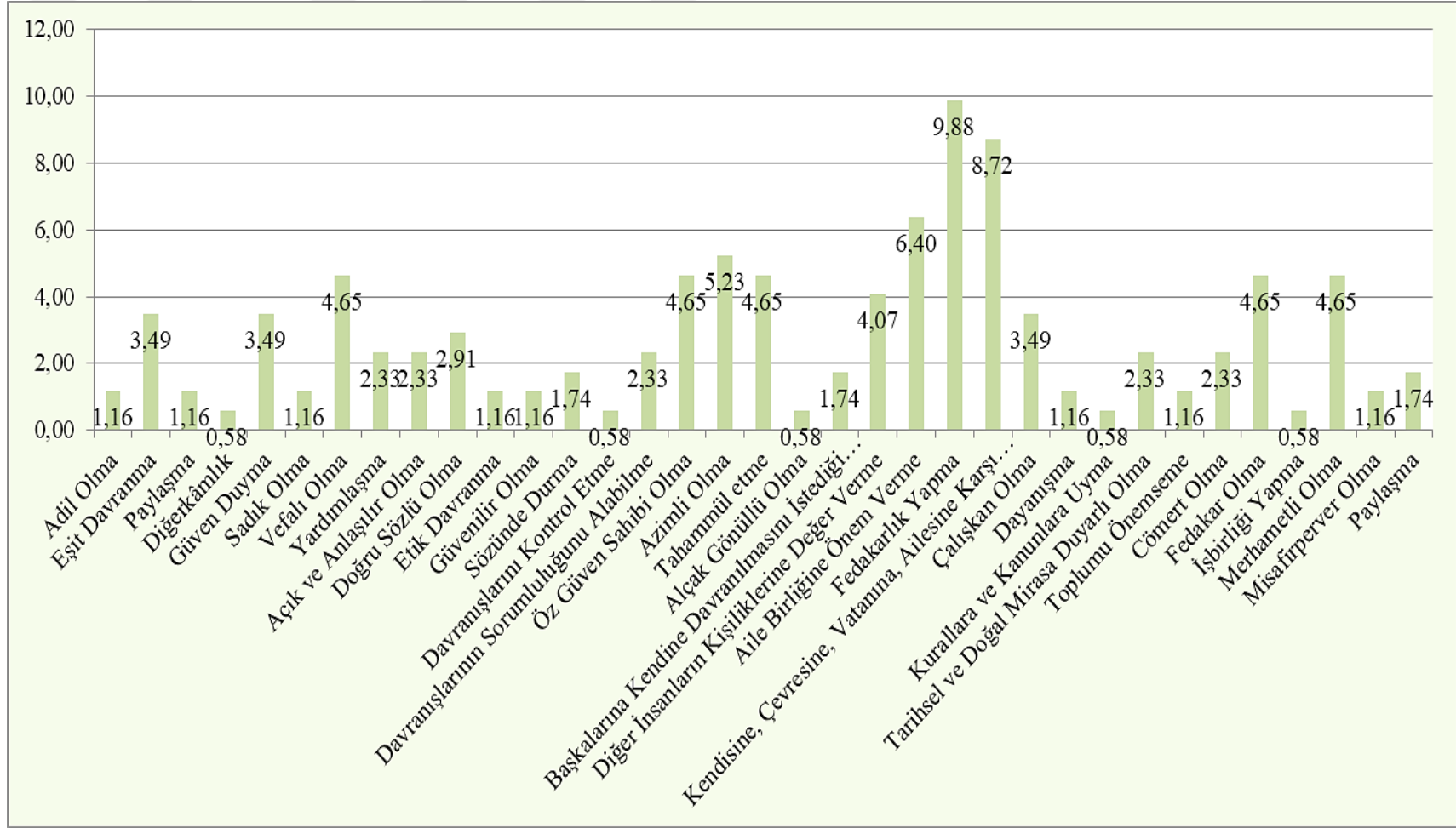
Tablo 18.

Sabahattin Ali'nin Eserlerinde İşlenen Kök Değerler

	Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Öz Denetim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatan severlik	Yardım severlik	Toplam
Değirmen	3	0	0	0	0	0	4	3	1	4	15
İçimizdeki Şeytan	0	2	1	0	2	1	3	2	1	3	15
Kağnı Ses Esirler	4	6	3	6	6	1	5	1	3	3	38
Kuyucaklı Yusuf	0	5	3	2	2	4	10	5	0	2	33
Kürk Mantolu Madonna	0	4	6	0	3	1	2	2	2	2	22
Sırça Köşk	3	4	1	5	1	4	0	2	6	5	31
Yeni Dünya	0	0	2	0	3	0	4	0	2	7	18
TOPLAM	10	21	14	13	17	11	28	15	13	26	172

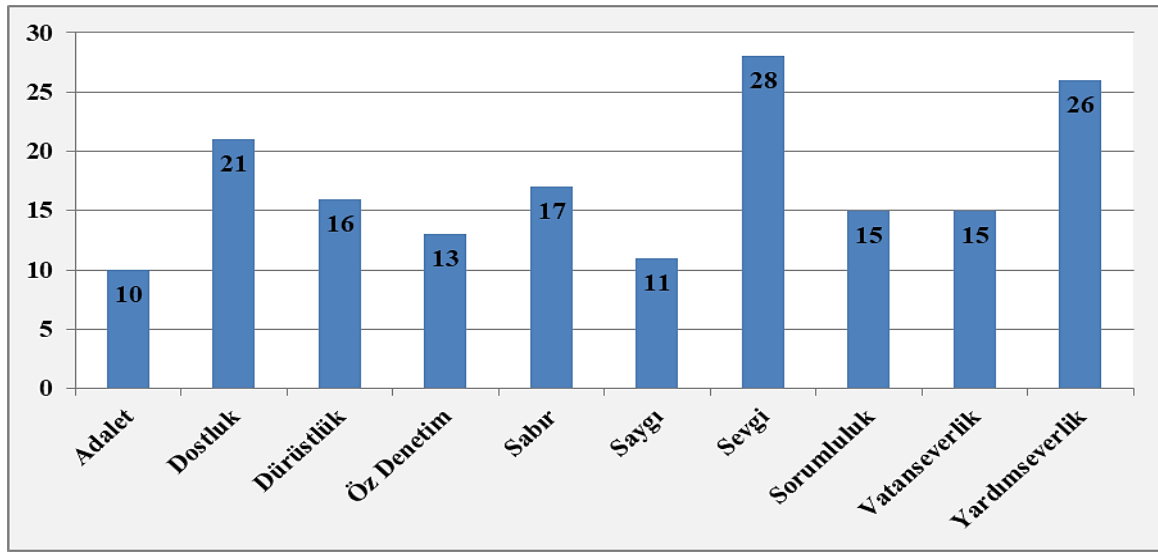

Şekil 1. Sabahattin Ali'nin eserlerinde bulunan alt değerlerin işlenme sıklığı

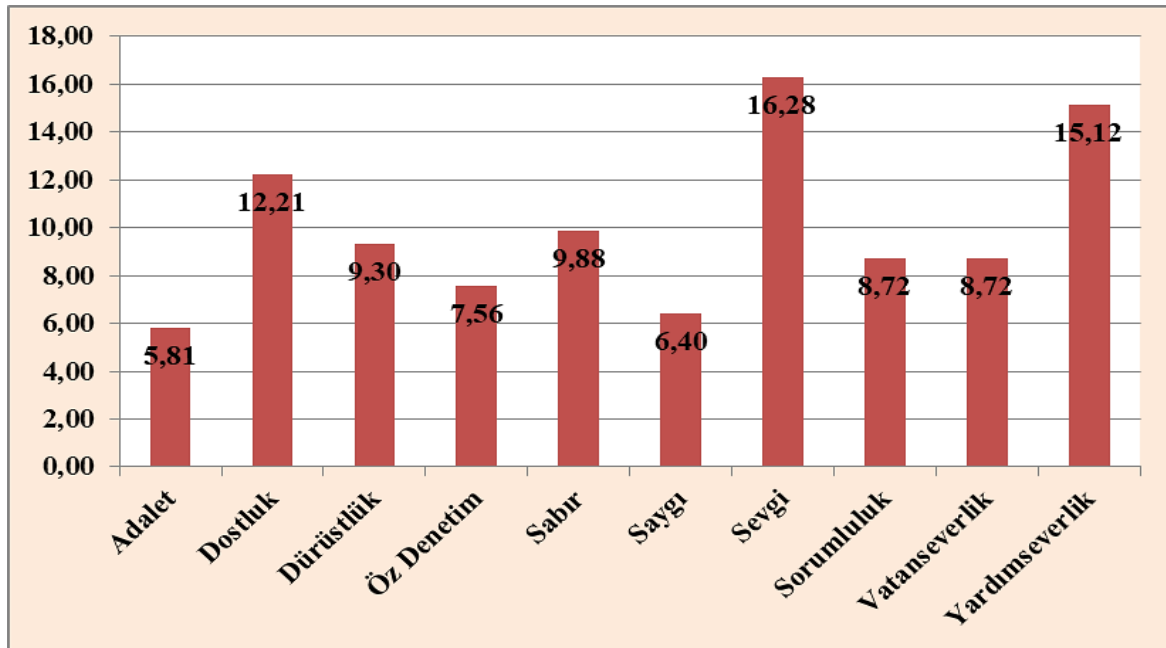

Şekil 2. Sabahattin Ali'nin eserlerinde bulunan alt değerlerin işlenme yüzdesi

Şekil 1 ve 2’de Sabahattin Ali’nin tüm eserlerinde işlenen alt değerlerin işlenme sıklığı ve yüzdesi verilmiştir. Bu şekillere bakıldığında bütün alt değerlerle ilgili örneklere yer verildiği görülmüş, en çok “sevgi” kök değeri içinde yer alan “fedakarlık” alt değerine rastlanılmıştır. En az ise “dostluk” kök değerinin içinde yer alan “diğerkâmlık”, “öz denetim” kök değeri içinde yer alan “davranışlarını kontrol etme”, “saygı” kök değerinin içinde yer alan “alçakgönüllü olma”, “vatanseverlik” kök değerinin içinde yer alan “kurallara ve kanunlara uyma” ve “yardımseverlik” kök değerinin içinde yer alan “işbirliği yapma” alt değerlerine rastlanılmıştır.

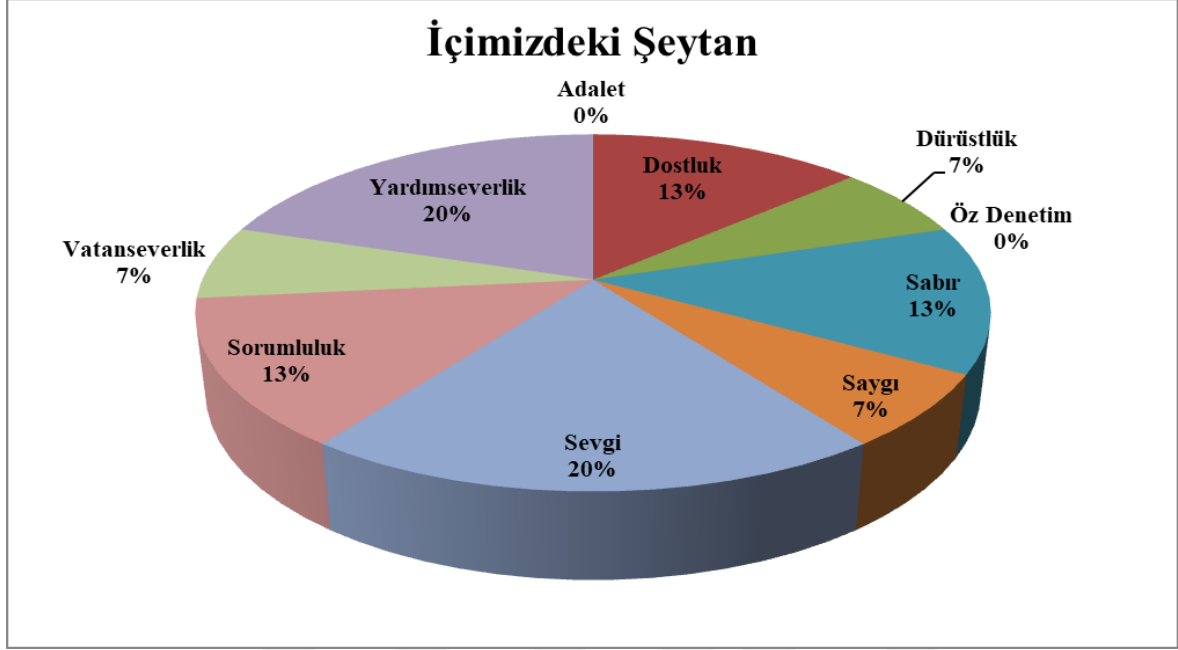

Şekil 3. Sabahattin Ali’nin eserlerinde işlenen kök değerlerin sıklığı

Şekil 4. Sabahattin Ali’nin eserlerinde işlenen kök değerlerin yüzdesi

Şekil 3 ve 4’te Sabahattin Ali’nin tüm eserlerinde işlenen kök değerlerin sıklığı ve yüzdesi verilmiştir. Bu şekillere bakıldığında en çok işlenen değer, yirmi sekiz örnekle “sevgi” olurken en az işlenen değer ise on örnekle “adalet” olmuştur.

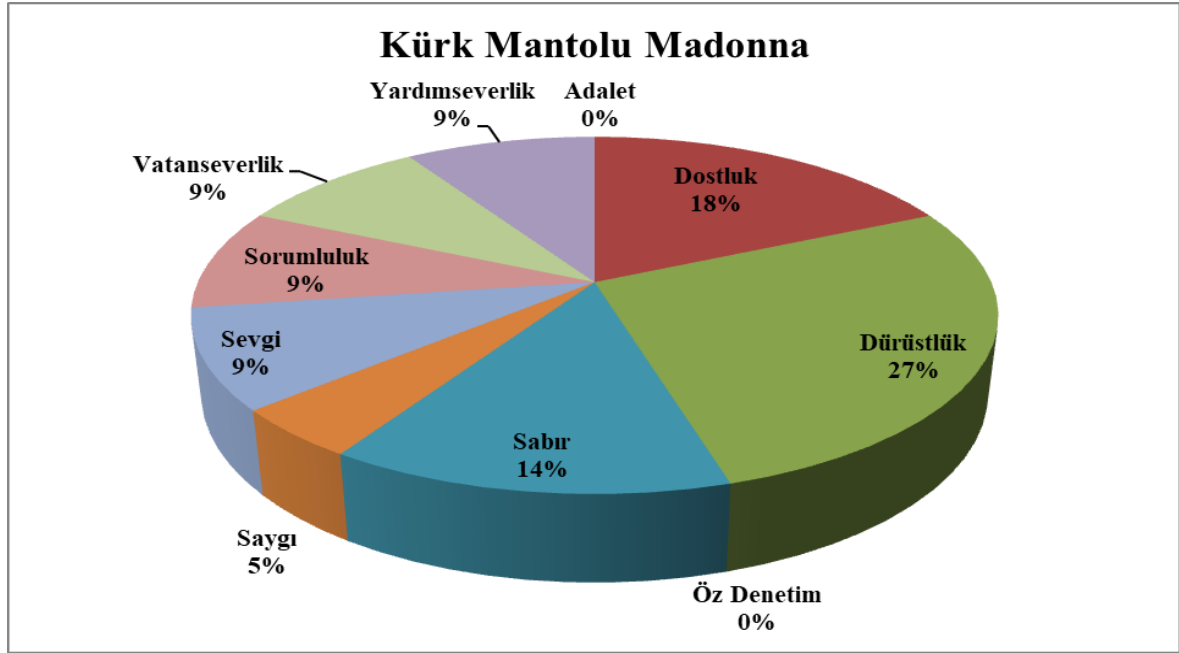
Şekil 5. İçimizdeki Şeytan’da kök değerlerin yüzdesi

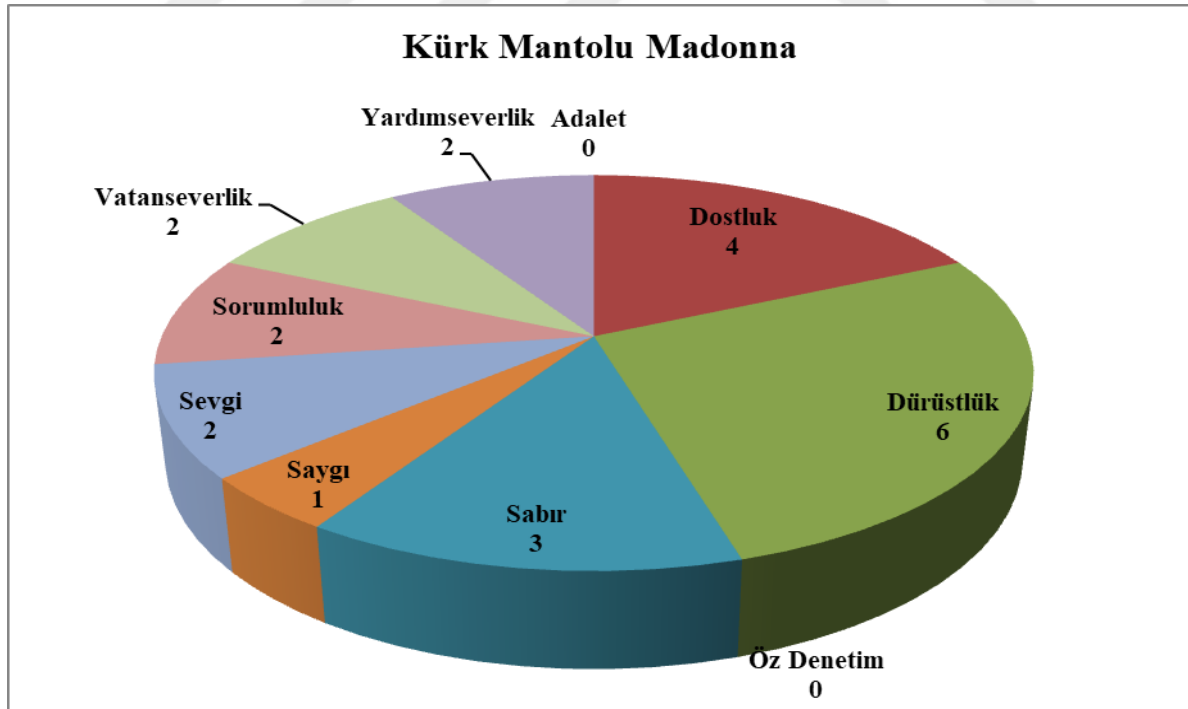
Şekil 6. İçimizdeki Şeytan’da kök değerlerin sıklığı

Şekil 6 ve 7’de “İçimizdeki Şeytan” adlı romanda kök değerlerin işlenme sıklığı ile yüzdesi verilmiştir. Bu eserde “adalet, öz denetim” değerleri görülmezken “dostluk, sabır

ve sorumluluk” değerlerine ikişer, “sevgi ve yardımseverlik” değerlerine üçer, diğer değerlere ise birer örnek görülmüştür.

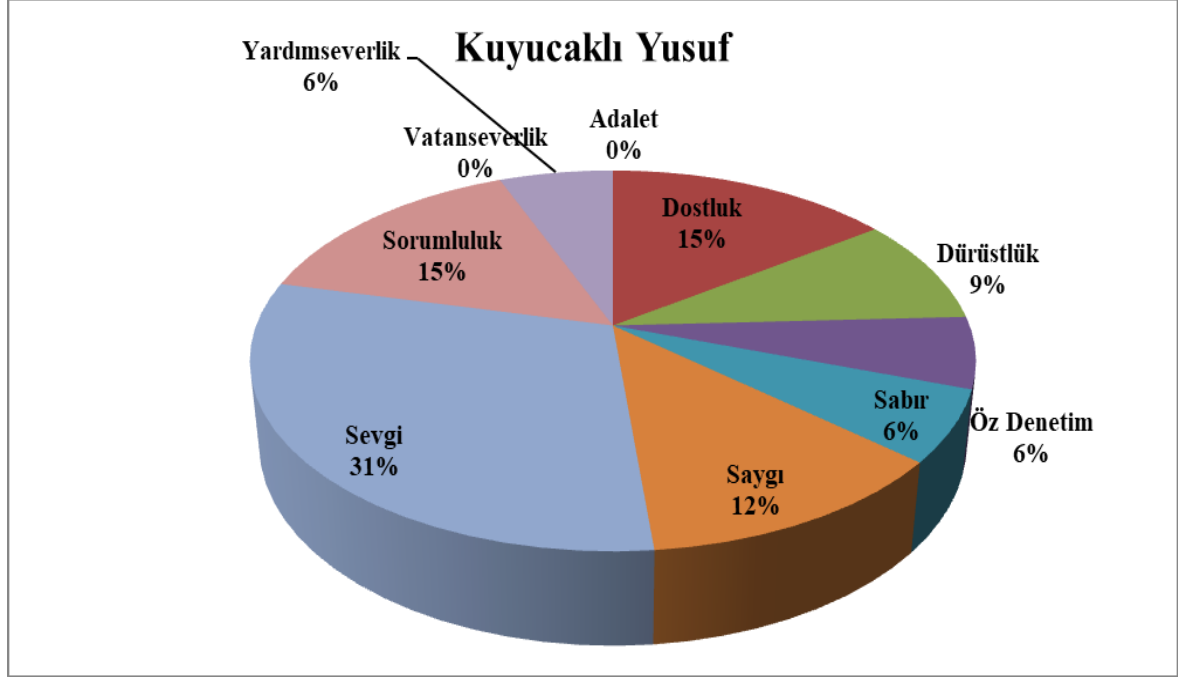

Şekil 7. Kürk Mantolu Madonna’da kök değerlerin yüzdesi

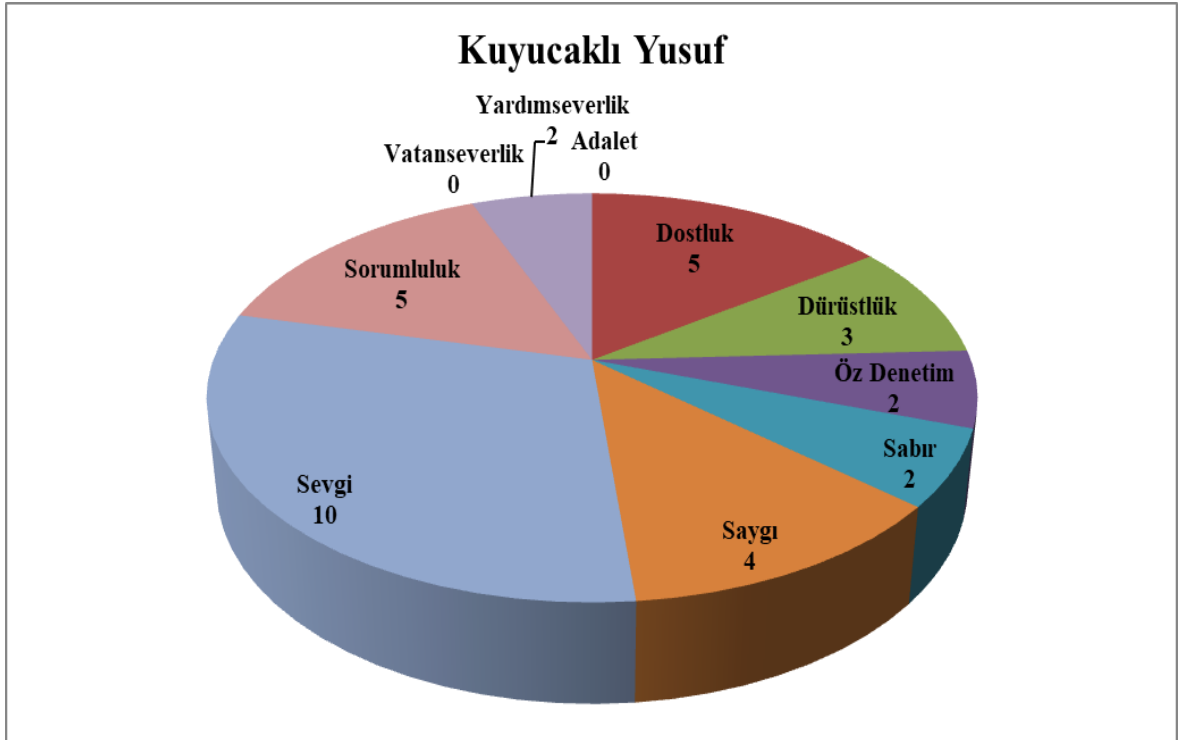

Şekil 8. Kürk Mantolu Madonna’da kök değerlerin sıklığı

Şekil 7 ve 8'e bakıldığında "Kürk Mantolu Madonna" adlı eserde "adalet, öz denetim" değerlerine rastlanmamıştır. Altı örnekle en çok "dürüstlük" değerine yer verilmiş, bir örnekle en az "saygı" değerine rastlanılmıştır.

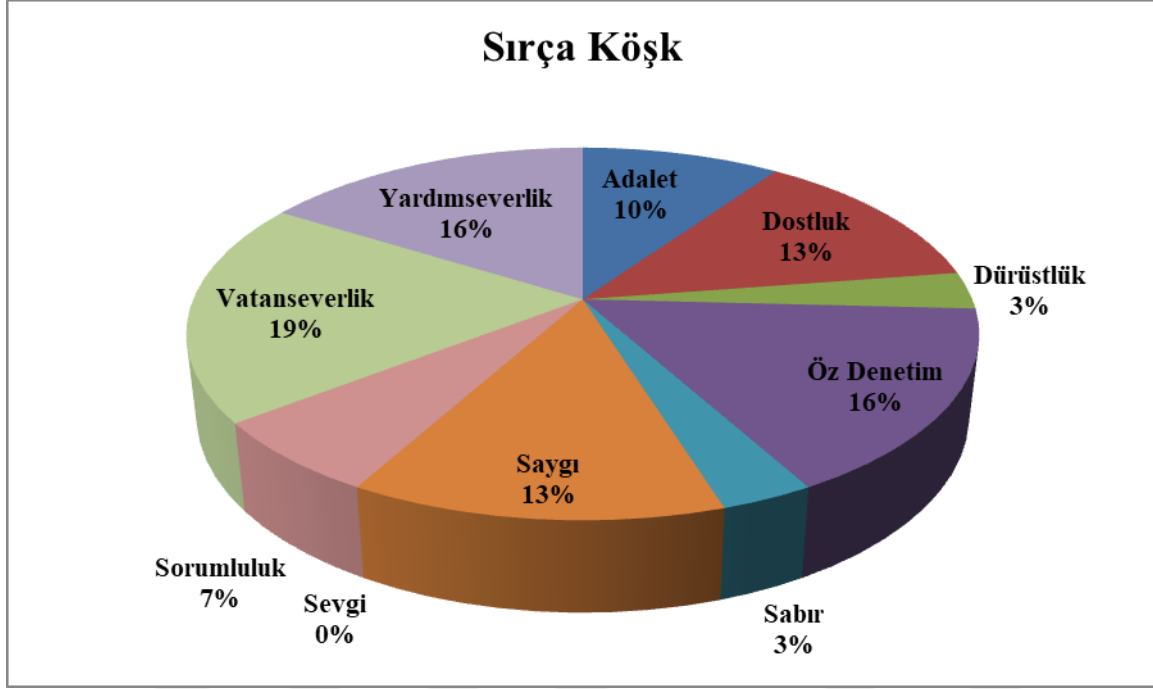

Şekil 9. Kuyucaklı Yusuf'ta kök değerlerin yüzdesi

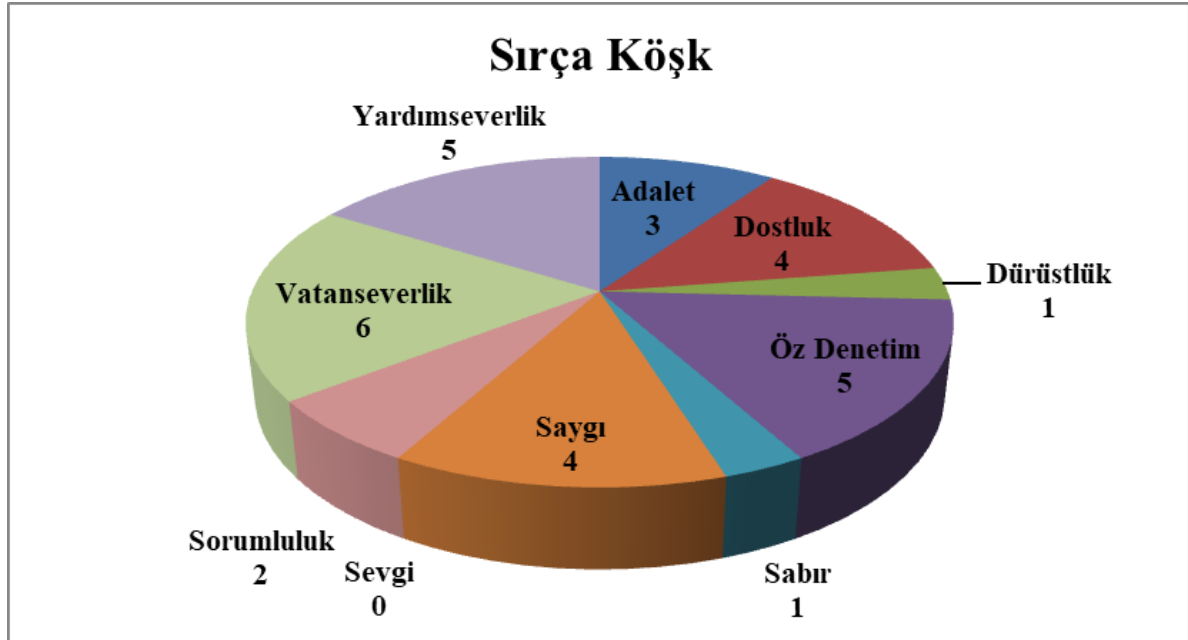

Şekil 10. Kuyucaklı Yusuf'ta kök değerlerin sıklığı

Şekil 9 ve 10'da "Kuyucaklı Yusuf" adlı romanda görülen kök değerlerin işlenme sıklığı ve yüzdesi verilmiştir. Bu şekillere bakıldığında "adalet ve vatanseverlik" değerlerine örnek verilmemiştir. En çok "sevgi", en az ise "öz denetim ve sabır" değerlerine yer verilmiştir.

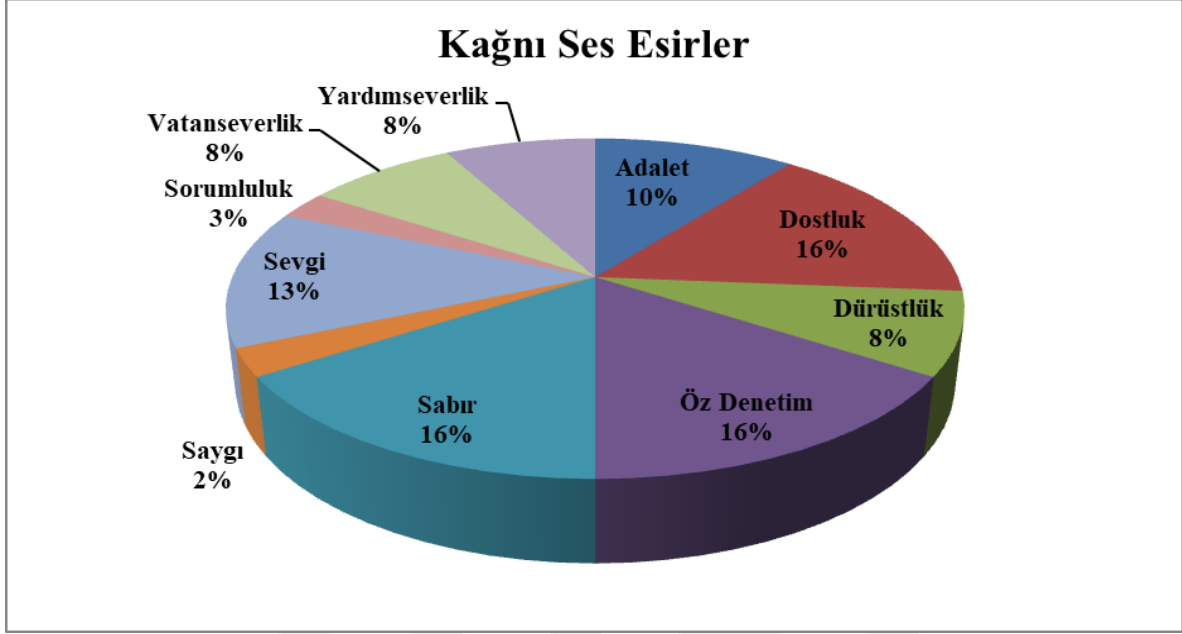

Şekil 11. Sırça Köşk'te kök değerlerin yüzdesi

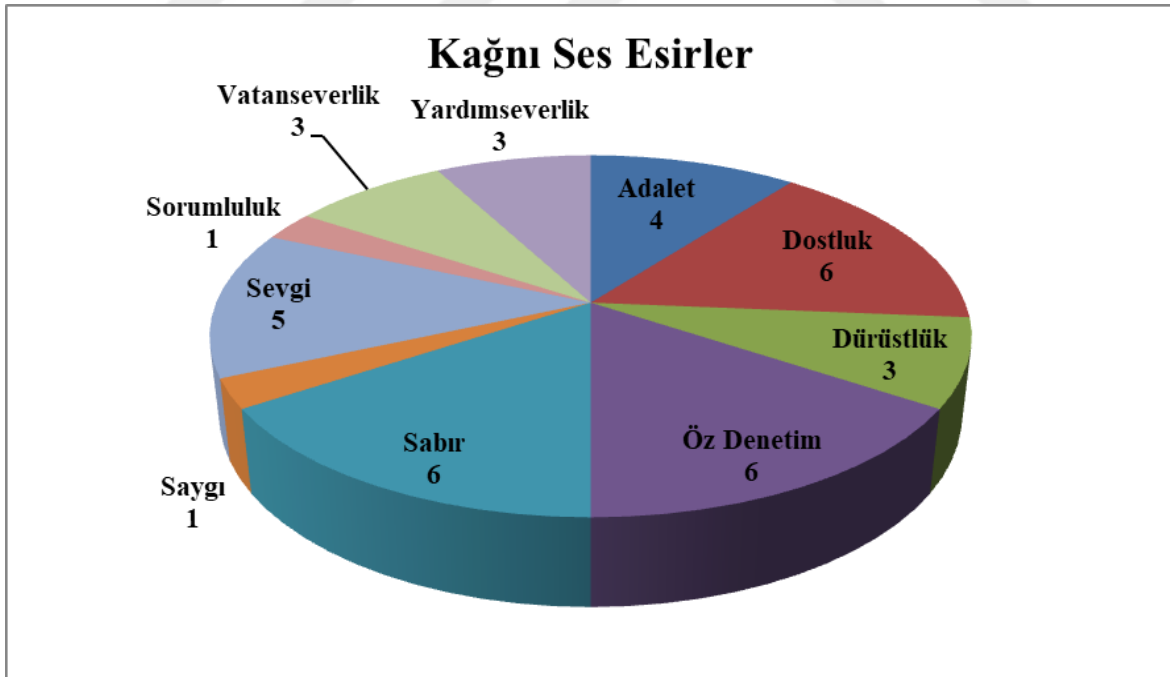

Şekil 12. Sırça Köşk'te kök değerlerin sıklığı

Şekil 11 ve 12’de “Sırça Köşk” adlı hikâye kitabında yer alan kök değerlerin işlenme sıklığı ile yüzdesi verilmiştir. “Sevgi” değeri dışında tüm değerlerle ilgili örnekler görülmüş, en çok da “vatanseverlik” değerine örnek verilmiştir.

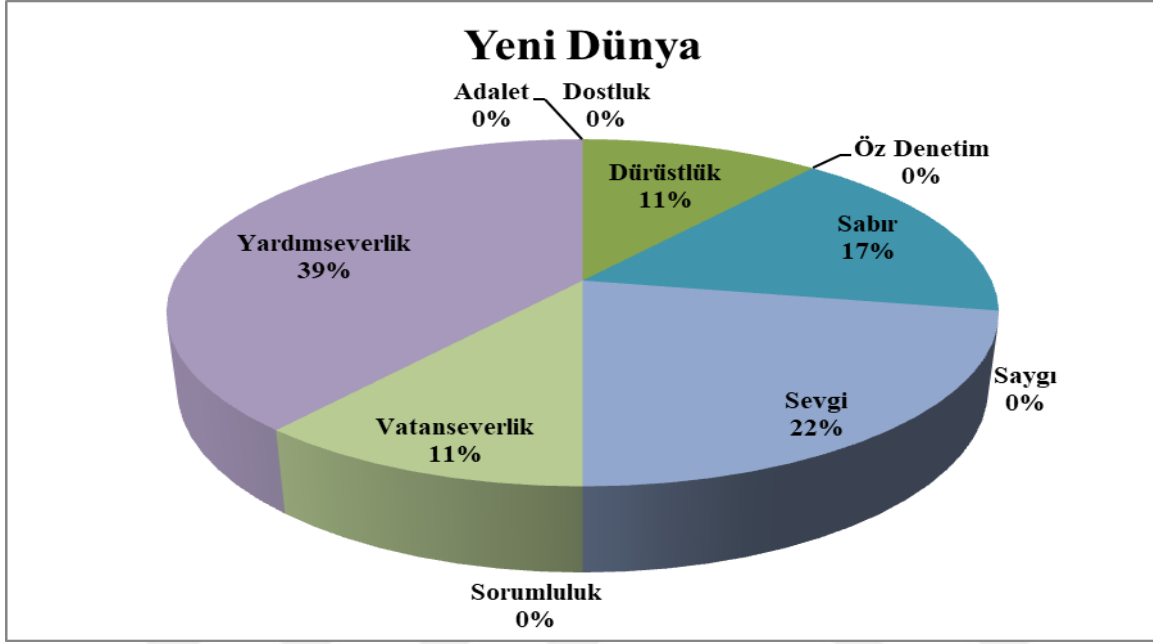

Şekil 13. Kağrı Ses Esirler’de kök değerlerin yüzdesi

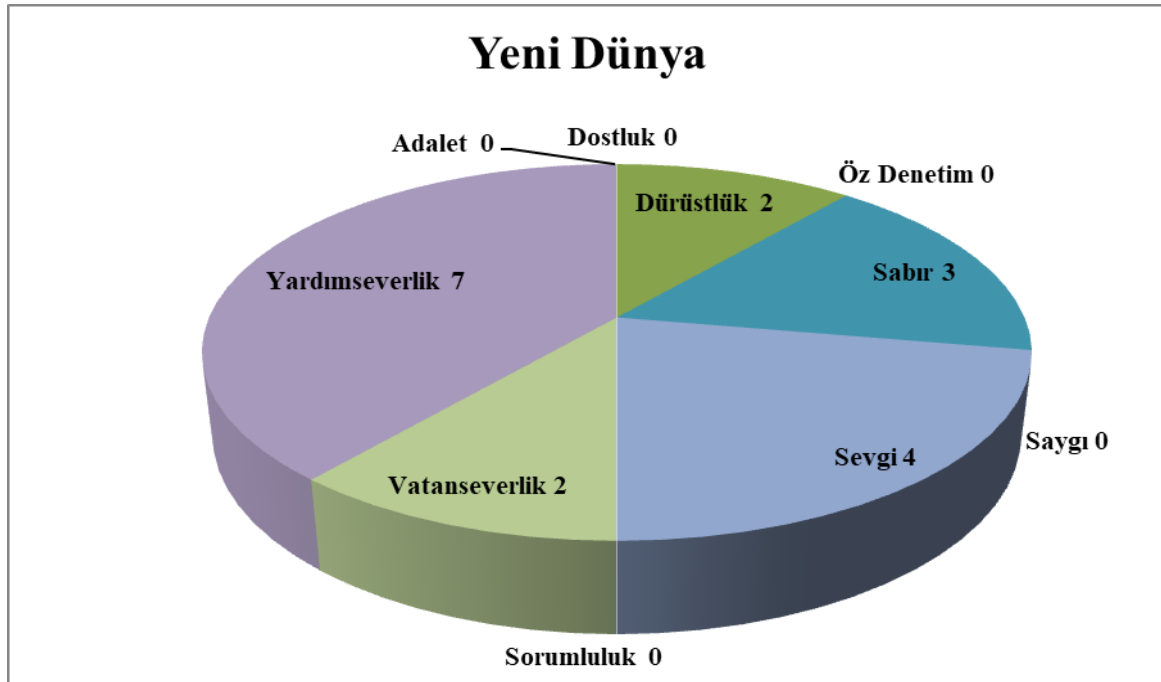

Şekil 14. Kağrı Ses Esirler’de kök değerlerin sıklığı

Şekil 13 ve 14'te “Kağnı Ses” adlı hikâye kitapları ile “Esirler” adlı oyununun birleştirilmiş baskısında yer alan kök değerlerin işlenme sıklığı ile yüzdesi verilmiştir. Tüm kök değerlerle ilgili örneklere yer verilmiştir. “Dostluk, öz denetim ve sabır” değerlerine ait örnekler çoğunlukta iken en az örnek “saygı ve sorumluluk” değerlerine ait olduğu tespit edilmiştir.

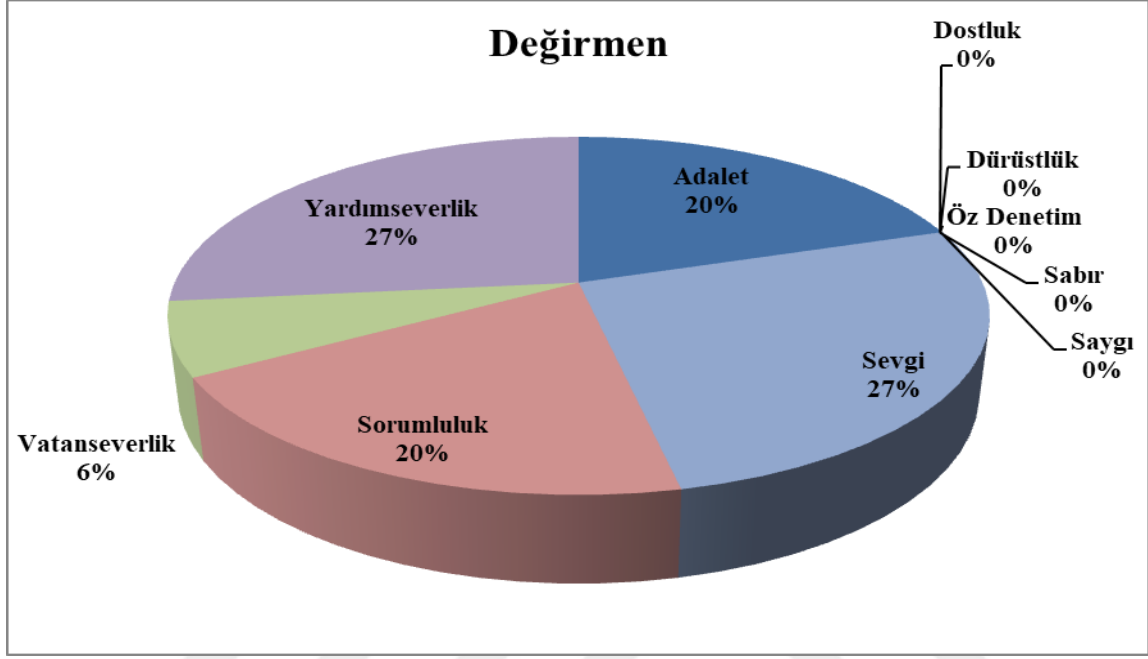

Şekil 15. Yeni Dünya'da kök değerlerin yüzdesi

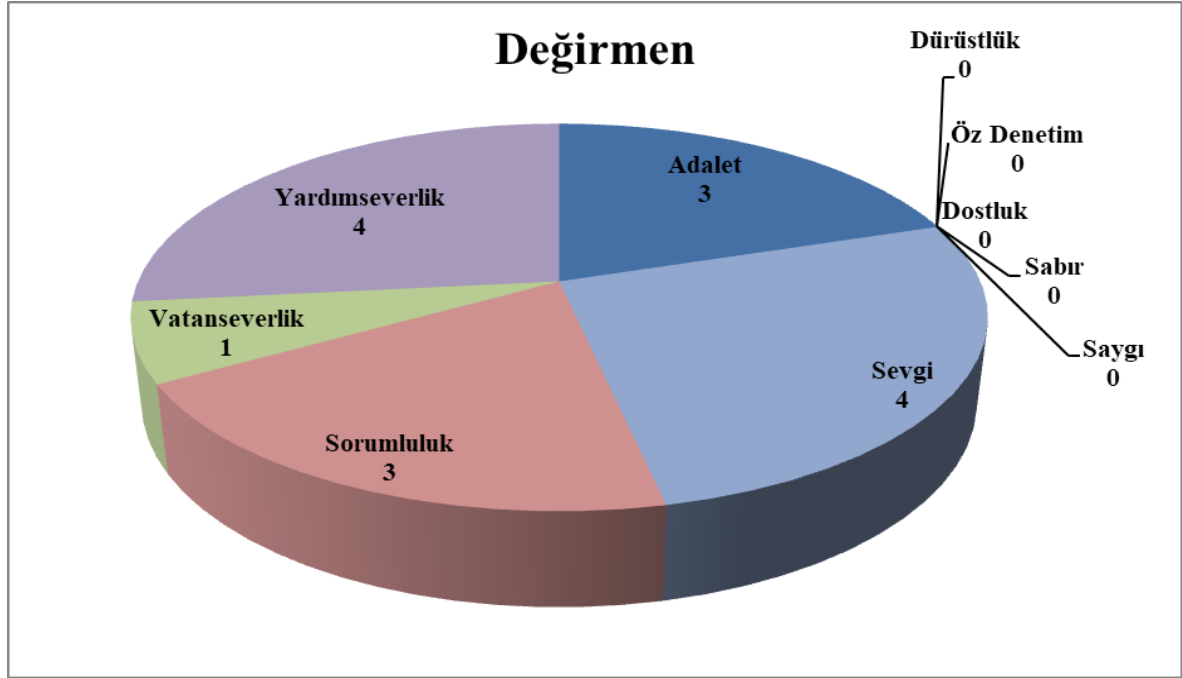

Şekil 16. Yeni Dünya'da kök değerlerin sıklığı

Şekil 15 ve 16’da “Yeni Dünya” adlı hikaye kitabında yer alan kök değerlerin işlenme sıklığı ile yüzdesi verilmiştir. “Yardımseverlik” değerinin ön planda olduğu bu eserde “adalet, dostluk, öz denetim, saygı ve sorumluluk” değerlerine ait hiçbir örneğe rastlanılmamıştır.

Şekil 17. Değirmen’de kök değerlerin yüzdesi

Şekil 18. Değirmen’de kök değerlerin sıklığı

Şekil 17 ve 18’de “Değirmen” adlı hikaye kitabında yer alan kök değerlerin işlenme sıklığı ile yüzdesi verilmiştir. En çok “sevgi ve yardımseverlik” değerlerine ait örnekler tespit edilmiş ancak “dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır ve saygı” değerlerine hiç rastlanılmamıştır.

KAYNAKLAR

Sabahattin Ali'nin Yayınları:

- Sabahattin, A. (2006). *Kuyucaklı Yusuf* (26. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi.
- Sabahattin, A. (2006). *Markopaşa yazıları ve ötekiler* (4. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi.
- Sabahattin, A. (2011). *Kürk mantolu Madonna* (46. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi.
- Sabahattin, A. (2014). *Bütün şiirleri* (15. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi.
- Sabahattin, A. (2015). *Değirmen* (23. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi.
- Sabahattin, A. (2015). *İçimizdeki şeytan* (36. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi.
- Sabahattin, A. (2016). *Kağrı ses esirler* (14. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi.
- Sabahattin, A. (2016). *Sırça köşk* (32. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi.
- Sabahattin, A. (2016). *Yeni dünya* (18. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi.

Diğer Yayınlar:

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim ikinci kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değer Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-25.
- Aktaş, K. (2014). Etik-ahlâk ilişkisi ve etiğin gelişim süreci, *Journal of International Management and Social Researches Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 22-32.

- Aladağ, S. (2009). İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ali Laslo, F. (2011). *Filiz hiç üzülmesin*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Ali Laslo, F., & Özkırımlı, A. (1979). *Sabahattin Ali (Mehpare Taşduman'a Mektuptan)*. İstanbul: Cem.
- Alkan, A. T. (1991). Misafir, misafirlik. *Türk Aile Ansiklopedisi içinde*, (c.2, ss.741- 742), Ankara: TC. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.
- Arıkan, K. (ty). *Söz vermek ve sözünde durmak*.
<http://www.kemalarikan.com/soz-vermek-ve-sozunde-durmak.html>
sayfasından erişilmiştir.
- Arslanoğlu, İ. (2005). Türk değerleri üzerine bir değerlendirme. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 41, 67-44.
- Atsız, H.N. (1940). *İçimizdeki şeytanlar*. <http://www.bilgicik.com/yazi/icimizdeki-seytanlar-huseyin-nihal-atsiz/> sayfasından erişilmiştir.
- Aydemir, C. (2010). *Ömer Seyfettin ve hikâyelerinde eğitim değerleri* (1.Baskı). Ankara: Roza.
- Aydın, A. (2000). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. İstanbul: Alfa.
- Aydın, İ. (2001). *Yöneltil mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem A.
- Aydoğan, B.(2014). Sabahattin Ali'nin yaşamı ve yapıtlarına genel bir bakış. Editörler: Nurettin Demir - Faruk Yıldırım, *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı* içinde (s. 62-63), Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü.
- Aytaş, G. ve Yalçın, A. (2011). *Çocuk edebiyatı* (5. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Bağlı, M. & Özensel, E. (2005). *Çok kültürlü vatandaşlık*. Konya: Çizgi.
- Baydur, E. ve diğerleri (2007), Değerler eğitimi-sabır. *envar değerler eğitimi aile kitabı*, 4, 1-16, <http://www.envar.k.12.tr/files/degerleregitimi1.pdf> sayfasından erişilmiştir.

- Baydur, E. ve diğeri (2006). Değerler eğitimi-sorumluluk. *Envar değerler eğitimi aile kitabı*, 1, 1-14, <http://www.envar.k.12.tr./files/degerleregitiimi1.pdf> (Erişim tarihi: 12.06.2018).
- Beşiktepe, C. (2002). *Kültürel mirasa sahip çıkmak ve tarih bilinci*. https://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi129/d129_4449.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Bridge, B. (2003). *Etik değerler eğitimi*. İstanbul: Beyaz.
- Büyükdüvenci, S. (1991). Değer kavramı ve aileyi ayakta tutan değerler. *Türk Aile Ansiklopedisi* içinde, (c.1, ss.320-325), Ankara: TC Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.
- Çağlayan, A. (2013). *Ahlâk pusulası ahlâk ve değerler eğitimi*. İstanbul: Dem.
- Çakıcı, E. (2010). *Milli Eğitim Bakanlığının 2004 yılında tavsiye ettiği yüz temel eserdeki yerel romanlar aracılığıyla edebiyat öğretiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Çengelci, T. (2010). *İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Çığıl, A. (2013). Kendini izleme stratejisi: Uygulama için 10 adım. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*, 14(2), 55-62.
- Çınar, A. (2013). *Değerler felsefesi ve psikolojisi*. Bursa: Emin.
- Demirel, K. (2006). *Açıklamalı insani terimler sözlüğü* (1.Baskı). İstanbul: Epsilon.
- Dirican, R. (2013). *3-6 yaş grubu çocuklarına yönelik yayımlanan resimli hikâye kitaplarının bazı temel değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, İ. (2005). *Modern toplumda vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları* (6. Baskı). Ankara: Pegem A.
- Doğan, İ. (2007). *Sosyoloji: Kavram ve sorunlar*. Ankara: Pegem A.

- Doğanay, A. (2006). Değerler eğitimi. *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi içinde*, (256-287), Cemil Öztürk (Ed.), Ankara: Pegem A.
- Dökmen, Ü. (2008). *Yaşama yerleşmek*. 5. Baskı, İstanbul: Remzi.
- Duran, H. (2014). 1. Uluslararası Türk dili ve edebiyatları öğretimi sempozyumu bildirimleri. İsmet Çetin (Ed.), *Değerlerin kazanılmasında dinî ve tasavvufî eserlerin rolü içinde* (S. 73-78). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Edebiyat Terimleri Sözlüğü (2015). *Edebiyat bilgileri, öğretmenlerin kaynak sitesi*. www.edebiyatbilgileri.com/10/edebiyat-terimleri-sozlugu sayfasından erişilmiştir.
- Emirhan, T. (2016). *Değerler eğitimi bağlamında Yavuz Bahadıroğlu'nun çocuk romanları*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Erol, E.E. (2014). *Tarık Buğra'nın hikâyelerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Van.
- Eren, İ. (2010). Sabır eğitimi. *İnsan ve Hayat Dergisi*, 1, <http://www.herkonudan.com/egitim/kişisel-gelişim/6874-sabir-egitimi-html> sayfasından erişilmiştir.
- Günaydın, G. (2005). *Doğan kardeş dergisinde çocuğa kazandırılması hedeflenen değerler ve ortaya çıkan çocuk modeli*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Gökçe, F. (2000). *Değişim sürecinde devlet ve eğitim*. Ankara: Eylül.
- Gökçe, O. (1994). Türk gençliğinin sosyal ve ahlaki değerleri. *Selçuk Üniversitesi Ata Dergisi*, 6, 133.
- Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar* (3. Baskı). İstanbul: Ötüken.
- Güngör, E. (2010). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak* (6.Basım). İstanbul: Ötüken.
- Hotamışlı, M., Çağ, A., Menteşe, A. ve Yörük, E. (2010). Kurumsal sosyal sorumluluk bilinci: Afyon Kocatepe Üniversitesinde karşılaştırmalı bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9,34, 280-299.

- Hökelekli, H. (2007). Tevazu. *Dem Dergi*, 2, 144-119.
- Hökelekli, H. (2008). Adalet. *Dem Dergisi*, 5, 132-137.
- Hökelekli, H. (2013). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. İstanbul: Timaş.
- İşhan, D.C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İlhan, A.S. & Akın D. (1997), *İki gözüm Ayşe*. Ankara: Bilgi.
- Kılınç, A. & Akyol, Ş. (2009). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında sevgi temasının değerler eğitimi açısından incelenmesi. I. *Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi*.
- Korkmaz, R. (1991). *Sabahattin Ali, insan ve eser*. Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koşak, Ç. (2011). *Sabahattin Ali incelemesi: Kalbi kırık bir yazar*. Ekopolitik. <https://dusuncekahvesi.org/2011/09/09/sabahattin-ali/> sayfasından erişilmiştir.
- Köylü, M. (Ed.). (2016). *Teoriden pratiğe değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik.
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Kuru, H. (2016). *Ayşe Yamaç'ın çocuk romanlarının değerler eğitimi ve dil zenginliği açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Küçükaslan, N. (2007). Toplumsal ilişkiler ve protokol. paradoks, ekonomi. *Sosyoloji ve Politika Dergisi (e-dergi)*, 3, 1, <http://www.paradoks.org>, ISSN 1305-7979.
- Külek, A. (2016). *Sabahattin Ali'nin hayatı ve eserleri*. 15 Kasım 2016, <https://www.makaleler.com/sabahattin-alinin-hayati-ve-eserleri> sayfasından erişilmiştir.
- MEB (2006). *Türkçe 6-8. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Milli Eğitim Bakanlığı, <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72> sayfasından erişilmiştir.

- MEB (2010). *Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi (4-8. sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. Milli Eğitim Bakanlığı, <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72> sayfasından erişilmiştir.
- MEB (2017). *Türk dili ve edebiyatı, program detayı*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=353> sayfasından erişilmiştir.
- Mert, A. (2009). *Cansu Fırıncı: Sabahattin Ali 'ye dair bazı yanlışlar ve düzeltmeler*. 28 Temmuz 2009, <http://www.haberveriyorum.net/icerik/cansu-firinci-sabahattin-ali%E2%80%99ye-dair-bazi-yanilgilar-ve-duzeltmeler> sayfasından erişilmiştir.
- Moğul, S. (2012). *Mehmet Akif Ersoy'un safahat isimli eserinin türkçe eğitimi ve değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Nayır, Y.N (1985). *Dost mektuplar*. İstanbul: Varlık.
- Özbay, M. (2002). Kültür aktarımı açısından Türkçe öğretimi. *Türk Dili*, 602, 112-120.
- Özden, Y. (1998). *Eğitimde dönüşüm, eğitimde yeni değerler*. Ankara: Pegem A.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3, 217-239.
- Özdemir, H. (1991). Misafir ve misafirperverlik. *Türk Aile Ansiklopedisi* içinde, (c.2, ss.740-747), Ankara: TC Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.
- Özgüven, İ.E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM.
- Pighin, G. (2005), *Çocuklara değer aktarımı* (1. Baskı). İzmir: İlya İzmir.
- Saran, M., Coşkun, G., İnal Zorel, F., Aksoy, Z. (2011). Üniversitelerde sosyal sorumluluk bilincinin geliştirilmesi: Ege üniversitesi topluma hizmet uygulamaları dersi üzerine bir araştırma. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 22(6), 3732-3747.
- Sharma, R. (2006). *Sen ölünce kim ağlar* (Çev: Tülin Penso). İstanbul: Goa.
- Sınar, Ç.A. (2006). Çocuğa büyüdü bir dünyanın kapılarını açmak. *Milli Eğitim*, 172, 175-182.
- Sivrikaya, Ü. (2010). *İlköğretimde küresel değerler 100 temel eser üzerine bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

- Sönmez, H. (2011). *Reşat Ekrem Koçu'nun çocuklar için yazdığı eserlerde değer eğitimi ve Türkçe*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Sönmez, S. (2013). *Sabahattin Ali*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Şentürk, H. (2010). Kişilik gelişiminde eğitim, din ve değerlerin rolü. *Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırmaları Dergisi*, 6(18), 50-55.
- Şimşek, H. (2009). Eğitim tarihi araştırmalarında yöntem sorunu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(1), 33-51.
- TDK. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- TDK (1974). *BSTS/Eğitim terimleri sözlüğü*.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=252785 sayfasından erişilmiştir.
- Tokdemir, M.A. (2007). *Tarih öğretmenlerinin değerler ve değerler eğitimi hakkında görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Töremen, F. (2011). Öğretmen adaylarının sorumluluk eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11.
- Tural, S. (1992). *Kültürel kimlik üzerine düşünceler* (2. Baskı). Ankara: Ecdad.
- Turna, M. (2011). *1980 Türk romanında değerler çözülmesi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkçesözlükler.com. (ty). *Vuzuha nedir?*. <https://www.turkcesozlukler.com/vuzuha-nedir-ne-demek> sayfasından erişilmiştir.
- Ulusoy, K., Dilmaç, B. (2014). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Urban, H. (2007). *Hayat dersleri*. (Çev: Gülden Şen). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Ümran, N. (1938). Sabahattin Ali ile bir konuşma. *Varlık Dergisi*, 1 Ocak, (108), 566.
https://ipfs.io/ipfs/QmT5NvUtoM5nWFfrQdVrFtvGfKfMg7AHE8P34isapyhCxx/wiki/Sabahattin_Ali.html sayfasından erişilmiştir.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi- eğitimde yeni ufuklar*. Ankara: Akçağ.

- Yaman, H., Taflan, S., Çolak, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107-120.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 19, 499-522.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Seçkin.
- Yılmaz, K. (2006). Örgütlerin sosyal sorumlulukları: Kavramsal bir çözümleme. *Mehmet Akif Ersoy Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12.
- Yılmaz, M.E. (2015). *Fatma Karabıyık Barbarosoğlu'nun öykülerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Yücel, M.T. (2005). *Hukuk felsefesi*. Ankara: Başkent Klişe.
- Zengin, A.Y. & Zengin, N. (2007). *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı* (1. Baskı). İstanbul: Truva.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR.